

PANNONTÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

www.pannontukor.hu

2021|5

EGYMONDATOK

IN MEMORIAM KÁNTOR PÉTER: 2021. július	3
NAGY BETTI: Egymondatok augusztusban	7

MŰFORDÍTÁS

YI YON-JU: Prostituált 1 – <i>Izsó Zita és Kiss Marcell fordítása</i>	10
MOON JUNG-HEE: Hideg rizs – <i>Izsó Zita és Kiss Marcell fordítása</i>	11
MOON TAE-JUN: Egy öreg tibeti szerzetes nyomában; Havas éjszaka; A lejtő és a fiú – <i>Izsó Zita és Kiss Marcell fordításai</i>	12

SZÉPIRODALOM

SZABÓ DÁRIÓ: Elfeledett versek, bennük ragadt hasonlatok	14
ÁBRAHÁM ERIKA: Bébiszit; B-idő	16
SOPOTNIK ZOLTÁN: Angyalkaparó (versregényrészlet)	17
KÓSA ESZTER: Éhezés; Szökési sebesség; Ássátok vissza a hővirágokat	18
PÁSZTOR ANDREA: Blokád	19
NAGY KRISZTA: Szívárvány	22
FARKAS ARNOLD LEVENTE: A látomás	25
SARNYAI BENEDEK MÁTÉ: Testképek	27
LAPIS JÓZSEF: A feltámadás elhagyatottsága	30
DEBRECZENY GYÖRGY: Thomas Bernhard nyomán	31
KOVÁCS ÚJSZÁSZY PÉTER: Várják a feltámadást; Viselősen; Kisemmizett; Tányért törölgetnek húsvét vasárnapra	33
EGRESSY ZOLTÁN: Kurva élet ez a világ	34
PAPP GRÉTA: ráncok; karambit; morzsák; álomfogó; törlesztés	36
G. ISTVÁN LÁSZLÓ: A színörvény; Lecsúszott glória	38
SÁNTA MIRIAM: Szinapszisek a Tiszánál; A körteformához	40
GÁSPÁR FERENC: Amerikai szektor	41
SZABADOS ATTILA: Orosz regény; Sávba lép	43
SOLYMOSI BÁLINT: – felderítés és szuvenír –	45
CSABAI LÁSZLÓ: Újrakezdés	47

DEBÜT

VADOS ANNA: Összeomlás-bejelentő; Csüngők egy fonálon	51
---	----

LENDVAI SOROK

GÖNCZ LÁSZLÓ: Tekintetek a muskátlis ablakból	53
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: Európa közepén; Leomlik-e a mi Babilonunk?	58
BENCE LAJOS: Badoya; Dödőlle; Richie naplója	62
SZOMI-KRALJ BÉLA: Szürke virág	65
PÁL PÉTER: A fenyőkön túlra; Yin	66
CSÉBY GÉZA: Egyszer én is – Bence Lajos <i>Egyszer én is</i> c. kötetéről	69
PISNJAK ATTILA: A XVII. lendvai bronzöntő szimpózium	71

HELYTÖRTÉNET

KISS GÁBOR: A zalai leventék viszontagságai 1944–45-ben	73
---	----

TANULMÁNY, KRITIKA

MIHOVICS JÓZSEF: „Mi a történelem? Szög, amelyre fölakasztom regényeimet” – Ötven éve kapott Nobel-díjat Ivo Andrić, a horvát és/ vagy szerb író	82
BAZSÁNYI SÁNDOR: „Van még egy kis szalonnája” – Szereplőmozgatás Mészöly Miklós <i>Megbocsátás</i> című kisregényében	86
MÁRJÁNÓVICS DIÁNA: Hol ér véget az egyik, és hol kezdődik a másik – Kis Tibor Noé: <i>Beláthatatlan táj</i> c. kötetéről	90
SOMOSKÓI BEÁTA: Fák, szavak, falak – Nagy Márta Júlia: <i>Elígért lány</i> c. kötetéről	93

TÁRSMŰVÉSZETEK

PÁNCZÉL PETRA: GébArt 30 – A sokszínűség magányossága	97
TURBULY LILLA: Zuhanó életek – A Budaörsi Latinovits Színház <i>Rekviem egy álomért</i> című előadásáról	103
GAZDA ALBERT: Nyithatatlan liftben vesztegel az Isten – Másnap – és mi most itt vagyunk – In memoriam Csengey Dénes – Egy tudathasadásos estéről – In memoriam Csengey Dénes –	106

GÖCSEJI BESTIÁRIUM

JUHÁSZ KRISTÓF: A göcseji gyertyás szarvas	108
HÍREK	112
SZERZŐINK	114

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Cséby Géza (Keszthely)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Vörös István – munkatárs

Rovatvezetők:

Juhász Tibor – vers
Bene Zoltán – próza
Izsó Zita – műfordítás
Ayhan Gökhan – debüt
Móré Tünde – kritika
Molnár András – helytörténet
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Tóth László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Annamária –
olvasószerkesztő

Online: www.pannontukor.hu

Online-főszerkesztő: Nagygéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV
Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landorhegyi út 21.

Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök

A lapszám megrendelhető
a szerkesztőség e-mail címén.

ISSN 1219-6886 (Nyomtatott)

ISSN 2732-0510 (Online)

Lapterv:

Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

GÁBRIEL JÓZSEF: Távoli part (rézkarc) - 1993

In memoriam Kántor Péter

2021. július

Július 1.

Uram, elfáradtam,
lűktet a jobb lábam bütyke,

Július 2.

aggódom magamért.
Ki ez a szorongó ember, Uram?
ez nem lehetek én,

Július 3.

Bizakodnék csöndesen,
de mint az óceán hullámai,
indulatok fortyognak bennem.

Július 4.

Mosollyal próbálkozom,
de elakaszt valami
hajcsüggedés.

Július 5.

Nincs ez rendben, Uram,
szánj meg, ijedj meg,
honoráld igyekvésemet.

Július 6.

Mérlegeld velem a dolgokat,
és ami nem kell,
húzd át a kezemmel.

Július 7.

Ízleld velem az ízlelni valókat,
és figyelmeztess:
ez édes! ez keserű!

Július 8.

Emlékeztess
a kis piros kocsira,
valamire, ami jó volt.

Július 9.

Sok jó volt, ugye?
sok elmerült sziget,
elporlott ragyogás.

Július 10.

Adj a kezembe hálót,
amivel a múltban
és a jelenben halászhatok.

Július 11.

Magam is hal az éjben,
tátogó ezüst,
buborék-életű.

Július 12.

Fordíts ki, frissíts fel,
dobj fel a magasba és kapj el!
mi az neked, Uram?

Július 13.

Ha szükség van rá,
terítsd ki a kártyáidat,
mutass valami újat.

Július 14.

Hogy hullanak a leveleid!
perzsel napod,
süvölt szeled.

Július 15.

Beszélg hozzám!
beszéld át velem az éjszakát,
semmi az neked, Uram!

Július 16.

De amikor madarak suhannak el a fejünk fölött,
ne dugd takaró alá a fejed.
Ne dugd takaró alá fejed,
hátha madarak suhannak el a fejünk fölött.

Július 17.

Kopfkringl doktornak

Uram, elfáradtam,
lúktet a jobb lábam bütyke,
meg a bal lábam bütyke is,

Július 18.

és sajog a jobb vállam,
mert mindig arra támaszkodom,
amikor az ágyon olvasok,

Július 19.

és hát a gyomrom, Uram,
a gyomrom képtelen megemészteni
ezt a mai kosztot,

Július 20.

és sorolhatnám még, Uram,
de nem akarlak fárasztani,
nem akarlak untatni,

Július 21.

tudod te, hogy van ez,
ismersz régen,
ahogy ismerlek én is téged,

Július 22.

ugyan mivel is lephetnélek meg?
Vagy ha mégis,
ne mondd, hogy az lehetetlen, Uram,

Július 23.

én se mondok ilyet,
kivéve egészen ritka esetekben,
amikor muszáj,

Július 24.

de ez most nem az a pillanat,
olyan szépen süt a nap,
majd egyszer máskor, ugye?

Július 25.

Ezen az árverésen,
ahol mindenki mindenre ráígér,
és soha nincs vége a licitnek,

Július 26.

csak bólints, Uram,
jelezz a szemeddel,
és már megyek is tovább.

Július 27.

I.
Egy vézna váll. S egy kéz, valakié.
Ráhullik-e? Rá. Csupa ér.
Nem véd meg, lehet, semmitől se.
De lüktet benne a vér.

Július 28.

2.
Szeretni itt van ez a rész.
És itt van ez a rész nevetni.
És itt van fájni az egész.
Se feladni, se elfeledni.

Július 29.

3.
Hihető mese. Gyufafejnyi fény.
Egy ösvény. Netán a híd maga.
Amin átvonulnak a batyuzók
innen oda.

Július 30.

In memoriam Kántor Péter (1949. november 5. – 2021. július 21.)

(A naplóbejegyzésekben a Kis éji ima, Kis éji ima 2, De amikor madarak..., Tua res agitur című Kántor Péter versek szerepelnek.)

STANO CHERNY (Szlovákia, Mexikó): Cím nélkül – 2013

Nagy Betti

Egymondatok augusztusban

Augusztus 1.

Kicsit félek ezektől az egymondatoktól, mert vagy nem tudok majd semmi okosat írni, vagy majd be sem áll a szám, és túllépek azt az egy mondatot vagy, mert annyira unalmas vagyok, mint ez az augusztusi vasárnap délután.

Augusztus 2.

A strandon belerúgtam egy kőbe, és most a bal lábamra sántítok, Badacsonyban Karcsi sántítva jön elém a büféből, egyetértünk abban, hogy megöregedtünk.

Augusztus 3.

Dicsekszem megjelent új kötetemmel a lábdihegyi strand büféjében, az asztalon rizling fröccsök, frissen csapolt meggysörök, örülök, mert az asztaltársaságnak tetszenek a verseim.

Augusztus 4.

Szomszéd macska (róla írok majd még, ha megéli ezt a hetet) kétségbeesve nézte, ahogy duzzogva pakolok be a kocsiba és hazaindulok, én kétségbeesve néztem mellettem az úton a duzzogó napraforgókat, mert ez már a nyár vége.

Augusztus 5.

Van három rózsám az erkélyen - Rózsa 1, ő már nagy, Rózsa 2 és Rózsa 3, ők még kicsik, már kétszer megmentettem a haláltól ezt a két kicsit - akiket jó látni most a szemerkélő esőben, ahogy nyújtózkodnak és zöldítik leveleiket.

Augusztus 6.

Gébárton Magyar Hajni bulijában vagyok, jaj, milyen szomorú dolog ünnepelni azt, hogy eggyel kevesebb az aktív igazi zszurnaliszta...

Augusztus 7.

B-kategóriás horrorfilmeket nézek, és ezenkívül nem csinálok semmit, na, jó főztem egy levest.

Augusztus 8.

Felmelegítettem a tegnapi levest, ha én vittem volna el a lottó ötöst, akkor sem önteném ki, mert finom lett, még megnézek egy horrorfilmet, aztán fekszem, mert holnap dolgoznom kell, ugyanis, nem én vittem el a lottó ötöst.

Augusztus 9.

Arany Horváth Zsuzsával és Pezzetta Umbertóval meglátogattuk Bari Janót a zalaszentlászlói festőtáborban, vittünk neki tüskéskörte pálinkát, drága Janó még mindig olyan kicsi és mosolygós, mint három éve.

Augusztus 10.

Voltaképpen rohadtul nem történik velem semmi, annyi a sétám (naponta kétszer, egyszer arrafelé, egyszer meg vissza), hogy átmegegyek a Csány térről, az Ady 62-be, ezt is rendszerint kertek alatt teszem meg, úgy rövidebb 50 méterrel.

Augusztus 11.

A forró aszfalra hulló eső szaga... jaj, Istenem, mindjárt vége a nyárnak! vettem ki ezért gyorsan egy nap szabadságot péntekre.

Augusztus 12.

Utálom a városi galambokat, koszosan és dagadtan totyognak a buszmegállóban. Hülye galambok, miért nem repültök ki az erdőbe, vagy ki a rétre?!

Augusztus 13.

A rigókat viszont csípem.

Augusztus 14.

Lementem a lábdihegyi termelői piacra, Skera padlásról lementett koszos könyveket árul, kezembe nyomja Végh Antal Miért beteg a magyar futball-t, anno 60 forint volt, Skera túlárazza, mert antik könyvnek gondolja, sértődött, hogy nem veszem meg, látom a szemén.

Augusztus 15.

Igazi magyar kánikula, a badacsonylábdihegyi strandon bőgatyás betyárok alsónadrágra vetkőznek - átlógtak a tördemici szürkemarha fesztiválról - és csobbannak a vízben.

Augusztus 16.

A rózsák átvészelték a zalaegerszegi vihart, sőt Rózsa 1. három sárga virágot hozott.

Augusztus 17.

Tamara megnézte a neten, hogy meddig él egy macska (nem csak szomszéd macska, hanem általában egy normál macska) hát, elél vagy húsz évig, vagy tovább, úgyhogy jövő héten is vihetem neki a kaját... ez túl fog engem élni!

Augusztus 18.

Szomszédasszonynak is dicsekedtem az új kötetemmel, belelapozott, figyelmesen elolvasott egy oldalt, aztán nevetett: „hogy te milyen hülyeségeket tudsz össze írni!”, nem merem szólni neki, hogy az nem egy vers volt, hanem a tartalomjegyzék.

Augusztus 19.

A Római úton autóval közlekedni életveszélyes, részeg gyalogosok, kretén bringások ugranak-gurulnak eléd, a tűzijátékra igyekeznek Badacsonyba, arra, amiről én lemaradtam.

Augusztus 20.

De a szigligetit még láthatom az erkélyről, reszketetek kutyák-macskák-vaddisznók-aranysakálok-őzek, jön a durrogtató ember!

Augusztus 21.

Csak durrogás volt, semmi tűz, meg semmi játék, a felhőktől márványos égen a telihold mellett, mint egy pimasz szeplő az esthajnalcsillag vigyorgott, a távolban a túlpárt fényei, a hegyen Ranolder kivilágított keresztje... szeretek itt lenni.

Augusztus 22.

Hazajöttem, vagyis vissza a városba, nem szeretem ezt a várost, de gonosz vagyok, hiszen nem ártott nekem! bocs, város, igyekszem szeretni téged.

Augusztus 23.

Na, most tényleg, a koszos, öreg városi galamboknak nincsenek fiókáik? nem látni fiatal galambot, vagy gyerekgalambot sehol, hol vannak? vagy nekik már volt eszük és valahol messze önmegvalósítanak?

Augusztus 24.

Balázs hívott, hogy jön haza, talán Misi is átjön, hoz egy cigit nekem, meg egy kaparós sorsjegyet, amiben ő nem hisz, mert matematikailag nem nyerhetem meg azt a vacak 25 milliót, de miért nem?!

Augusztus 25.

Azt mondta a gyerek a telefonba, hogy „olyan sűrű a program”, nagyon vigyáztam, hogy ne legyen csalódott a hangom, mikor azt mondtam, hogy „jó, nekem is sok dolgom van”... most megszáradt szendvicsekkel ülök a konyhában.

Augusztus 26.

Messengeren írt Szuzi, hogy gimnáziumi évfolyam találkozó lesz – nem írom le, hogy hányadik, mert magam előtt is titkolom -, rögtön zavarba jöttem, hogy mit veszek fel.

Augusztus 27.

Ha nem lennék ilyen dagadt, talán találnék valami ruhát a szekrényben, de augusztus 31-ig választanom kell, hogy megyek-e a gimnáziumi találkozóra (addigra nem fogyok le, az tuti), új ruhát biztos, hogy nem veszek, ezért csak két megoldás van, lemondok az egészséget, vagy felvállalom, hogy dagadt és öreg vagyok egy százéves szettben, és reménykedem, hogy minden volt osztálytárs dagadt és öreg.

Augusztus 28.

Szombat reggel beviszem a laptopot az ágyba és szörnyen rossz amerikai filmeket nézek, és nem kelek fel.

Augusztus 29.

Paradicsomleves és cukorborsó főzelék (nem ide valósiaknak: zöldborsó), már nagyon unom, de ezekhez találok itthon mindig hozzávalót, majd az iskolai találkozón telezabálom magam!

Augusztus 30.

Kellett volna valami vicceset írnom, vagy valami nagy igazságot, de nem jutott eszembe semmi ilyen, lassan megszerettelek bennetek, akik most olvassátok, jó buli volt ez az egy hónap.

Augusztus 31.

Annyira megijedtem mindig, mikor elmúlni láttam a nyarat, most, hogy már öregszen, nem zavar, szép lesz ez a szeptember...

Yi Yon-ju

Prostituált 1

Karjával int, felássza a levegőt
A falhoz csapódik a teste.
Bang, bang
Kegyetlen válasz a hang
A rácsok mögött
Szárnyas állat bújik meg és nevet.
Combjának belső felén vörös könnyek gyűlnek.
Mégis minek élsz így, kérdezte az egyik férfi
Miután végeztek.
Ő pedig nem tudja, hogy minek él.
Patkányok harapnak a mennyezetbe
Csótányok és férgek halnak vagy petéznek
Bele a ruhákba.
Minden reggel lehúzza a ráncos lepedőt, kidobja a holttestét
A világban, ahol nincs mitől félni.
A rácsok mögött élő szárnyas állat
Csámcsog rajta.
Ha megváltás megőrülni, börtönbe kerülni
Akkor az a szakadt lepedők élete.
Ó, kegyetlen szél.

Yi Yon-ju (1953-1992) A 80-as évek koreai feminista költészetének egyik kiemelkedő alkotója. Műveinek középpontjában a 70-es, 80-as évek gyors iparosodása következtében marginalizált helyzetbe került, szegényebb területekről érkező, kizsákmányolt nők állnak. Yi festészettel is foglalkozott, és halála előtt egy videóprojekten dolgozott.

Moon Jung-hee

Hideg rizs

Minden porcikám sajog, egyedül eszem a hideg rizst
A jégdarabkákba belefájdul a torkom
Tele a konyhám háztartási gépekkel
Egy gombnyomás, és máris felmelegszik a rizs
Nem is olyan könnyű hideg rizshez jutni
Ma mégis azt eszek egyedül
A nő meleg rizst készít a családnak
De ő hidegen eszi meg
Kikaparja a törött tálból, amit meghagytak a többiek
Maradék retket eszik és halcsontot szopogat
Testéből sugárzik a legforróbb szeretet
Az éjszaka közepén
Csak egy moccanó kézre vágyik
Minden porcikám sajog, hideg rizst eszem
Nem juthat minden házba egy Isten
Ide ő jutott Isten helyett
Egyedül eszem a hideg rizst, és találkozom vele
Ma én leszek a világ hideg rizse

Moon Jung-hee (1947) Koreai költő, a Dongguk Egyetem oktatója. Több rangos irodalmi díj nyertese (Sowol, Chong Chi-Yong és Mogwol Literature Díj), az iowai írókurzus korábbi résztvevője.

Moon Tae-jun

Egy öreg tibeti szerzetes nyomában

Viseltes, bő ruhát veszel fel
Teszelsz pár lépést, megállsz, majd elindulsz megint
Lemaradsz, vékony vagy, mint egy madár lábnyoma
Sokáig számolsz, mintha az idők végezeténél állnál,
Előrehajolsz, amíg csak bírsz
Vöröslő bazsarózsaák körében
És mikor végre a szemedbe nézek,
Nyugodt szeretettel
Egy utazó, aki folytatja az útját
Bár sejtí, hogy egyre kevesebbet ér el

Havas éjszaka

Tisztaszemű
Kedvesem
Pupilládban
Ezüst pikkelyek
Havazik
Nyakamba fehér kendőt teszel
Megmosod arcomat
Szegény kedvesem
A magányos bolygóra
Szent csend ereszkedik
Lehunyom szemem
Ideje, hogy kezeid
Megmossák végre arcomat

A lejtő és a fiú

Van egy fiú, érdekli a lejtő
Leszalad róla fentről
Az arca robban nevéttében
Ahogy mennydörgés gördül végig a déli égen
Vajon gurítja valami törékeny felsőtestét?
A napról-napra növő új hold
gyűjt fehér fényt szűk mellkasában?
Egyre csak dől felém
Úgy fut lefelé, mintha kiöntené önmagát
Hogyan fogadjam
ezt a túlcsordulást?
Én, aki egy kőbe ragadtam

Moon Tae-jun (1970) Koreai költő. A buddhista filozófián alapuló versei sokszor megtévesztő egyszerűséggel, mély líraisággal beszélnek a hétköznapi élet küzdelmeiről, önmagunk kiüresítésének szükségességéről. Moon számos jelentős irodalmi díjban részesült (Dongseo, Midang és Sowol Díj.)

Izsó Zita és Kiss Marcell fordításai

FÜRTÖS ILKA: Tál I-II. (rakuzott kerámia) – 2008

Szabó Dárió

Elfeledett versek, bennük ragadt hasonlatok

Elhasznált szavak
reflektorfénye mikor össze-
csúszik a kifejezés-
telen arcokkal megilletődik némán
szétterül rajtuk
nem motívum
tollhiányos szárnycsapás
kíséretében a bűvész cylinderében
eltűnik

az ajkak mögé és a nyelv
alá szorult hangok
már tettként érlelődnek
de a kimondásra még várnak
a valóságot elképzelő
beépített közönség
túlfegyelmezett mesterséges
tudatában zajként akár
egy madárcsontroppanás

mint egy hasonlat
gondolat és kép
koccan a tavaszi eget viselő
felhőkön túl
tollat ejt egy
bármilyen színű madár
a lassú közeledés a földhöz izommunka
és némi tüszőgyulladás
a tánc testbe zárul
az ember kívül ér véget
és csak kívülre tekint
a dobszó hiába
pereg tovább
bűvésze fut
kétségbeesetten kellék-
madara után

a költészet
szabadulóművészet
menne is önmaga elől
el
ál-
ruhában
a szavak mellett

köszönését módszeresen visszatartva
mint régi rossz
ismerősök egymás között
a kártyapakli is régi már
és nem is a bűvész hanem
a közönség ke-
veri.

KUNGL GyÖRGY:
Műterem
2015

Ábrahám Erika

Bébiszit

A legkisebbet íratam oviba éppen, akkor történt, kellett a pénz, a gyerekezés ment zsigerből. Az asszony mosolytalanul fogadott, elmondta, hol találom a nagyobbakat a házban, kezembe adta a hathetes csecsemőt, és csak a következő szoptatásra jött, késve, új frizurával, plázás szatyrokkal felpakolva.

Eszelős nap volt az első, a kölykök mindent elkövettek, hogy ne jöjjenek többet, dübörögve dőltek le a korlát nélküli lépcsőn, zabálták a csipszet, szétkenték a pudingot, a sufniba zárkóztak, a bili mellé pisiltek. A kicsi üvöltött, ha letettem, a kezemben cicire fordult ordítva, dühöngtünk mind a ketten. Ültem aztán a nagy soká elcsitul káoszban kimerülten, a mese felhangjai épp lecsengtek, én meg lobogva éreztem a helyzet abszurditását: ölemben mások gyereke, az enyéim kétszáz méterre innen, mások térdein.

Fél évig jártam a házhoz hetente kétszer. Az asszonnal előbb lemeccseztük a részleteket, nem, tényleg nem porszívózom, férfiinget sem vasalok, de mindig volt nálam hangszer, és négy gyerek után sem kértem felárat. A srácokkal külön világunk lett hamar, befogadtak, titkos helyekre bújtunk, tudtam a bibiket és bűnöket, folyton meséltem, hülyültünk, néha áthoztam a sajátjaimat, hét gyerek, szép volt, szerettem.

Mi jól voltunk, az asszony egyre sótlanabb lett. Nem járt el sehová, próbált a játékba folyni, téblábolt, kívül rekedt, pikírt hozta a teát. Egy nap a puszis, kis Léda kettőnk közé állt pimasz orral:

„Most akkor két anyukánk van?”

Nem mentem többet.

Tíz év telt el, vagy még több, gyorsan megy ez, néha összefutunk, egyik sem köszön. Danika sejszinten őrzi az érintésemet, hangom rezgése beépült a csontjaiba, így képzem. A kis Léda kerül, Zsófi elkapja a tekintetét, Áron a földet nézi, böszme fejhallgatót húz, ha szembejövök. Mind elfordulnak, ha találkozunk, mintha valami illetlenséget követtünk volna el.

B-idő

Ha azt kérded, B. milyen színt hagyott bennem, azt mondom, szürkét. Sztori nem volt, csak néha összejártunk. Szeretkezés közben néztem a szemét, engedte látnom a megejtő káoszt, a tárnában rekedt kisleány.

A rutin nem érdekelt, kívülről figyeltem, ahogy a protokollt végigjárta, mielőtt cigizni ment, a nekem szóló mozdulatra nem lett idő. Mikor elaludt mellettem, combommal fogtam fel a tudatlanba zuhanó test rándulását, ajándék volt őriznem őt az iszonytató rémület felett. Szomorú kisleány leskelődött a bútorok között. Történetté az vált, ami nem történt meg.

Félretett pénzből a műtermet egész nyárra kivettem, örült neki, sokat szeretkeztünk a festékes, nagy tölgyfaasztalon, aztán eljöttem, hogy dolgozni tudjon, a fehér árnyalatait kereste. A napszakok elmosódtak a tetőablak opálja mögött.

Az aktfotók rólam, melyek sosem készültek el, ott lógnak körben a meszelt falon, emlékszem, fülledt nyár volt, hosszan dolgoztunk, lustán, ahogy engedték a fények.

A kisleány jár el szellőztetni néha, megnyitja a tetőablakot, és míg szárad a nedves padló, az aktokat nézi, ellenfény, testívek, árnyékahajlatok, az a hosszú záridős a legszebb, a mozdulat, akár a füst.

Sopotnik Zoltán

Angyalkaparó

(versregényrészlet)

Cigányzúgó

Belezúgnak az angyalok a cigányokba, amikor leesnek. A múltkor konkrétan belerohantak két cigány férfiba, amikor kiabálva mentek az utcán, hogy nemsokára rendőrségi razzia lesz. Valahogy beléjük olvadtak, mint a reggeli köd. (Egy kislány az egyik angyal sarkát látta utoljára, elájult.) Azóta sem látták távozni belőlük, kiszedni meg nem akarták. A tudás a látóasszonyban megvan hozzá, csak az akarat hiányzik. A tudás a közösségben megvan, csak a ritmus, az áldott, átkozott ritmus hiányzik. (A kislánynak azóta idegen sarka lett.) Mint a sziréna, sötéten sikítanak tovább a közeli erőmű tornyai. Beleszakadunk a valóságba megint.

Bachot támasztani

Rög a szerzetes, aki a templom alatti állatkórházban segédkezik, feltámasztaná Bachot. Nem, Bartókot. Plusz Glenn Gould-ot, hogy játssza szét az eget. Bach-hal, nem Bartókkal. Hátha megállna tőle az angyalhullásom. Azt mondja, ő így segítene ferde valóságomon. Amikor az elsőt megláttam, Glenn épp Bachot játszotta YouTube-on. Alig fogtam fel, mi történik, aztán az egész képet megtámasztotta a zene, azok a mennyekig zúgó zongorahangok. Alatta meg az a morális morgás-dúdolás, az a tiszta ész feletti kattogás. Az Első mosolya leterített, ahogy egy pillanatra megállt nekem szemmagasságban.

Kósa Eszter

Éhezés

A Duna szósz, kitölti a krumplihegyek közti rést. Frissen terített aszfalt remeg. Autók gurulnak, borsószemek. A tömeg petrezselyem, só, hagyma, bors. Szárad, oldódik, csípi a szemet. Mosogatás ellen tüntet, aki hisz. A szobrok rászáradtak a szigetre, mint a nyál. Madarak váltanak irányt, akár a gőz, ha felé kéz suhan. Fel akarja vágni a villamos a tájat, de csak csúszkál, mint egy tompa kés. Béke van.

Szökési sebesség

Rózsák nyílnak körénk fehér csillagokból, rojtos szoknyaég pörög a földtető felett. Belekap a szél, éber, éberek vagyunk alá mi is. Te, aki táncolsz, ki vagy? Hol vagy? Ki az, aki pörget? Nem hallasz megint, a cigányholdak túl hangosan húzzák, világos oldaluk a Napra kacsint.

Ássátok vissza a hóvirágokat

Hátamra fekszem a balkonládában, földbe túrom a kezem, kinövi bőrömet a táj, mellkasom felszakad, fák nőnek belőle, bordámhoz fonódnak a gyökerek, levegőt szállítanak és hangokat, vonyítással van tele az erdő, benned is a farkasok tetszenek, látod, tényleg belőlem van vidék, a vállamon ház van és abban vizes paplanok, esett, nincs tető, helyettünk az ágyban disznók fekszenek, mind kövér és csúnya, megeszik helyettünk a tévedéseket.

Blokád

Attila már éppen indult volna. A barna Sopiane-t kereste a műbőr dzsekije zsebeiben, miután ellenőrizte, hogy a Wartburg kulcsa és a pénztárcája megvan. Az ajtóból fordult vissza, hogy gyufát kérjen Katitól, aki még mindig a pamut hálóingében és a klumpájában volt, amikor meghallották a Híradót az MTV1-en. A férfi feltette a fotelre a lábát, hogy szorosabbra kösse cipőfűzőit és azt kérte Katitól, jegyzetelje le, amit hall, mert neki sürgősen vissza kell mennie a tüntetésre, meg amúgy is itthon van egész nap és nem csinál semmit. Körülbelül két centire álltak egymástól, mielőtt Attila megcsókolta Katit. A derekánál fogva szorosan magához húzta, kicsit bele is mélyesztette ujjait Kati duzzadó húsába. A nő érezte a dohányszagot a férfi száján és hirtelen rátört a hányinger. Pedig azelőtt ő is cigarettázott, de az elmúlt hónapokban már a cigifüst gondolatától is émelygés fogja el. Ahogy a férfi kilépett az ajtón, Kati tollat és papírt vett elő. Jegyzetelt.

Négy napja ez van. Nem kell osztoznia a feleséggel meg a két gyerekekkel. Az elmúlt három éjszakát Attila Katinál töltötte. Korán reggel indul, késő este érkezik, de az éjszaka közös. Sokkal nyugodtabb most a hangulat kettejük között, nincs veszekedés, egy pofon, még egy hangos szó sem csattan. Olyan, mintha végre egy család lennének.

Mielőtt Attila megjönne, általában beugrik a kisközértbe. Főznivalót hoz, párizsit meg néhány zsemlet, és valami apró meglepetést, ha ki akarja engesztelni a kívánós kismamát. Kivéve most, mert a taxisblokádtól nehezen lehet még kenyeret is kapni, nemhogy párizsit. Kati két éve várta ezeket a napokat. Két éve, hogy Attila elkezdett taxizni. Őt kérte fel tanúnak a munkaszerződéséhez. Attila úgy tett, mintha valami óriási szertartásba vonná be Katit. A nő örömmel fogadta, mikor bejelentette és megtiszteltetésnek élte meg, hogy ő lehet az, akinek a neve szerepel a papírokon, mert úgy érezte, ez valami újnak és közösnek a kezdete. Mintha azt írná alá. Övé a férfi, akit akkor egy éve szeretett. Hogy most majd elválik, ott hagyja azt az unalmas, számonkérő picsát és végre kizárólag az övé lesz. Az unalmas, a számonkérő és a piccsa szavakat nem Kati fogalmazta meg, Attila nyilatkozott így a feleségéről, miközben azt is hozzátette, hogy csak azért van még mindig vele, mert a gyerekek még kicsik, és amint nagyobbak lesznek, ő lép. Sőt, az is lehet, még előbb eljön onnan, hiszen a gyerekei már most le sem szarják, az anyjuk teljesen elkényeztette és ezzel a maga oldalára állította őket.

Kati nem tudta, hogy ők ketten hogyan jutottak ide abból a nagy, mindent elsöprő, szenvedélyes szerelemből, ami a kapcsolatuk elejét jellemezte, hiszen ő csak a férfinak élt. A munkahelyén, a reptéren, Attila kérésére felmondott, a barátnőjével való találkozásokat sorra lemondta már az első félévben, hogy Attila életéhez tudja igazítani a találkozókat. Hiába mondták neki, hogy nem lesz ennek jó vége. Szép sorban kopott ki mindenki a mindennapjaiból, míg egyetlen beszélgetőpartnere maradt, Klári néni, az özvegy szomszédasszony. Ahogy a barátnők eltűntek, Attila úgy lett egyre agresszívabb, egyre többször emelte fel a hangját, egyre többször lett a veszekedések vége az, hogy a férfi a párizsi mellett, fekete nadálytő krémért ment le a boltba, hogy a viták maradványai mihamarabb eltűnjenek. Négy hónapja, mióta ezt a babát a szíve alatt hordja, Attila nem ütötte meg, csak az arcát. Kati azt vette észre, ilyenkor a baba meg sem mozdul, de ha magukban vannak, az kezdi el őt belülről rugdosni. Biztos, hogy ő is fiú -gondolta-, de az orvos Kati aggodalmáról nem tudva, azt mondta, a baba neme legyen meglepetés. Mióta terhes, Attila kénytelen többször elengedni őt otthonról, hogy a vizsgálatokon meg a védőnői tanácsadásokon megjelenjen. Kati kizárólag Attila taxis barátjával, Jenővel mehet terhesgondozásra. Jenő eleinte egy szót sem szólt hozzá, pedig ismerték egymást, hiszen az ő barátnője volt az, aki Attilának bemutatta. Mostanában Jenő megkérdezi tőle, hogy van, segít neki be- és kiszállni. Az első alkalmakkor hátra ültette az autóban, maga mögé, de a legutóbbi fuvaroknál azt kérte, hogy előre, az anyósülésre üljön. Kati ma is vele megy laborvizsgálatra. Amikor kilép a Napfény utcai

panelház hetedik emeleti egy szoba- összkomfortos lakásából, Klári néni éppen a muskátlikat gondozza a folyosón.

– Katikám, hogy vagy? Hogy van a baba? – érdeklődik aggódalmas hangon az özvegyasszony.

– Jól van a baba, már rugdos – felelte Kati.

Klári néni, mivel nem kapott most sem választ Kati hogyléte felől, gondolta meghívja délutánra a lányt, hátha egy kicsit a kedvére tehet. Örült, ha gondoskodhatott valakiről újra. A férje öt évig iszkémiában szenvedett, addig őt ápolta, egészen a hét éve bekövetkezett haláláig. Nem volt gyerekük, Klári néninek nem lehetett, mert az első és egyben utolsó terhességénél kilyukadt a méhe, el kellett távolítani. Klári néni a férje halála után teljesen egyedül maradt.

– Kicsi a hely neki. Ahogy neked is... Nagyobb lakásba kellene menned. Ez a 27 négyzetméter nem lesz elegendő, ha megérkezik a pici.

– Tudom, de nagyon szeretem ezt a lakást. Tudja, Klári néni, ez a nagyanyámtól az egyetlen örökségem.

Az asszony hosszú másodpercekig hallgatott. Talán ezekben a másodpercekben egykori szomszédasszonyáról vagy a meg nem született kisbabájáról is megemlékezett, ezért Kati illetlenségnek gondolta ott hagyni őt. Az idős asszony sóhajtott.

– Néha szükséges elengedni valami jót is, különben a változás nem jön létre... Gyere be hozzám, ha hazaértél! Sütök addigra valami finomat neked.

Kati megköszönte a meghívást és ígéretet tett, hogy délután átmegy hozzá. Aztán beszállt a liftbe, ahol végre lehetősége volt egy kicsit sírni, mielőtt Jenő meglátja őt. Ahogy kiment a kapun, már nyoma sem volt a liftezésnek. Jenő a Skodájának dőlve olvasta a Népszabadságot.

– Szia, Kati! Ne haragudj, ma gyorsnak kell lennünk. Nekem is vissza kell érnem a tüntetésre.

Kati csak bólintott, aztán Jenő kinyitotta neki az autó anyósülésénél lévő ajtót, majd miután beszállt, óvatosan becsukta. Kínos csend következett és egészen a Klinikáig ki is tartott.

– Bemenjek veled? – kérdezte Jenő.

– Nem kell, köszönöm – válaszolta Kati hirtelen. Pedig legszívesebben megkérte volna a férfit, hogy ne csak bemenjen vele, hanem maradjon is ott, esetleg fogja a kezét, amíg az ultrahangot nézi, vagy amíg a vért leveszik tőle.

– Pedig szívesen...

De Kati ezt már meg sem hallotta, olyan gyors léptekkel haladt a bejárat felé.

Amíg Jenő a kismamát várta, egyre jobban felbosszantotta magát. Hogy tud ekkora mázlija lenni Attilának?! Két nőtől is lesz gyereke. Neki meg az az egy sem szeretne szülni, akit igazán szeret, akiért teljesen odavan. Márta is légiutas kísérőként dolgozott. A reptéren ismerkedtek meg, illetve egy fuvar közben, amikor Jenő Mártát és néhány kolléganőjét hozta Ferihegyről a városba. Jenő örülten beleszeretett a magas, szőke, idegen nyelvet is beszélő, gyönyörű lányba. Nem gondolta volna, hogy ő Mártánál egyáltalán szóba jöhet és pont ezzel a biztos reménytelenséggel hívta el az első randevújukra az egyik fuvar végén, amire Márta a legnagyobb természetességgel ígert mondott. Persze Jenőnek várnia kellett a találkozóig, hiszen Márta alig tartózkodott Budapesten, akkor is általában nyelvórára, fodrászhoz vagy kozmetikushoz ment. Mártának a hivatása volt az élete. Mindig arról álmodott, hogy légiutas kísérő, vagy ahogy ő mondta, sztyuárdesz legyen. Mindenét erre tette fel. Kimaradt a gimis szerelmekből, a bulikból. Futóedzésekre meg orosz- és németórákra járt, amíg mindenki más az ő korosztályában The Proclaimers-re vagy az Illés-együttesre táncolt.

Szerette Jenőt, de a férfi sosem tudott megelégedni a tőle kapott kevés idővel és figyelemmel. Jenő családot szeretett volna. Néhányszor utalt is erre Mártának, de Márta ilyenkor emlékeztette arra, milyen életet is él ő, és hogy a munkája neki az élete, ekkora áldozatot pedig senkiért nem tud meghozni. Még érte sem. Ahogy Márta, úgy Jenő sem tudott szabadulni legnagyobb vágyától és ez egyre jobban elgondolkodtatta őt. Sokszor elhatározta, hogy választás elé állítja barátját. Aztán valahogy minden este ugyanolyan lesz kettejük között: Márta fáradtan Jenő ölébe hajtja a fejét és úgy alszik el, hogy a fiú a haját simogatja, miközben a legtöbbször ilyenkor arra gondol, hogy a menedéke éppen a saját börtönévé válik. Valójában nem csak, hogy nem tudja, nem is akarja az életét Márta nélkül élni. Az ő szürke mindennapjaiban Márta a ragyogás, még akkor

is, ha éppen tízezer méter magasan ragyog. Míg Márta oroszul vagy németül válaszolgat, messzi országokban az ő számára ismeretlen ételeket kóstol, szállodákban alszik és sose látott likőröket kortyolgat, Jenő babkonzervet, de legjobb esetben is csak az anyja által készített vasárnapi ebéd maradékát fogyasztja el a Fradi meccsen, vagyis a Fradi meccset a tévé képernyőjén keresztül bámulva. Aztán másnap felkel, a Blahán az újságosnál megveszi a Népszabadságot és a műanyag, decis pohárkából maradéktalanul kiissza a duplapresszót a Skála előtti parkolóban.

Jenő éppen az eget kémleli, mikor Kati kilép a vaskapun. Sokkal nyugodtabb, mint amikor belépett rajta. Örül, hogy a magzat szépen fejlődik és rendben van. Minden aggodalma elszáll, amikor meglátja azt a kicsi testet a monitoron és meghallja a szívverését. Arra gondol, talán nincs mitől félnie. Neki is lesz valaki az életében, aki órá számít, akit szerethet, akit sohasem fog bántani. Még akkor sem, ha fiú. Ott megfogadja, sosem hagyja, hogy azt a gyereket valaha is bántsa valaki. Hogy ha kell, még a saját apjától is meg fogja védeni.

Jenővel egymásra sem néznek, csak beszállnak az autóba. A férfi most nem érdeklődik, hogy van a baba, látja Katin, hogy minden rendben van. De ahogy az Ecseri úthoz közelednek, Jenő visszakanyarodik és félreáll. Kati felé fordul és keresi a nő tekintetét. Kati félelmében megmarkolja az ülés két szélét, összeszorítja a szemeit, úgy várja, hogy megtörténjen az akárm.

– Kati, nem megyünk el az Állatkertbe? – kérdezi.

A nő kifújja a benn tartott levegőt, a szemeit tágra nyitja és visszakérdez:

– Tessék?

– Gyerekkoromban voltam utoljára és ma kedvem lenne valami mást csinálni.

Kati meglepettségében nem találja a szavakat, tágra nyílt szemmel és szűk pupillákkal néz a fiúra, aki ezt a szótlanságot beleegyezésének tekinti, és nem meglepedezve arról, hogy az ország az ő munkája miatt éppen meg van bénulva, kerülőúton, mindenféle kitérőkön az Állatkert irányába veszi az utat.

Bent a térkép szerint haladnak, majdnem minden állatot és növényt megnéznak, kürtőskalácsot esznek és megsimogatják a kecskéket. Csak az oroszlánok ketrecénél jut Kati eszébe, hogy haza kellene menni. A hím leteperi a nőtényt, morog rá, mellső két mancsával a fejét lenyomva párzik vele.

– Jenő, menjünk haza! Attila mérges lesz – mondja elhaló hangon Kati.

A férfi tudja, hogy Katinak igaza. Beleegyezően bólint és elindulnak a kijárat felé. Az autóban szokásukhoz híven- egyikőjük sem szól egy szót sem, valami mégis más, mint ezelőtt.

A Napfény utcai panelházak egyike előtt megáll a fehér Skoda, amiből két gyerekké változott cinkostárs száll most ki.

– Köszönöm – mondja Kati, mire Jenő is ugyanezt válaszolja neki.

A fiatal nő beszáll a liftbe, de most nem sír, letörölhetetlen mosoly ül az arcán. Amint felér a hetedik emeletre, becsönget Klári nénihez, hogy a megígért látogatásnak eleget tegyen. Klári néni persze azonnal észrevette, hogy valami igazán jó dolog történt Kattival, de nem teszi szóvá, hagyja, hogy mohón, csacsogás közben egye meg a fél tepsi meggyes pitét.

Amikor Kati átmegy a saját lakásába, Attila már ott ül a fotelben a tévé előtt, de nem kérdez semmit. Nem azért, mert ezzel próbál elérni valamit, hanem mert teljesen lefoglalja az, amit éppen a képernyőn lát.

– Gyere ide, Kati, gyorsan – mondja röhögve, szotyihéjat köpködve –, ezt nem hiszem el, az Antall József van a tévében! Vége a tüntetésnek. Elértük, amit akartunk.

Mindketten alig hittek a szemüknek, hogy a miniszterelnököt pizsamában látják a tévében.

– Látod, mi mindenre képes egy blokád? – kérdezi önelégülten Attila.

De Kati csak mosolyog és nem válaszol semmit. Feltesz egy teavizet forni és magában arra gondol, igen, pontosan tudja, mire képes.

Nagy Kriszta

Szivárvány

Nem mozdulok. Megkövültem vagy megfagytam. A nyakamig húzott paplan alól csak a jobb kezem lóg ki. Tű fölött ragtapasz. A plafont nézem tegnap óta. Végtelen ideje. A világ fekete, fehér és szürke. Nem mozdulok. Ha kérdeznak, nem válaszolok. Nem tudják, ki vagyok. Azonosnak vélnek a plasztikkártyáimmal, de azok nem én vagyok. Ki vagyok? Én nem vagyok.

Aludnék, de nem csukom le a szemem. Nem félek. Nincs hozzá kedvem. Nincs hozzá erőm.

Arcok hajolnak fölém. Ismeretlenek bámulnak fontoskodva a képembe. Azt hiszik, akkor majd válaszolok. Tévednek. Nem értenek. Mérgesek. Nem érdekel. Nincs mit mondanom. Kihúzzák a tüt a karomból. Ráhúzzák a paplant. Végre nem fázik. Hagyjanak békén. Legyen végre csend. Elfáradtam. Nézem a plafont.

Hallom Veron aggódó hangját. Az őszilés doboz koppan az éjjeliszekrényen. Próbálom mondani, hogy ne haragudjon. Próbálok ránézni. Képtelen vagyok megmozdulni. Képtelen vagyok megszólalni. Üres vagyok. Nézem a plafont.

Az újabb fehérköpenyes érkezését csak a szemem sarkából látom. Ő is faggatni próbál majd. Mindegy.

A fehérköpenyes nem kérdezet. Leül az ágyam szélére. Érzem, ahogy rezdül az ócska matrac, húzódik a paplan. Lecsúszik a kezemről. Megint fázik. Betakarja. Nem mozdul. Néz. Figyel. Nem látom, de tudom, hogy engem néz. Én meg a plafont. Végre nyugalom van.

– Nem álmos? – Kérdezi, és a hangjával együttérés kúszik a dermedt ürességbe.

Nem engedem meg, hogy átjárjon. Biztos tudja, hogy álmos vagyok. Két napja nem alszom.

Most kezdi a vallatást. Ő se különb. Kérdezzen, essünk túl rajta. Úgysem válaszolok. Úgysem értené. Én se értem, hogy mi történt. Na, gyerünk, kérdezzen már, és hagyjon békén! Nem kérdez. Figyel. Talán a válaszra vár. Talán azt hiszi, hogy majd neki beszélek. Mind azt hiszik. Mind csalódnak. Mind feladják. A szavak meg feszítenek tovább, mint lufit a levegő.

– Aludnia kellene – mondja csendesén. – A gyógyszer, amit kapott, majd segít.

Kösz szépen. Ez a legegyszerűbb, persze. Üssük ki a hülyét, aztán csak megszólal. Akkor sem fogok. Képtelen vagyok. Arról, amiről nem lehet. Amiről nem szabad.

A fehérköpenyes még mindig néz. Érzem a bőrömön. Kezd zavarni, pedig azt hittem, hogy már soha semmi nem fog. Mit akar ezzel? Úgysem hiszem el, hogy tényleg segíteni akar. Ne áltassuk egymást. Rukkoljon elő végre azokkal a hülye kérdésekkel, aztán húzzon el maga is. Hagyjon magamra. Ahogy mindenki.

– Súlyos traumán esett át. Azért van itt, mert segítségre van szüksége. A legfontosabb most az, hogy tudjon pihenni, aludni.

A hangja csendes, mély és megnyugtató. Kedvem lenne hinni neki. Már nem hiszek senkinek. Gyerünk, doki, kapja elő a varázspálcát, suhintson kettőt, és legyen minden úgy, ahogy sosem volt. Ahogy lehetne. Ahogy lennie kellene.

Hallgatása szúrja a szememet. Égeti. Gyűlölöm, hogy könnyezni kezdek. Gyűlölöm, hogy nem látom a plafont. Gyűlölöm, hogy be kell csuknom a szememet. Harmincegy óra után. Most minden fekete. Megint. Nem akarok gondolkodni. Nem akarok arra gondolni. Miért nem érti ezt senki? Itt van még a fehérköpenyes? A matrac nem mozdult, lépteket se hallottam, úgyhogy itt kell lennie. És biztos engem figyel. Lassan nyitom ki a szemem. Lassan szegezem rá a tekintetemet. Most őt nézem, nem a plafont. Amíg nem faggat, nincs gond. Addig mindegy.

Nem faggat. Nem veszi elő a hülye kis tollát. Nem világit a szemembe. Csak figyel. Ő engem. Én őt. Egészen addig figyel, amíg minden tiltakozásom ellenére el nem alszom.

Reggel nincs tű, nincs infúzió. Reggel tejeskávé van és kifli.

Nem gondolhatták komolyan, hogy megeszem?! Nem gondolhatták komolyan, hogy megmozdulok?! Komolyan gondolták. Nem nézek rájuk. A plafont nézem. Megint. Ha nem iszom, nem eszem, akkor infúziót kell adniuk, közlik tárgyilagosan. Adjanak. Nekem mindegy. Csak ne faggassanak.

A fehérköpenyes megint leül az ágyam szélére. Óvatosan betakarja a jéghideg, paplanra fektetett kezemet, amelyikbe a tűt szúrták. A paplan az államig húzva. Nézem a plafont.

– Éjjel aludt, ez jó hír. Kezdtünk aggódni – mondja csendesen.

Kezdek aggódni? Azok után, hogy három levél nyugtatót mostak ki a gyomromból? Az utolsó pillanatban. Kezdek aggódni, hogy nem alszom. Hát ez kurva jó. Meglep a düh. Hagyjon engem békén ez a fehérköpenyes. De nem hagy. Beszélni kezd. Nem figyelek. Nem akarom hallani, amit mond. A hangja kellemes. A mondandója nem érdekel.

– Tegnap rám nézett. Nem nézne rám most is? – Kérdezi nyugodtan.

Nem. Nem néznék rá. Nem néznék senkire.

A negyedik napon mégis ránézek. A szemébe. Ami kék. Nem fehér, nem fekete, nem sűrű, mint napok óta minden. Óceánkék.

Az ötödik napon elfordítom a fejem. Nem nagyon, épp csak annyira, hogy jobban lássam, ki ez a türelmes fehérköpenyes. Nem értem, hogy mit akar. Nem értem, hogy miért küzd értem, ha én nem akarok magamért.

A hatodik napon megmozdítom a kezem. Akkor, amikor kettesben maradunk. Akkor, amikor már nagyon fázik. Mert nem takarta be, pedig eddig mindig. Már nincs tű. Valami műanyag vacak van helyette. A többiek feladták. Feladtak. Óvatosan próbálom behúzni a kezemet a paplan alá. Nem sikerül. Megszán, és betakarja. Nem mosolyog, de az arca már nem olyan merev. Talán az enyém sem.

A hetedik napon nem jön. Gyűlölöm, hogy csalódott vagyok. Gyűlölöm, hogy hiányzik. Megint a plafont nézem. Megint nem érdekel, hogy fázik-e a kezem.

A nyolcadik nap bukkan fel újra. A nyolcadik nap megint ott kezdjük, ahol az elsőt. Nem akarok ránézni. Nem akarok megmozdulni. Nem akarok semmit, csak nyugalmat. De ez a fehérköpenyes nem hagy nyugton. Megint beszélni kezd. Megint nem kérdez. Pedig, ha kérdezne, az arcába fröcskölném az egészséget. Kihányanám magamból.

A harmadik héten kezdünk beszélgetni. Magáz. Évek óta nem beszélgettem senkivel, aki magázott volna. Ha magáz, távolságot tart. A távolság gondolata tetszik. Nem hiszem el, hogy Dr. Tófalvi Péter nem fog bántani, mégis beszélni kezdek. Múlt héten felültem. A paplan és a lábam a nyakamig húzva. Tegnap délben ettem is. Nem mondta, hogy egyek. Azt mondta, hogy gyorsabban gyógyulnék, ha nemcsak az infúziót kapnám. Gyorsabban. Gyógyulnék. Gyógyulnék? Még mindig hisz benne. Hisz bennem. Én még mindig nem. Neki próbálom elhinni. Úgyhogy beszélünk.

És végre elmondom, hogy mi történt. Hogy Máté beteg. Hogy Máté szeretett. Hogy Máté ellökött. Hogy Máté megcsalt. Többször is. Aztán visszajött. És akkor minden olyan jó volt. Akkor el tudtam hinni, hogy most máshogy lesz. Hogy tényleg csak engem szeret. Úgy igazán. Hogy mellettem van biztonságban. Hogy én úgy szeretem őt, ahogy senki. Ahogy az anyja se. Azt mondogatta, hogy hálás és boldog. Hinni akartam, hogy én is lehetek boldog. Mellette. Vele. Majd most. Most tényleg más lesz. Sosem lett.

Egyik este azt mondta, hogy vége. Megint. Utoljára.

Azon az estén maradt nyitva először a szemem. Azon az estén kezdtem bámulni a plafont, miután bevettem az előző héten felírt újabb adag nyugtatókat. Azon az estén hívott fel Veron, hogy hogy vagyok. Azon az estén hívta a mentőket, mert hallotta, hogy baj van. Még meg sem köszöntem neki. Sokáig nem is akartam. Már azt hiszem, hogy igen. Kétnaponta bejön. Kétnaponta ül az alacsony, fehér, műbőr széken. Kétnaponta nem kéri számon, hogy mit tettem. Kétnaponta erőt próbál önteni belém. Kétnaponta nem merem megkérdezni, hogy tud-e valamit Mátéről.

Veron még annyit se tud, mint a fehérköpenyes. Szégyelltem elmondani. A legjobb barátnőmnek. Akit lassan négy évtizede ismerek. Pedig tudom, hogy nem ítelt volna el.

Ahogy Dr. Tófalvi sem. Bántalmazó kapcsolat. Trauma. Amit én szenvedtem el. Én voltam az áldozat. Tud segíteni. Ha akarom. Akarom?

A szavak visszhangoznak a fejemben. Először nem is értem, hogy mire gondol. Próbálom nézni a plafont, de csak a képeket látom. Amikor bántott. És ez a nézőpont meglep. Nem értem. Máté szeretett. Szerettem. Én voltam az áldozat? Legszívesebben kirohannék a kórházból. A világból. Megmozdulni is képtelen vagyok. Kővé dermedten ülök. Lábam és a paplan a nyakamig húzva.

Délután lefektetnek. Megint. A fejüket csóválják. Megint. Bekötik az infúziót. Megint.

Dr. Tófalvi szavak nélkül is tudja a kérdésére a választ. Mégis rákérdez.

Nem mozdul a nyelvem. Bólintok. Akarom. Hogy segítsen. Megérteni.

A negyedik héten már nemcsak a doki szeme kék. A plafon már nemcsak szürke. Látom rajta az utcai lámpából ráeső sárgás fénypátszmákat. A paplanon felfedezek egy rózsaszínre mosott pecsétet. A tea barnás, az uborka zöld. Minél több szörnyűség ürül ki belőlem, annál színesebb a világ. Dr. Tófalvi egyszer azt mondta, hogy fogok én még énekelve táncolni a szivárvány alatt. Hinni akarok neki.

ÉZSIÁS ISTVÁN: Vasszobor II. – 1992

Farkas Arnold Levente

A látomás

előjátékként tünteti fel
az előzőket. Most, hogy ez a szó
agyamba szökkent, nem is tudtam
másra gondolni, mintha a szó

maga sós lenne, és minél többet
gondolok rá, annál rosszabb
a hatása. Az asszony azt ma-
gyarázta, hogy a modern táncok

minden korosztálynak hozzáfér-
hetők. Ezzel el is búcsúztak,
biztosítva egymást kölcsönös

nagyrabecslésükről. Dosztojevsz-
kijnél látom, amit nem látok.
A látomás biológiai

az élő lovakat. A halál
sem sokkal rosszabb, tudom. Dúlt
kórusukban nem zeng drága dal.
Imát mondok, s tollam megáll.

Elvitték minden gabonánkat.
Anyám sírt, apám hallgatott.
Öcsém lopott a sajátunkból
a lónak egy marék zabot.

Vonalazott könyvem felett
madarak trillája énekel
nekem. Örvendek, hogy örült

vagy. Nem volt külön dolog, gon-
dolom, dúdlok. Csapás e
harcban a futót nem éri

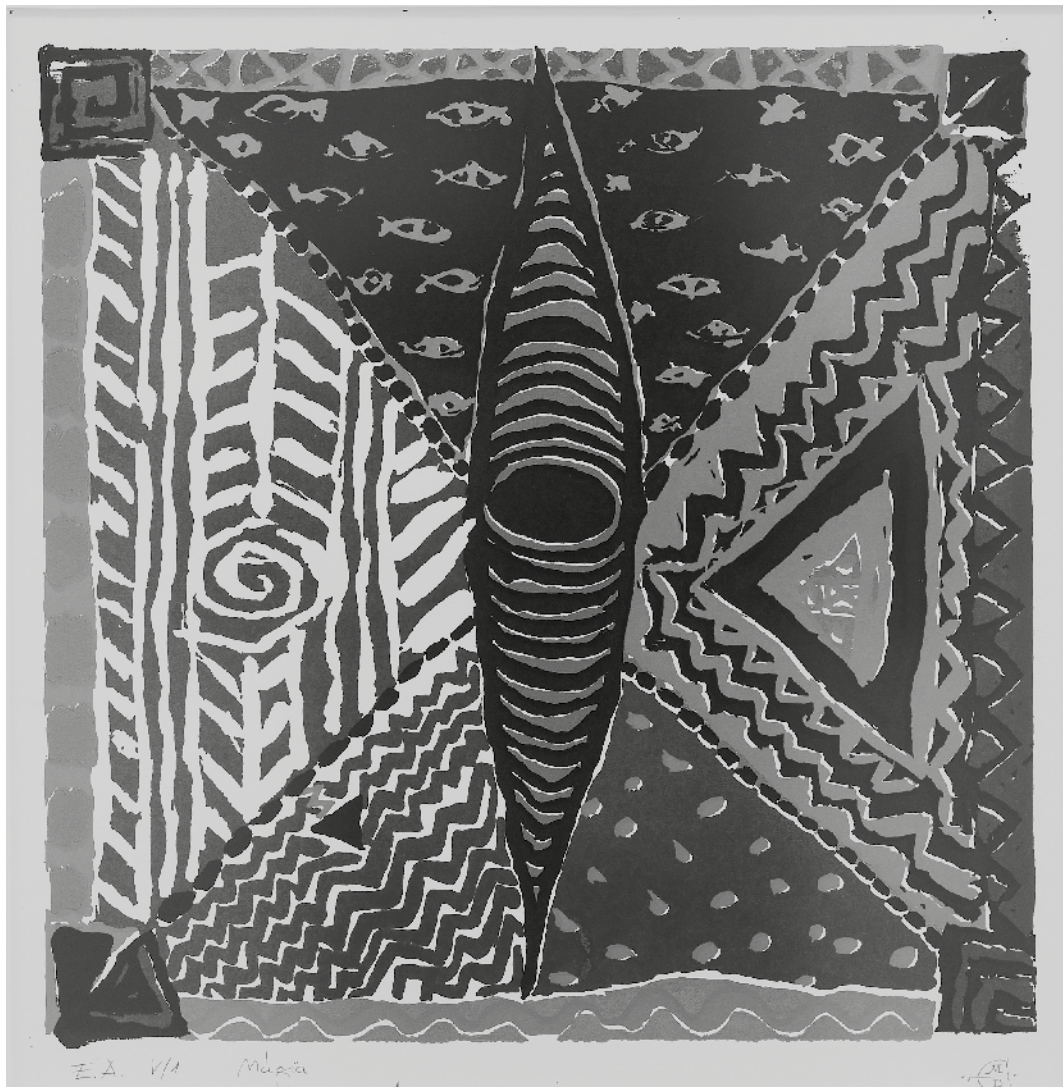
lomhán egy dalon. Elvált nők
nincsenek. Káromkodók igen
sokan vannak. Más vétkek na-
gyon kevésbé fordulnak elő.

Leült a heverőre. Megnyomkodta a padon alvástól elgémberedett derekát. Fölkelt, nesztelenül tett-vett, rakosgatott. Ők.

Mint az iskolában. Ott is több tanár esküszik rá, hogy fogyatékos. Ez jó érzés.

Pedig volt, sok volt, de nyoma tűnt, nem lett senkié. Teremts új szívet belém, s éleszd fel

MOISE BERGER JUDIT (România): Mágia - 1997

Testképek

Hanghíj

Ágicámmal mostanában, ha megszólalnánk, azzal egymást hallgattatnánk el. Legfeljebb pár mondatot civakodnánk arról, hogy most melyikünknek kéne befogni a száját.

Csöndben, szemközt ülünk az asztalnál. A szavakat, amiket neki címeznék a csukott számban formálok. Fel-le, előre-hátra mozog a nyelvem. Az alsó-és felsőfogsorom óvatosan el-elválik egymástól. A magánhangzóimat magamnak se tudom azonosítani.

Jár a fogam közt a nyelvem, időnként rá is harapok. Ilyenkor hátrarántom: a fogaim koccannak.

Ágica figyel a szemem, vagy a szám: nem nagy a távolság, alig látszik, ha egyikről a másra viszi a tekintetét. Vajon melyikből olvas ki többet?

Amikor nem a szemét vizslatom, én is a szájára meredek: egyikből se olvasok ki semmit. A pislogástempója sem lesz gyorsabb, vagy lassabb.

Szavakat keresek a nyelvemhez, a szavakhoz betűket. Zárt ajakkal csak mássalhangzókat formálok: tisztára mintha héberül írnék a számban.

Ahogy az arcizmaim szüntelenül aprókat mozdulnak, nyálat pumpálnak a szájüregbe. Ezt zsebkendőbe köpöm óvatosan. Hogy Ágicának ne legyen feltűnő, az orromat is törlöm a kendő mögött.

A szót, amit a nyelvemhez találok ütemesen ismételve az agyban és a szájüregben. A szemem nem tudom, mennyire tükrözi az agyamat, Ágica mindenesetre fürkészi a számmal együtt.

A mássalhangzókat talán leolvassa. Majd közé illeszti a magánhangzókat: akár a régi írástudók. Meglehet, hogy egyébként is ugyanazt formálja az agyában, mint én az enyémben: akkor könnyű dolga van, ráilleszti az ajkamra helyeztem is.

Járnak az arcizmok: a fogaim alatt időnként roppan a nyelvem. Törölgetem az orrom: eltakart arcomon nyitott az ajak, óvatosan nyálat csurgatok a zsebkendőbe.

Ágica szája feszes, szempillái kimérten záródnak és nyílnak.

Az l-, j-, n-, és k-hangzókat sorrendben formálok és ismétlem a szájüregben. A szóeleji „v” minduntalan lemarad, ahhoz kéne az ajkam. Ágica ezt a hangzót is hozzágondolhatja. Legfeljebb elírásnak nézi.

A zsebkendőmből apró cseppek csöpögnek a padlóra. Én hallom, talán Ágica is. Markolászom a nedves kendőt az asztal alatt. Próbálok olyan halkán, ahogy a zárt szavakat formálok. Az én fületem mindenestre mindkét hang megüti.

Ropog a nyelvem alatt a fogam, a fogam alatt a fogam. Arcomat takarja az átázott kendő: halkán beleköpök. Az arcizmok járnak: pattan a fogamon a fogam.

A kezemben a zsebkendő lükteti magát: cseppeket pumpál a padlóra.

Ágica szeme kerek, az ajkába harap. Kirántja a kendőt a kezemből.

Ágica mereven tartja a szemét, szája nyitott: sikít. Most mondanék neki valamit, legalább annyit, hogy kicsit megnyugtassam.

Nyelvet keresnék a szavakhoz, a szájüregem nem találja. Nyitott ajkammal csak a magánhangzókat artikulálok.

Ágica kibontja a zsebkendőt: pumpál kezében a nyelvmaradványom. Drága Ágicám, majd ráilleszted a mássalhangzóimat!

Fejfél

Vajdai János, miután betöltötte a negyvenötöt, egyre sűrűbben akart megszabadulni fejének bal oldalától. Vajdainé ekkorra tanult meg amolyan istenesen sikitózni. Hangja férje balagájában istentelenül visszhangzott.

Vajdai élt a gyanúval, hogy lányuk jelenthette a mintát. „Amilyen a lánya, olyan lett az anyja!” – állapította meg keserűen. Julika lányuk ekkor már második éve nem élt velük. „Erzsikém Julika híján csöndesnek érezhette a házat!” Vajdai próbálta megtámasztani bal felől a koponyáját. Úgy érezte, felesége kívül-belül nyomja össze a csontot hangszálaival.

„Erzsike kint is, bent is!” Vajdai az éles zsivalyban a kinti Erzsikéjéből is kettőt látott. „Becsületére legyen mondván a bentinek, hogy nem rejti el magát a kinti mellett.” Úgy tetszett, hogy a két alak ajakmozgása kis eltolódással követi egymást. „Ahogy visszhangzik bent, úgy jelenik meg kint. Ha nem préselné a homlokom, még tetszene is a kánon!” Megütögette koponyáját bal felől. A visszhang-Erzsike szája minden ütésre megremegett.

Vajdai az idő múlásával kettő, majd három visszhang-Erzsikét is látni vélte maga előtt. „Mintha csak egyesével kelnének ki idebenn!” A szájuk egyforma késéssel követte a kinti Erzsike ajakmozgását. „Viszont egyre kevésbé remegnek meg.” Vajdai hiába próbálta fejét előbb az ökléhez, később a falhoz verni. Ha lehunyta a szemét, három száj még mindig rendületlenül szuggerálta őt.

„És jön lassan a negyedik is!” Vajdai rázta a fejét, hogy a test körvonalait elmossa. A visszhang-Erzsikéknek már kinti Erzsike sem kellett, hogy kiszabaduljanak a koponyából: akkor is sikoltoztak, ha Vajdainé zárva tartotta a száját. „Kinti Erzsikém, tán kezdted megszeretni a csöndet? Nekem bezzeg lepetéztél a fejembe?!” – kérdezte Vajdai, bár a folyamatos hangzavarban a saját kérdéseire is alig tudott figyelni. „A saját gondolataimat se hallom.” – gondolta, pontosabban sejtette, hogy ezt gondolja. „A hanglárvák felfalják a balagámat!”

Ahogy a hanglárvák mind többen nyerték el szilárd, testi körvonalukat, Vajdai egyre kevésbé mozgatta a fejét. Egyhangúan ült az asztalnál, két oldalról támasztotta halántékát. A sikoltások elvesztették élüket: tompa, egyenletes zümmögésnek hallatszottak az agyban. Vajdai azt sem tudta eldönteni, hogy sejtések szintjén gondol-e még rájuk.

Egy éjjel kívülről érzett nyomást a fejtető közepén. Elengedte halántékát, lehorgasztotta a fejét. A nyomás egyenes vonalon haladt végig. Ahogy mind mélyebbre hatolt, egyre élesebbnek érződött. Vajdai lehunyta szemét. Amikor újra kinyitotta, csak egy Erzsikét látott maga előtt. Megtapogatta bal felől a fejét, de amennyire sejtetni tudott, világos volt számára, hogy mindhiába.

A biztosan kinti Erzsike jobb kezében tartotta férje üres koponyafelét. Szótlanul nézett Vajdaira. „Tán tényleg megszerette a csöndet. Vagy azt szerette meg, hogy én szeretem.” – lüktetett Vajdai agymaradványában. Elrántotta felesége kezéből a még meleg fejdarabot, és szorosán átölelte azt. „Ki tudja, Erzsikém, mikor fogsz megint ráunni a némaságra?” – erre a gondolatra Vajdai kissé megborzongott. Mély levegőt vett, és a karjai közé szorított, hiányos koponyaüregre meredt. Ringatni kezdte.

Pillanatnyilag megnyugtatta, hogy legalább a fél agya már teljesen kiürült.

Lábkád

Kapory Oszkáról tizenéves korára édesanyja kinevelte, hogy a lányok fenekét vagy melleit vizsgálja. A kis Oszkár figyelme így a lábakra korlátozódott. „A Sandal Zsuzsi mintha pálcikákon tipegne! Amolyan szépen formázottakon. Nem csámpáznak se ki, se be, két oldalról nyílegyenesen tartják a testet” – állapította meg. Már az ötvenes évein is túl járt, mire Zsuzsistól megszerzte kedves pálcikáit.

„Megkoptak már, az igaz” – ingatta fejét Kapory, amikor végig vitte rajtuk combtól talpig a tekintetét. – „És vaskosabbak lettek, tisztára megcölöpösödtek. De a formájuk ugyanúgy zsuzsis maradt.” Nézte, ahogy elsétálnak előtte. „Több, mint ötven év. És se a combok, se a bokák nem súrolják egymást. A cölöpök feszesek és szigorúan párhuzamosak.” Kapory a szemének is alig tudott hinni. Hogy meggyőzze magát, minden lépését követte Zsuzsinak.

Bár a lábak egyenes mozgása mindig megragadta a tekintetét, Kapory mégis leginkább a fürdőkádban szerette őket tartani a többi testtartozékkal együtt. „Itt vannak a legjobb helyen” – bólintott, majd a Zsuzsi-arccra nézett. – „Nem kopnak, és bármikor bármilyen koszt le lehet róluk mosni.” Úgy tetszett neki, mintha fintort látna az arcon. „Zsuzsikám, mit mondjak: halványan már megkoptatta őket a visszer. És minél többet használod, csak annál jobban fognak kopni. Amit tudunk, úgy, amennyire, őrizzük meg hússzínűen.”

Kapory, hogy Zsuzsi fintorját csitítsa, mindennap sajátkezűleg mosta végig a testet. „De mint ha csak a cölöpök mosolyognának vissza!” – gondolta, majd szembe feküdt a kádban Zsuzsival. A kopott cölöpök közé tette a saját lábait. „Mosolyogjanak lábak vissza rájuk. Ha már a testtetőn nincs szimmetria, legalább a talapzaton legyen.”

A Kapory-testtető az idővel már csak a Zsuzsi-talapzatot sikálta. „Mit gürizzek fintorgásért?” A lábait mindig a Zsuzsi-cölöpök közt tartotta. „Jól érzik magukat egymás mellett” – hümmögött elégedetten, noha gyakran érezte, hogy saját talapzata kissé szégyelli magát. „Az én lábaim se nem pálcikák, se nem cölöpök, nem is lesznek azok. Inkább, mint egy fűz göcsörtjei!” Kapory lábai hosszú éveken át cipeltek százhusz kilós súlyt: nehezen lehetett rajtuk kibogarászni a húst a visszerrengetegen. „Szinte el is tűnt a fűz a göcsörtök közül.”

A kopott és az ütött-kopott talapzat napról-napra szorosabban tapadt egymáshoz. „Valamit tényleg szeretnek egymáson” – villant fel a Kapory-tetőben. A Kapory-göcsörtök óvatosan végig simították a Zsuzsi-cölöpöket. A zuhanyrózsából hideg víz zúdult rájuk: egymásra borultak. „Mosdatni sem lehet őket külön. Ijedtükben is egybeugranak.” Kapory a szemével a Zsuzsi-tetőt kereste. Ahogy ingatta a testét jobbra és balra, úgy érezte, mintha húznák a derekát. Hiába: sem a Zsuzsi-, sem a Kapory-talapzat nem engedett utat a tekintetének.

„A Zsuzsi-tető talán már ott sincs” – morfondírozott Kapory. „Megunta a lábait, vagy azok unták meg őt. Jóllehet, mindketten meglehetnek a másik nélkül.” A két göcsört ráfonódott a két cölöpre. Kapory húzódo dereka lassanként megcsavarodott. „A ütött-kopott láb imádja a kopottat, mert az még csak kopott. A kopott meg imádja, hogy imádják” – sziszegett, miközben próbálta testét kitekerni a derékspirálból. A göcsörtök alatt látni vélte a talapzathúsok mosolyát. Nehezen tudta eldönteni, melyiküké szélesebb. „A kopott imádja az ütött-kopottat, mert az már ütött-kopott.”

A göcsörtös cölöpök nagyot rándultak. Kapory szakadást érzett a derekában. A talapzatok két oldalról egy mosollyal szuggerálták a két testtetőt. „Mit szólsz, Zsuzsikám? A talapzataink ránk untak.” Kezével megkapaszkodott a kád szélében, és felhúzta a testtetőjét.

Kievickélt a kád mellé és a kezével megtámasztotta torzómaradványát. Lihegett, majd felnézett: a Zsuzsi-tető szemközt nagy pottyanással érkezett meg elé. Arcán két felől a füléig ért a fintor. Kapory rávigyorgott: „Szó se róla: a talapzatok tető nélkül is vidáman megtartják magukat.”

Szemszög

Karagoly Imrét, egykori ernyicsei lakost a ravatalra igyekeztek alkalomhoz illően összerakni. Végtag- és torzómaradványait a sínek mellől nagyjából százötven méteres hosszúságban gyűjtötték be, és amennyire tudták, a helyükre illesztették őket. Feje körvonalát az ütközőről lekapart koponya- és agymorzsalékokból mintázták meg. A nehezen azonosítható cafatokat masszába gyúrták, és a test hiányos üregeibe tömködték.

Karagoly a művelet végére temetésre kész emberformát öltött, noha teste helyenként egy húsból kevert gyurmafigurára hasonlított.

Egyetlen épen maradt testrésze, a jobb szeme még ekkor is kidülledt szemlencsével meredt előre. Utoljára talán a vonat elé, vagy éppen, hogy utána nézett. A hullaház munkatársai szokásuk szerint lefedték, nehogy az alkalomhoz illetlenül sokkolja a hozzátartozókat.

A kicsi szem minden bizonnyal szégyellte, hogy véletlenül egybenmaradt. Ép kezek híján kinyomatni sem tudta magát. A szemfedő alatt talán sírni is kezdett. A ravatalozóban ezt senki nem láthatta. A temetésen neki amúgy sem lett volna illendő könnyezni.

Lapis József

A feltámadás elhagyatottsága

Egyedül volt, és másokkal lett.
Másokkal van egyedül.
Bőrbe szívódik a magány a hegyen,
és a kereszt dörzsöli a csontokba.
A sejtekbe.
Kapaszkodik belé az ég.

Egyedül hal meg, és másokkal.
Mégfeszült rabszolgákkal.
Vízbefúltakkal és árokba lőttekkel.
Kórházi ágyon álomba törtekkel.
Elnémuló jajsók közössége.

***

Fentről a veríték mint az ő vére hull.
Mint a sebből kiforduló víz.
Felhorgad a szél, mint az ország köhögése.

***

Magányban támad fel, és mással.
Saját hideg a bőrön.
Idegen fájdalom a tenyéren.
Párolgó tanácstalanság a lélek.
Újra a világ, egyedül.
Újra nehezül.

***

Hangok karcolják a barlang csendjét.

***

A feltámadás derűje messze, mint az ég.
A kézben mintha egy másik, ismerőssé váló kéz.
Egyedül megyünk, és egyedül érkezünk.
Mindig mással.

Debreczeny György

Thomas Bernhard nyomán

nem mondom úgyse

utolsó tíz frankomat
zsebre vágta a koldus
számolgom pénzem a lépcsőn
s ha délben halok meg
szegényen halok meg

az elveszett városban
halad a gyászmenet
a menny és a föld között
októberi almák gurulnak
az éj koporsóiból

lábaim a temetőbe visznek
a gyászmenettel haladok
meg ne próbálj vigasztalni
ha széllal szállnak a magvak
nem mondom úgyse: bonjour

koporsóban alszom át versemet

november közeleg

egy fehér virághoz
szólnom mily nehezemre esik
november közeleg mindenütt
nem félem már a napot

haragos lelkem lángjai közt
az éj fekete tócsába bukik
éjfekete tócsában süllyed el
a templomtorony

a kocsmában a bakter
kijátssza a tök alsót
de megüti őt a tök király
éjfekete tócsában süllyednek el

és nem marad más
csak egy fehér virág
szólnom hozzá mily nehezemre esik
közeleg november mindenütt

koronád szétomlik porrá

maradj a félelmeknél
s omolj szét porrá
akár egy letaszított király
aki a barmok helyett bög

köztünk ne időzz tovább
a sötétbe angyalt rajzolok
virágzó almafákat
a tudás miatt

maradj te örökre por
a halottasház körül
koronád is szétomlik porrá
ne időzz tovább közöttünk

elcsendesedem

hall engem az isten mikor elcsendesedem
hallom az istent mikor elcsendesedem
senki nem ismer így hát senki nem öl meg
a mézárós a vályúba hajítja eszközét

nem hall engem a mézárós mikor elcsendesedem
szűz földből hajtott vesszővel ütlegelem az eget
fénylő kupákból iszom a csendet
hallom ahogy a mézárós a vályúba hajítja eszközét

Kovács Újszászy Péter

Várják a feltámadást

Ketten fogják a mellső lábakat,
zománcos fazékban hallgat
a lefejezett bárány szíve.
Végighasít a gerincen a kés,
kettéválik a test.
Piros köntösében virraszt a lámpa.
A viaszosvásznon kimetszett bordák
várják a feltámadást.

Viselősen

Méhükben nyúzókést és vágóhidat hordanak az anyák.
Szívük alatt véres fűszálak nőnek.
Kihordják nagypénteket, tisztára nyalva legjobb fiaikat.

Kisemmizett

Csütörtök délután ér véget a nyúzás.
A test melegéből rózsaszín hús marad.
A pupillában él még a rémület.
Vérfoltos az udvar köve.

Tányért törölgetnek húsvét vasárnapra

Cigaretta a hentések szájában,
bárányhús a vaskampókon.
Gyúlnak a báméskodók,
pénztárcát hoznak pipevirág helyett,
keresik az ünnepi ebédnek valót.
Tányért törölgetnek húsvét vasárnapra.

Egressy Zoltán

Kurva élet ez a világ

Kurva élet ez a világ. Olyan régen ittam kávé, ma meg ittam egyet, hogy jobban tartsam fel magamat, aztán nem esett jól. Tényleg nem voltam képes odaállni, annyira fájt a hasam. Aztán bevettem a gyógyszert, akkor egy kicsit szűnt. A kenyőcs meg a lábomra használ, nincs az a nagy szűrés. Nem tudom, mi lenne, ha ezek nem lennének. Elég az hozzá, gyerekkoromban nem is tudtam, mi a rendes kávé. Franck kávé volt, azt tettük bele a tejbe. Pohárba főztük meg. Mikor idekerültem, az anyósom, meg az uram igen szerette.

Az anyósom annyira szeretett engem, talán még az anyám se jobban. Egy uraságnál dógozott, azok minden héten vágta disznót, kaptuk tőlük a jó húst. Én nemigen voltam hozzászokva, hogy fődeken dógozzak, de az anyósom kímélt. Mikor az uramnak menni köllött ökrökkel szántani-vetni, hordtam a ganét a tehénfogattal, azt dógoztam. Egyszer elbőbiskoltam, beestem a rúd közé, a szekér alá. Az meg átment fölöttem. De az Isten megőrzött, semmi bajom nem lett. Szép lassan ballagtak a tehenek, én meg ballagtam utánuk. Nem mondtam meg senkinek, hogyan mondtam volna meg, hogy elaludtam?

Abba az időbe köllött tömni a kacsákat, meg a libákat. Lábam közé fogtam a nagy libákat. Akkor volt divatba, amivel lehetett tömni, sokáig megvót ám. Csövet bele oda a szájába, aztán nyomtuk bele a kukoricát. Akkoriba úgy vót. Vót, amikor kiböktem a gégejét, akkor le köllött vágni. Néha kapálni is köllött, de a szemem miatt nem engedtek sokat dógozni. Gyerekkoromban se. Éltem, mint a cicelle! Bözsi szegényem, az sokat szenvedett, azt hajtották. Abba az időbe nem olyan sokat gatyáztak, a szerelem nem számított, tizenhét éves korába férjhe köllött mennie. Hét évig vótak együtt, aztán meghalt a sógorom. Mindig úgy sajnáltam a Bözsit, olyan egyszerű vót, meg őszinte. Nem vót olyan nagyravágyó, mint én. Én más típus vótam, szerettem a szépet. Kikönyörögtem anyámtul, amit akartam. Ilyen ruhát, olyat. Igényesebb vótam talán, mint a Bözsi. Az csak dógozott. Dógoztatták. Ebbe a Dankó rádióba sokszor dalolják a Gyere bodri kutyám-at. Sokszor megsiratom, mikor dalolják. Úgy lett a Bözsi sorsa, ahogy nem köllött volna. Annak is a férje sokszor mondta nekem: na, komámasszony, tegyünk úgy, mint a kakas meg a tyúk! A kakas is szeret búbolni. Ilyen nem szépeket mondott nekem. Aztán özvegyen maradt a Bözsi, az egyik gyereke okos lett. Buszvezető lett. A Bözsi nyocvannyóc évesen halt meg, kórházba.

A szememet nem csinálták meg teljesen. De a kórházba azok az ápolónők igen szerettek. Megtanítottak szépen beszélni. Hogy mondtad, aszondják, hogy mondtad? Hun van? Mondd, kislányom, hogy hol. Nem hun, hanem hol. Édes egyszer se gyűtt be hozzám, pedig sokáig vótam ám ott. Csak hát messze, Pesten. Valamit húsvétra küldött, de be nem gyűtt. Aztán hazamentem, aztán az iskolába egymásnak mondták, micsoda változás, micsoda szép beszédem van. Sokáig szépen beszéltem, a többiek meg így lófasz, úgy nem tudom, igen sok csúnyát beszéltek.

Jaj, azok az ápolónők elláttak mindennel a kórházba, szép zsebkendőket hoztak, igen szerettek. Meg sajnáltak, mer mindenféle vizsgálatok vótak, nehezen gyógyult a szemem. Aszondták, tizenkét orvosnak a kezén mentem keresztül. Ilyen türelmes kislány ritka példány, aszondták, mer nem jajgattam. Isten tudja, csuda, hogy el nem ment a látásom. Meg a fiamé, mikor vele is ugyanaz történt, mikor megdobták őt is téglaporról.

Aztán később is meg akart műteni egy pocakos orvos. Az mennyire akarta, hogy maradjak ott! Semmiség lesz, aszondja, fiatalasszony, hát mér köll így lennie? De az uram nem engedte. Orvos létire olyan hízelgő vót az az orvos, úgy beszélgetett velem, simogatott, meg ez, meg az, ahogy nem köllött volna. Elrendezem én magát, aszondja. Ronda pocakos vót.

Megcsináltam reggel az édeske-italomat, aszittam, hogy meglesz fél liter. Nem lett, csak három deci. Víz, cukor, pálinka, aroma. Ilyen rumaroma. Minden reggel megiszom fél decit, igen kívánom, meg is iszom. Az jó. Szeretem iddogálni. Az uram idejébe szoktam rá, legjobban, mikor

a templomnál dógoztunk, mindig hozta nekem a kocsmából az ilyen kevertféléket. Eleinte nem akartam, aztán bizony rászoktam. Az uram mindig ment ár a kocsmába, ott megitta a magéét. Sokat karattyolt. Bár most is inna. Most lenne százéves. Egy kicsit még élhetett volna.

A testvére is igen szeretett ám. Udvarolt az is. A ház körül megcsinyált sok mindent, ganézott is. Aztán később nem lett rendes ember, csak ivott. Elment Pestre, vót egy lusta felesége, az olyan vót, mint a dög. A lányuk jól ment férjhő. A lányom idább-odább föl szokta hívni, hogy mi van, hogy van. Jó ember vót az ura. Korán meghalt.

Az enyim is. Jaj, istenem. Az is de jó ember vót. Vótak azér ballépései. Kártyázott, meg ez, meg az. Iddogálni is szeretett. Vasárnaponként meg vót bolondulva, kiültek kártyázni az utcára, aztán nem gyüttek etetni se. Egyszer egy lakodalomba igen beivott. Gyüttünk haza, aztán, uramisten, elesett az udvaron. Mondom, most mi lesz? Nem tudott beszélni se. Csak dögölj meg itt, mondtam neki, akkor se csinyálok veled semmit. Otthagytam. Hát a Béla hun van, kérdezte az anyósom. Mondom, elesett, otthagytam az udvarba. Micsinyáltam volna vele? Az ment el érte. Azután szégyellette ám az uram. Hízelt, de nem akartam megbocsátani, dögölt volna meg ott. Haragudtam. Nem tudom már, hogy mit gondoltam.

Szegényem. Még itthon se vót, még az orosz fogságba vót, mikor már engem eljegyzett neki a keresztapám. Igen dicsérték nekem. A keresztanyám is. Hogy az jó gyerek ám. Ugye eljössz hozzám? Lett volna más nekem előtte, az apám igen kényszerített. Vót a lovász, vele is lakodalomba vótam, igen-igen táncoltattott. Az anyja púposát, az anyja púposát, mondogatta, annyira megutáltam, hát mit beszél ez össze a tánc közbe? Mennyi levelet küldött az nekem! Igen szerelmes lett belém, de nekem nem köllött. A jóisten nem azt osztotta, hiába, meg a többit se. Pedig azért ez mind jóképű fiatalember vót ám. Jobb képűk, mint az uram.

Mikor motorfűrészes vót, nem adott le valamit fákat, amiket köllött volna. Aztán egy mocskos rohadék, aki irigy vót, följelentette, hogy lopja a fát. De az uram jóba vót a hosztolójával, az mondta neki, hogy csak vigyen belőle. Nyugodt legyen ám, Béla bácsi, aszondja neki, majd ő elintézi. Csak rakjon a fára rá valamit otthon, ha gyünnének a rendőrök. Gyüttek is. Megtalálták volna, ha akarják, hosszú rönkök vótak letakarva. De aztán elmentek. Aztán az uram meg az anyja perlekedett ezután. Én nem szerettem veszekedni. Sokszor nem tetszett, ahogy iddogáltak, mer az anyósom is iddogált. De főzni megtanított. Azt megengedte, de mosogatni már nem. Ha elfáradtam, lefeküdtem, ebből a szempontbul jó vót.

De régen vót, istenem. Úgy tervezem, úgy érzem, hogy ez az év elég lesz. Mennyire vár az uram engemet? Mennyire vár! Pedig már elkorhadt mindene. A lelke a jóistennél van. Biztos megbocsátott neki. Mer sokat káromkodott. Mint a fiam, arra is rászólok, tennap is kilottyant a leves, aztán mekkorát káromkodott, mondtam neki, nem vagy rendes. Sokat imádkozom ám miattuk. Én kétszer-háromszor ha káromkodtam. A gyerekekkel, mikor kisebbek vótak, akkor mondtam, hogy az anyád büdös hétszentségit. Nem szoktam káromkodni. Csúnyákat mondtam, az igaz. Az uram szeretett vitatkozni, akkor mondtam én is, hogy nagy büdös lófaszt, de az nem káromkodás, az csak rondaság. A papok is megmondták, avval csak igen csúnyát gondolok. Hát az is csúnya, de nem az Istent szidjuk. De mikor aszondják, hogy az Isten hogyan baszta meg, az már káromkodás. Anyám, ha mérges vót, aszondta: hogy a kukacok turkálnának széjjel! De azt is mondta, hogy az anyád büdös úristenit. Az nagy káromkodás. A nagybátyám szokta neki magyarázni, az egy igazi pap vót ám, az apám testvére.

Mikor lánykoromba annyira szerettem volna apáca lenni, azt mondta nekem, jaj, édes kislány, de jó gondolatod van. Mondta neki az apám, ez nem lenne jó apáca, ez igen szeret táncikálni. A nagybátyám meg erre mondja, hogy hát ezt elsőre nem lehet tudni, mer ott megszelidülnek ám a lányok. Apám aszondta, ez nem szelidül meg. Aztán úgy is lett. A nagybátyám milyen egy jó szándékú papi ember vót! Egyszer hozott nekem egy fülbevalót, ilyen opálosat, aztán nem tudtam rácsavarozni a fülemre. Elmentünk becserélni. De nem ám olyan szépre. Olaszországból hozta, vótak ott tanítványai, ilyen kispapok. Igen okos ember vót. Szakállas. Azt is tudom, hogy mikor Édes egyszer mondta neki, hogy megen terhes, megtartsa-e, mer mondja a bábaasszony, hogy inkább ne szüljön annyit, aszondta a nagybátyám, ángyikám, hogyan tudsz ilyet beszélni, hát a jóisten, ha ad bárányt, ad legelőt is. Az ám, de azér sokat köll ám dógozni. Kilenc gyereket szült az Édes. Az egyik meghalt. Soha nem emlegette az anyám, de apámtul hallottam, egy éves körül lehetett. Azér vagyok én a hetedik, és nem a hatodik. Utánam még született kettő. Így lettünk nyócan.

Hallgatok rádiót még, mielőtt lefekszek. De még előtte üdögelek kinn egy kicsit, egy kis jobb levegőt kapok talán, akkor nem szurkál úgy a szívem.

Papp Gréta

ráncok

öregszik a házunk
karját töri a kanapé
a redőny fáradt szemhéjai alól
pislognak a reggelek

a lámpakapcsolót
csak finoman
érzékeny minden érintésre

zsémbes konyha már
nem igényel társaságot

ropog a lépcső
járókeret a korlát
tapossuk a szuszogást

palacsintából a töltelék
látod házunkból kifolyik az otthon

karambit

penge a könny ha beszorul
elvágja az összes hangszálat
ha elered az üvöltést élezi
az idővonalak csontszótte
tenyerén kés kettétört távirányító
egy anyát nem szokás elfelejteni

morzsák

csendet ígértél
vastag falakat tapsot
és szívet az ablakba
ehelyett keretbe szorítod
a hétköznapiakat a családot
mint a morzsákat összesepred
tenyeredbe gyűjtöd énekelsz nekik
figyeled ahogy a tavasz visszafagy

álomfogó

lelóg a lábam az ágyról
azt álmodom hogy isten
megfog magával ránt
zuhanunk vonalnak látom apát
mamából már csak a dorgáló mutatóujjat
két fénylő pont a szemed
a sötétben végignézed
ahogy egyre mélyebbre
félek azért nyújtasz kezet
hogy velem jöhess

törlesztés

kiforrsz magadból mint szálkát a seb
fuldoklás pörköltzsírban hazugságokban
egykor szavakat kaptam tőled
most pedig ellopod az összes jelentést
értelmezhetetlenné váltál
a szóközökben a levegőt látom
a betűk évről évre fogyó remény
elmegyek amint csend lesz

CSURKA ESZTER: Cím nélkül I. – 2012

G. István László

A színörvény

Több éve nem láttam már. Öt-hat évente érkezik, nem tudom, milyen titkos rejtekből, az önmagunk előtt is eldugott emlékterek kínos, mások hibáztatását előidéző szegleteiből, mindig felismerem, és sosincs időm letagadni, hogy ismerjük egymást. Na milyen, kérdezte, mi milyen, árvízkarosultnak lenni, távoli barátok kedvességére szorulva szedegetni össze a hétköznapi tárgyakat. De hát én magasan lakom, igaz, hogy az ördögárok nincs messze, de két utcával följebb élek, legyintett, nincs értelme tagadni, a víz úgy veszi el mindened, hogy folyékony litániája, mint egy feketemisén hömpölygő ima, egyszerre, mégis szakaszonként szakítja le rólad az összes tartozékot. Bútort, függönyt, iratokat, ajtót, lakható életteret. Megvagyunk, kicsit rendetlenül élünk, legyintett, nem is volt dühös. Arra kell vigyázni, hogy a tárgyakat ne kövessék az emberek. Az elsodródó ágyneműk, cipők, gyerekjátékok, fényképalbumok sokszor mint beomló magasparton az iszapszakadás elviszik magukkal az anyád, a feleséged, a gyereked, és mind a barátaidat is. Most lesz közös nyaralás, egész másfelé figyelt, szemében a pupilla, a szivárványhártya és a szemgolyó színei, a fekete, a hígkék és a fehér mint egy csíkozott színörvény kavargott körbe émelyítően, megállíthatatlanul.

Lecsúszott glória

Az ötvenhatos villamos dunaparti szakaszában ismertem fel, két megálló között. Ablak mellett ült. Fejét két keze közé fogta, a kéz-satu egyszerre volt fülhallgató és lecsúszott glória. Feje ütemesen rázkódott a hallhatatlan zene ritmusára és a kocsi rugózásának ütemére. Szeme a folyó felé sandított. Azt mondja a víz, ahogy kőabroncsba fogott testének a végtelen elnyújtózás közben erdőtől tengerig, ráérősen, feketén, cél és eredet nélkül van ideje belesni minden villamosablakon, azt mondja a víz, cserélek azzal a szemmel, azt mondja a víz, van időm cserélni, unottan, kéz-satuba fogva bámulni magam, a villamosrugózás ütemét összemérni motorcsónak keltette hullámmal, sirály-ürülék-sodródással, a hajnali fény után keletkező észrevétlen lehülés miatt feltámadt szelekkel, azt mondja a víz, amíg az nem szól semmit, csak félresandít, neki van ideje beszélni helyette, van ideje hallgatni helyette, és beszéltetni valaki mást, aki most néz. Azt mondja a víz, a glória semmi más, csak ez a két megálló között feszülő időtáv, megfigyelések ellenmozgása víztükrök tetején, azt mondja a víz, a glória olyan tükör, amiben végtelen ember elidőzése rezeg, a lecsúszott glória az erdőtől tengerig érő belakhatatlan sodródás. Azt mondja a víz, aki sandít, annak persze nincs ideje erre, azt mondja a víz, aki nézi azt, aki sandít, vagyis nekem, annak persze nincs ideje erre, azt mondja a víz, hogy nincs időm.

Sánta Miriám

Szinapszisok a Tiszánál

Hajdú Lászlónak

Ugyanabba a folyóba lép többször is, egymás után.
Sosem tudja biztosan, miért. Önmagát kérdezi,
és másoktól várja a választ, vagy talán nem is várja,
csak a kérdés visszhangja nyugtatja. Meg a föld.
Ujjai közt peregnek a rögök, bőre beissza mind
a nyomelemeket, ásványi anyagokat, baktériumokat.
Simogatások a levegőben, boldog-szomorú epidermisz.
Ami a földben, legyen a testben és hajtson ki.

Zöld ködök keverednek a szürkék közé, amikor kilép
az ajtón. Nincs ilyenkor se szégyen, se vágy, csak az út.
Érzékszervei fokozatosan kinyílnak. Távolról iszap szaga
jön. Nem az iszapos örvény, mely lehúzza az ágyra, nem
a föld, mellyel betemetnek, nem a rög, melybe beletörök
az ásó. Víz ölelése, szomorú füzek állandósága.

Megáll a parton. Látja lógni ágait a lassú sodrás felett,
jóllehet tükör ilyenkor a sodrás, bár csak megállíthatná,
ne kellene gondolatfolyamaiba lépnie mindig,
bár ne kellene összeroskadni a fa alatt, bár gyökerezne
és hajtana ki az ásó, *bár ölelte a Tisza, sosem ölel meg,
legalábbis nem úgy, és mindig csak messziről, ha ladikba
ülök, úgy is, de mindig itt van, és sodor, és sosem hagy el.*

A körteformához

Labilis, felül keskeny, alul terebélyes, benne magház,
mindaddig, míg meg nem érez feszülni e furcsa raktár
valamit, az inak szintjén, ízületben, hol foszlányokban kereng
a lélek – színes ingén domborodva brokát hímzés alatt mereng
Frida Kahlo, akire gondolok, mikor fáj a medencecsontom,
s ha elérhetnék addig az ingig, jó is volna, látod, máris bontom
a gyógyszeresdobozt, végy be egyet, hogy semmit ne érezz,
s e fekvő körte, széles csontú, titokban lepedőre élvez,
héja illatos, magamhoz beszélek, ameddig forognak bennem a pasztillák,
megjelennek előttem büszke mestizók, halott nők, Mexikó és az Antillák,
míg a sivatagi város szélén egy lepke a foszladozó holttest mellett földet érhet,
az összecsavart csontban, a fáradt hús mellett felszívódhatnak a mérgek.

Gáspár Ferenc

Amerikai szektor

Kalács, cukor, méz. Buddha szobor. Kell a jógához. Csak ne vegye észre. Még kitérne a hitéből. Hogy valaki Krisztus helyett Buddha előtt hajlong. De hát Jézus előtt nem lehet jógázni. Pedig én őt is szeretem, de azért ez mégis képtelenség. Szóval, nem láthatja meg, ezért is kell igyekez-nem, hogy nehogy... De nem. Eddig még egyszer sem vette észre. Még tudok egy kicsit jógázni. Mert csak most csoszogott ki a mosdóba. Még van egy fél óra, míg kijön onnan. Vajon mit csinál ott félórái? Kalács, cukor, méz. És tejeskávé. De az csak a végén, mert még kihűl. Forrón szereti.

Anyósom fél éve lakik velünk, én átadtam a szobámat. Odafent, a beépített tetőtér vendégszo-bájában dolgozom. Ilyenkor télen még jó, nem melegszik fel annyira az egykori padlás. Tavasszal ő meg úgyis elköltözik. Elmegy a közeli idősoththonba. Mondjuk, inkább hazamenne, a régi laká-sába. De oda már nem mehet, mert...

kalács, cukor, méz. Mert nem mehet! Nem tudna egyedül meglenni... Kalács és méz. Háromszor elesett, mióta itt van. Nem tud egyedül felállni. A telefonját sem bírja felvenni, meg a tévét sem...

És közben az én reggelimet is el kell készítenem. Kávét főzök, pirítóst pirítok. Vagy inkább magam keverte müzlit. Mert azt odafent is meg tudom enni. Nem morzsál. És akkor nem zavar meg a gondolkodásban. Mert az a legfontosabb. A gondolkodás.

Ha mozdulatlanul fekszem a földön, jóga közben, az asztal mögött, nem lát meg. Ősszel még észrevettem, és jajgatott is, mert azt hitte, ott aludtam a hideg kövön. Szeret jajgatni. Most már nem jajgat, és nem lát meg engem. Romlik az állapota. A szellemi...vagy lehet, hogy lát, de mégis tovább csoszog. Erre csak azért van szükség, hogy a feleségem ne ébredjen fel. Mert neki, az anyósomnak hiába magyarázom, hogy a feleségem ilyenkor még alszik, és ne ébresszük fel az álmából. Megérti, de másnapra elfelejti. És megint hangosan köszönni fog. Pedig nekem a feleségem a legfontosabb.

Kalács, cukor. És ha visszafelé csoszog, akkor felugrom a díványra és bepréselem magam a fal mélyedésébe. Van itt egy ilyen falmélyedés. Tulajdonképpen beépítettük az üveges verandát, azért. És ez az egykori falból itt maradt. Odabújok a festmény mellé, amit a feleségemnek vettem. Nekem ő a legfontosabb, de ezt azt hiszem már említettem.

Meg kell főzöm a kávét, és el kell készítenem... És be kell hozni az újságot is. És a francba, kifogyott a kávé. Idővesztés, ha kibontok egy újat. Még kijön a szobájából, és megszólít. És eltereli a gondolataimat. Kiveri őket a fejből, pedig nekem azok a legfontosabbak. Mert ilyenkor jönnek, reggelente, és akkor azokat írom meg odafent. Regényt írok, nagyregényt, belesűríttem a lét minden pillanatát, az anyag összes kiterjedését. Nem rázhatnak ki belőle! Az én koncentrációból. A feleségem, aki nekem a legfontosabb, már tudja. Így ő nem is zavar engem az elmélyülés pillanataiban. Mikor megszűnik a külvilág, és csak én vagyok, csak én létezem, meg a klaviatúra. Esetleg Csajkovszkij. Ha végképp nem megy az írás, ha mégsem jut az eszembe semmi. Akkor hallgatom a zenét a youtube-on. A b-moll zongoraversenyt. Pedig menni kéne a munkának Csajkovszkij nélkül is, mert reggel van és reggel tiszták a gondolatok. Sietni kell, megfőzni a kávét. Még teát is iszom, zöldet, majd később, ha már anyósom befejezte a reggelijét, és elmosogatott maga után, akkor feketét. Ha már tiszta a levegő. Ha már nem akar beszélgetni.

Méz és kalács és cukor. Ezt nyomja minden reggel. Aztán persze nem tud... És hashajtózik. Többfélét szed, tablettát is meg szirupot. Én nem akarok találkozni vele. Mert kiveri majd a fejből a gondolatokat. Nem vagyok autista. Sokan azt gondolják, autista vagyok, és bekép-zelem az egészséget. Hogy a görnyedt hátú csizsi-csoszú eltereli a gondolataimat. Hogy kirángat a misztériumból a valóságba. Hogy megkérdezi: valami baj van? Mi a baj? Baj, baj. A bajra gyanak-szik. Biztosan rosszat tett vele ez a baj. Azért haragszik órá. Nem vagyok autista.

Lekvár és méz. És kalács.

Mióta covid van, nem lépünk ki a házból. Csak kerülgetjük egymást hárman, körbe-körbe. Még jó, hogy ő nem tud feljönni a lépcsőn. Egyszer megpróbálta, de visszadöbrent. Biztosan eszébe jutott. Hogy mily álmok jönnek a halálban.

Méz és lekvár. Sietni kell, nehogy kijöjjön. Általában fél óráig van a mosdóban, így mikor kimegy, én azonnal besietek a szobájába, mely egykor az enyém volt, és szellőztetek. Nem tudom, hogy bírja, hiszen itt vannak a könyvek. Rengeteg könyv. Az én könyvtárszobám. Por van, szárazság és doh. És por és doh. És ő magától soha nem szellőztet. Mert bejön az ablakon a bacilus. Ezt mondja. Ilyenkor viszont én bemegyek, sorban leszedelem az ablakpárkányról a virágcserepeket. Nem lehet kinyitni az ablakot tőlük. Kurva virágok, mormolom magamban, a kurva életbe. Négy virág volt egész télen, de nőnapra vettem neki még egyet. Saját magammal szúrok ki, tudtam, mégis megvettem. Be akartam vágódni, a múltkori ordibálásom után. Mert nem vagyok elég intelligens. Nem értem meg, hogy nem azért kérdi, valami baj van, hogy engem bosszantson, hanem mert tényleg azt hiszi, valami...

Cukor, tej.

Baj van.

Nem vagyok autista. De sietnem kell, mert kijön és beszélgetni akar. Kilencvenkilenc éves, ötvenkét kiló. Hízott nálunk egyet. Mikor idevettük, még csak egy szelet kalácsot evett reggelire, újabban kettőt. És mindig azt mondja, nem éhes. Aztán mégis megeszi.

Müzlit gyorsan. Zabpehely meg lenmag, meg aszalt szilva és almaszirom. Néhány szem mandula. Dió.

Valami baj van? – ezt kérdezte tegnap is, és akkor te azt válaszoltad rá, hogy miért mondja mindig ezt ...néni, ha meglát? Emelt hangon kérdeztél vissza, ingerülten.

Hát mert úgy görnyedtél az ajtóban, mielőtt beléptél fiam, felelte.

És ma is ezt kérdezte a másik díványon fekve. Hol itt fekszik le, hol ott. Otthon érzi magát.

Miért mondja ezt...?

Csak, mert úgy szaladgáltatok. És felgyújtottátok a villanyt.

De nem én kérdeztem, hanem te. Mert én mégiscsak intelligens vagyok, és tudom, hogy ő már nagyon öreg és mindent elfelejt, azt is, hogy már többször szóvá tetted, miért kérdi, hogy baj van-e. Nem én voltam, hanem te. Én ilyet sose...

Kalács és cukor. Rosszul is lennék, ha ezt kéne mindennap. Kiszaladok az újságért. Gyorsan kell szaladni, mindjárt kijön a szobájából. Az én egykori...! Azelőtt kell behoznom az újságot és felvinnem a reggelimet meg a tejeskávémat a tetőtéri szobámba, mielőtt kijön onnan, az én egykori, az én hajdani..., szóval onnan, aminek az ajtajára kiettem a kis táblát, amit még Berlinből hoztunk vagy tizenöt évvel ezelőtt. Te és én. Ketten hoztuk.

Méz és lekvár. És a tejeskávé. Gyorsan, gyorsan, mert mindjárt kijön, és akkor elfelejtem az összes gondolatot, amit le szeretnék írni. Vagy te felejtet el? Igen, te vagy az, nem én. Csak te vagy ennyire autista. Rigorózus autista. Az te vagy, nem én.

Csak gyorsan, gyorsan.

Nem úsztam meg.

Kijött. Beszélgetni akart. Elsötétült előtted a világ. És ő szólásra nyitotta az ő száját. És azt mondta az ő szájával, mindnyájunk legnagyobb ijedtségére: milyen szépen süt a nap! Nahát. Csak ennyit mondott. Nagyon ijesztő volt. Már éreztem is, ahogy csúsznak ki a fejből a gondolatok. Hogy ne maradjon a helyükön semmi, csak a végtelen űr. Így nem lehet nagyregényt írni! Pedig nekem a feleségem... a legfontosabb.

Tudod mi van az ajtón arra a táblára felírva négy nyelven?

Most ön elhagyta az amerikai szektort. Achtung, achtung. Vnyimányije.

Kalács. És méz.

Szabados Attila

Orosz regény

Nyikorog alattam a kerékpár,
mint utazáskor az oldaltáska pántja,
kilók húzzák vállamat, a csat feszül.
Nedves küllő visít, esővíztől hajló
ereszek hangja követ. Mesélted,
nyáron a csomagtartóhoz ékelt
narancslé egy hirtelen fékezéskor
a kerék és a fémváz közé esett,
a másodpercnyi zuhogás után
fanyar, sárga lé száradt bőrödre.

Erre gondolok, hogy a kereszteződésben
leforduló autó utasait sápadt, vigyorgó
arcom fogadja, ahogy az ablakmosó
ide-oda kalimpál előttük. Tekintetünk
találkozik, a hátsó ülésről figyelő ősz hajú
hölgy az egészet megérti. A kanyar ívén
végig őt figyelem, hasonlított Ulickájára,
szürke szeme világít.

A víz fekete fóliára nehezedik egy kertben,
domborodik a vetés buckáin, mint egy szűk
hullazsák. A padka mellett címkés üveg, pára,
falán pöttyök, sötét várdakeserű. Vállamnál
lüktető izom. Ha táska nincs, kövesse a küllők
nyikorgását, sajtó üteméhez válassza
ezt a zenét. Egy orosz regénybe még így is
bőven jut neki hely.

Sávba lép

Megtanuljuk, ami egyébként is nyilvánvaló.
A fogás ösztönös, a papírlap széle nem vág,
a doboz alján leszakadt darabkák, mint a hó.
Minden fénykép kirajzol egy újabb kételyt.

Hogy mi van, ha – az a csontod már most is úgy áll,
mint ott, a foltos, hepehupás és pucér lábfejen.
A következőn már csak légvonal. Az idő csúszkál,
feltorlódozó szennyes, mégse mondjuk, valami

készülődik, felgörgetjük az apró nyomokat.

UV-fényben az arcunk és a fénykép közti
sáv szinte izzana, a sarokban oroszkokat
figyelünk, kifelé mennek, a rojtos szél felé.

És ahogy ők is, valami sietve kiválik,
a sávba belép, szivárog, épp csak mint egy porszem.
Fogynak a formák, észrevétlenül, minden mállik.
Mégsem feltűnő annyira.

GÁL JÓZSEF: Hasadt báb – 2014

Solymosi Bálint

– felderítés és szuvenír –

Jean Sibelius: Tapiola

Mennyi alkonyati óra, perc, pillanat, hirtelen egymásra égve, megénekelve majd egyszer mind, hogy is volt, már a túréhatár túlsó oldaláról zengve.

*

Mögöttük a bántóan tisztának nem nevezhető vagy a kristályaira robbanó precíz emlékezet, képtelen stációk, várakozáson túli képzetek. Hol fogok majd feküdni, ha ő nem lesz (velem)?, ezt kérded. Ahogy a sötét éjt befogja kérdésed, csillagaival együtt – rémítő; a renyhe ágyazása a szerencsétlenkedésnek, a rosszérzésnek, a sértő meg áhító hangoknak; rejtekezünk, de el nem tűnünk ezen a világon –

*

Elénk kerülnek útjaink, nézzük most, mint egy vonzóan megrajzolt régi térképet, melyről kiderül, rossz atlaszba került, de ha nem így lett volna, akkor is valószínűnek látszik, hogy odaveszünk, én is, te is. Továbbmegyek; mintha egy jó térképet látnék –

*

Annyira rég' volt, semmi már, mégis, most telt szív, zörgő szögek egy papírdobozban, körül mágneses por, őszi fénytüskék, maradnánk hátra, hátha hátrább volnánk valamiként, valami, talán minden, ami üzenet, az a pont, ahol szabadon létesülő gondolatunk hozza az elkövetkezőt...; mardosó füst, zizegő bíborzúzalék, ami elszórakoztat, tűz és víz egymásra mosolygása, egy ismeretlen vagy elfejtett tér tulipánjai az örökös izgalom nyomában –

*

Nézünk egy épülő házat, és az ötlik fel bennünk, hogy föl sem épül, valaki majd leveti magát a tetejéről; nem találta a helyét, neve is egyre távolabb került tőle...; ahogy a mi nevünk se emlékszik már se testünkre, se szavainkra –

*

A felforrósodott kőlapok a teraszon, a hóhullám dühödtt visszaáramlása az égbe...; a test ég, élhető élnetetlen. Az emlékezet, ami enyhet hozhatna, élnetetlen élhető, nem számol ezzel az órával; ez az óra sötét és tétova, ekképp igen

érdektelen – azonban, „mint ilyen”, mintha egyszer elmúlt volna már, másként, természetesen, de ugyanígy villámlást, mennydörgést, záport várva, itt, megszédülve a gyerekkor fülledt, pinaszagúnak vélt, terpeszkedő bodzavirágzásától –

*

Ahogy tanult nyakkendőt kötni, állt a vakfoltos nagyanyai tükrök előtt, úgy vélte, fel se kell nőnie, ő már éppen így, ahogy van, kész, a továbbiaktól, amit a felnőttek dolgainak hívnak, távolságtartással volna, legyen az egy napfelkelte vagy egy napnyugta, ezt is, azt is fárasztónak találják, mígnem megtanulnak rácsodálkozni erre is, arra is, ahogy az apjának temetésére..., mikor újra nyakkendőt kötött, egy kölcsönkért nyakkendőt, ki maga is, ahogy mondták, *kötnivaló...*, így könnyítve hallgatásuk súlyán és mértékén, ami meg az el nem mondott mesék döbbenete és unalma –

*

Mint a kifeszülő koraesti levegő szava, lepkeszárny rebben szeme előtt, a szerelem, miből tán nemsokára esküvő is lesz, aminek ő végül is habitusa –

*

Az apja a kert végében, trágyalébe' állva ássa el a kutyát, a száradt vértől elszíneződő szőr a nikotinsárga földdel keveredik, süllyedni kezd...; valamelyik kertszomszéd megmérgezhette, szenvedett, így aztán az ásóval fejbe vágta, a fiú meg találgatni kezdte, mit érezhet az apja, mikor, végül is, *megszabadul* szeretett, hú kutyájától. Végigszívott cigaretták, attól függ, hol vagyunk, zúdul a csikk, néhány fennmarad az esőáztatta útpadkán, a vécécsésze öblítővizén vagy ott kint a latyakban...; néhány centi..., gondolja –

Újrakezdés

Kolonc Piroska kilép szolgálati lakásából a homokszőlősi főutcára, és majdnem hanyatt vágódik. Nem a januári napsütéstől. Dühösen vizsgálja, min csúszott meg cipőtalpa. „Egy papírtrombita! Ki a fenének volt tegnap kedve szilveszterezni? Biztos az oroszoknak, azoktól minden kitelik!” Az oroszoktól tényleg minden kitelik. Rabolnak, vedelnek, levegőbe lövöldöznek, nőket erőszakolnak. (A megerőszakolt nőket a nem megerőszakoltak leköpi, bolsevista szajhának nevezik.) És egy orosz most is épp ott van, az artézi kútnál. Az amerikaiaktól kapott Studebaker teherautójának előreugró orrcsörlőjén ül. Napraforgómagot rág. Közben a nőt figyeli. Piroska megáll, elgondolkodik, ne forduljon-e vissza. De a másik már meglátta, bemehet utána a házba is. Bár az oroszok este szoktak nőkre rontani, amikor telítődtek vodkával, pálinkával. És Kolonc Piroska már elmúlt hatvanöt. Ami most jó lehet. Igaz, hetven felé közeledni úgy általában nem igazán jó. Piroska fiatalnak érzi magát. Ha épp nem fáj semmije. De a feje szokott. Meg a csuklója és a csípője. Ha jön a front. Az időjárás. Amikor viszont az orosz front jött, inkább fuldoklott. A zakatoló szíve miatt.

A nő elhalad az orosz mellett, és gyorsan beugrik a községháza (itteni nevén: bíróság) kapuján. Az előtérben, ahol korábban Hidas Jakab ült, és szelektálta meg csendre intette a népet, most nincs senki. Hidas bent van a bíró szobájában, mert már ő a bíró. Piroska két idegen hangot hall kiszűrődni onnan. Két román tisztét.

A románok sokkal szervezettebben rabolnak, mint az oroszok. Egy nappal előre kihirdetik, hol kell hajnalban a szekereknek felsorakozni. Azok aztán egy-egy utcán végighaladnak, s közben megtelnek gabonával, mert minden portának kell adnia legalább egy mázsát. Amelyik gazda nem ad, azt hasbalövik és bedobják a kútba. Az a gond, hogy a már kirabolt utcákat újra és újra kirabolják. Hidas Jakab kikönyörögte Zajactól, a községbe elszállásolt orosz ezredparancsnoktól, hogy hadd állítson föl egy polgárőrséget a románok ellen, de a polgárőrség megalakulása után annak mind a tíz tagját elvitték az oroszok málenkij robotra. Azért a románok mégis változtattak a módszerükön: már nem ölik meg azt, aki nem tud gabonát adni. Csak huszonötöt veretnek rá. És visznek mást. Bútort, ekét, edényt. Megpakoltatják ezekkel a szekeret, kihajtatják az állomásra, ahol a szajré a szekérrel és a lóval együtt felkerül a Bukarestbe induló szerelvényre. A volt tulajdonost pedig azzal vigasztalják, hogy más is így fog járni, nemcsak ő. Egy emberséges román hadnagy még – zabrált – cigarettával is meg szokta kínálni a károsultat.

A román tiszték kijönnek. (Viszik magukkal azt a festményt, ami megtetszett nekik az irodában.) Kolonc Piroska bemegy. Hidas nem örül, a nő sem kellemes társaság. Húsz évig volt a titkos szeretője. Még a '14-es háború előtt jöttek össze, amikor az állami tanítóképzőt elvégző Piroskát a homokszőlősi állami elemibe vezényelték. Piroska már nem volt makulátlan, nem volt hát értelme elhárítania Hidas közeledését. Az éjszakai belopózós találkozók egymásba szerettek. Mégsem kelhettek egybe, mert a négyholdas Hidas nem volt parti az állami alkalmazott Piroskának. Később a férfi hivatalos lett, ami önmagában is komoly dolog (nyugdíj!), a négy hold szántóval, a két bikával meg a legelőtársulati tagsággal kiegészítve pedig elfogadható egy falusi pedagógus számára. Csak addigra már Piroska benne volt a korban, gyermeket nem lehetett tőle várni, ezért hát a férfi egy fiatalon megözvegyült asszonyt választott. Az hozott a házasságba egy kisfiút. Meg nyolc holdat. Így lett tizenkét holdjuk. Aztán hozzá még pár pulya. Kolonc Piroska élete tehát kisiklott. Hidas Jakab élete viszont sínre került. Amíg a kocsmában el nem kezdte egyszer szidni a homokszőlősi plébánost. (Azért haragudott rá, mert a pap nem volt hajlandó egyházi temetésben részesíteni Jakab öccsét, Sanyit, mivel az szerelmi bánatában az öngyilkosság szörnyű bűnét követte el.) Hiába, hogy Jakab soha nem politizált, elterjedt róla a

faluban (és a nyárligeti rendőrségen), hogy vörös, ezért '44 januárjában kirúgták a községházáról. Ami viszont szerencsét vont maga után, mert mikor a régi adminisztráció elmenekülésekor új községi bírót kellett kinevezni, a nyárligeti rendőrség könyökvédős tisztviselőjéből a szovjetek bevonulása után gyorsan parasztpárti fősolgabíróvá emelkedő Balogh Barnabás Hidast kérte fel. Aki nem ellenkezett. Mert bár veszélyekkel jár minden státusz, de előnyökkel is.

- Lesz újra áram? – kérdi Kolonc Piroska Jakabtól, és kimutat az ablakon, a községháza udvarán lévő távvezetékre felmászó Porkoláb Janira, a villanszerelőre.
- Nem lesz. Most már végképp nem lesz.
- Akkor minek küldted Janit szerelni?
- Jani nem szerel. Hanem lesz. Mert a Beregben a románok elkezdték az elektromos vezetékeket, főleg a szigetelőket leszedni és a Regátba szállítani. Megelőzőm őket. Mindent elásatok. Persze, ha észbe kapnak a románok, ők lesznek a nyertesek. Akkor nekik dolgoztunk.
- És, amúgy jól vagy?
- Jól? Milyen értelemben. Az egészségem... meglehetősen.
- Nagy felelősséget vállaltál magadra.
- Azt. Pokoli feladatokat. A románok után én fogom megsarcolni a homokszőlői népet. Egy hét alatt ötven karórát meg négy kiló cukorkát kell összegyűjtenem. Ha nem rabolták volna ki a boltokat...
- Cukorkát? Nem cukrot?
- Cukorkát. Savanyúcukorkát. A debreceni kormány részére. Malinovszkij csak akkor hajlandó megkötni velük a fegyverszünetet, ha átadnak neki kétszáz ezer karórát meg negyvenöt mázsa savanyúcukorkát. Merthogy Sztálin Jóska úgy véli, egészségtelen a dohányzás, ezért inkább szopogassanak cukorkát a katonái.
- Aha...
- A rekvirálás után pedig meg kell szerveznem a négy engedélyezett pártot. A kommunistát, a verespéteristát, a szocdemet meg a kisgazdát. Mert nemzeti bizottság csak ott alakítható, ahol mind a négy párt tud képviselőt küldeni. Nem akarsz helyi pártvezér lenni? A kisgazdák a most leginkább keresztény...
- Másért jöttem. Szabóék, a tanító házaspár, úgy léptek le a front közeledtekor, hogy még el sem köszöntek tőlem. Pedig voltaképp egy házban laktunk.
- Fő is emiatt a fejem. A debreceni kormány azt is utasításba adta, hogy a templomoknak meg az iskoláknak működniük kell. Újra kell kezdeni az életet. Egy új életet.
- Csinálom én.
- Mit?
- Az iskolát. Másfél éve vagyok nyugdíjban. Még semmit nem felejtettem el. A kisujjamban van a tananyag. Először lenne egy összevont osztály. Aztán, ha már mindenki el meri küldeni a pulyáját... izé, a gyermekét, délelőtt az alsó három osztálynak lenne oktatás, délután a felső háromnak. Hidas Jakab leszegi fejét, leveszi szemüvegét és megtörli. Hosszan törli. Majd felnéz:
- Piroska, hálás vagyok. És bocsáss meg, hogy akkor úgy hirtelen... hogy Erzsikével álltam össze...
- Ezt hagyjuk!
- Jó, hagyjuk. Mikor tudnál kezdeni?
- Akár holnap. Csak el kell vinni az iskola megnyitásának hírét a portákra. És a tanyákra is.
- Azt megoldom.
- És a bérem?
- Ja, tényleg. Hát... fizetség nem tudom, mikor lesz. Egy fillér sincs a községi kasszában.
- Az oroszok vitték el a pénzt?
- Nem, még az elődöm, vitéz Csecsey községi bíró úr. Most biztosan Bécsben mulat belőle. Remélem előbb-utóbb telibe találja egy bomba.
- Értem, hát... akkor csinálom így. Tanítok hitelbe.

Az első tanórán tízen jelennek meg. Ötödikesek, hatodikosok. Kolonc Piroska beléptekor már maguk előtt kinyitott füzetrel és kihegyezett ceruzával ülnek. Nincs az a dobálás, kiabálás, ami Szabóéknál szokott lenni. Csend van. Addig, míg Piroska a nádpálcájával rá nem csap a tanári asztalra.

– Figyeljetek, gazemberek! Volt, ami volt, lesz, ami lesz, a magyarság egy kultúrnemzet. Csak a műveltség, a tudás, a magyar nyelv tarthat minket életben, emelhet a többi fajta fölé. Az iskolának működnie kell. Holnap mindenki magával hoz még egy diákot az utcájából. Aki nem: suhintás. Aki kettőt hoz: dicséret és szabadfoglalkozás az udvaron bőrlabdával. Mindenki hozza a tankönyveit! A régieket is. Ha valakinek hiányzik, majd abból pótoljuk. A ruszk... oroszok rendelete alapján történelmet és földrajzot nem lehet tanítani. De azért csak hozzátok azokat a könyveket is. Megőrzöm őket a jobb napokra. Most pedig Bandi, oszt ki ezt a pár ötödikes olvasókönyvet! Elég rongyosak már, de nem baj. Magyar irodalmat veszünk. A harmincadik oldalt találjátok Arany Jánostól a Családi kör című költeményt. Kezdjed olvasni Panni!

Varga Panni, a kasznártól megesett Varga Erzsébetnek a lánya („fattyá”, ahogy itt mondják) remegve vesz nagy levegőt, és szépen tagolva, tetszetősen szavalja: „Este van, este van: ki-ki nyugalomba! / Feketén bólintgat az eperfa lombja...” 7

Kolonc Piroska megrántja a kislány copfját!

– Bólintgat a fenét! Bólintgat. Azt olvasd, amit a költő leírt! Tovább!

És Varga Panni behúzott nyakkal olvas. Amíg az „Egy iramodással a pitarba terem...” – hez nem ér. Ekkor újra megrántják a copfját.

– Nem pitar, hanem pítvar! Javíthatatlan vagy! Arany János szent nyelvének a megrontója! Hol többet mondasz egy betűvel, hol kevesebbet, csak éppen nem annyit, amennyit kell. Ha te ott-hon úgy mondd: „elmék mamáméknál” az „elmegyek nagymamámhoz helyett”, az a te bajod, nincs apád, hogy kiigazítson, de itt beszélj és olvasd rendesen! Sanyi, folytasd a verset!

Az ötödikes fiú mintha gereblyére lépett volna, meghőköl. Kiejti kezéből a ceruzát. Keresnie kell.

– Mi lesz már!

– Azonnal tanárnő. „Nyittva áll az ajtó, a tüzzelő fénye / Oly hívogatóan... izé... hívogatólag néz ki a sövényre...”

Kolonc Piroska fülét bántják Zatureczki Sanyi mássalhangzóit. Viszket a tenyere, egy jó nyakonverés tudná csak csillapítani a viszketést. De nyakast tizenöt hold feletti gazdaember kölykének nem szokás adni. Mert a gazda, aki Nyárligeten meg Pesten lenézett „paraszt”, Homokszőlőson úr. Legalábbis a földnélküli többség szemében. „Bár lesznek még gazdák? Vagy mindenki az lesz? Lesz a fenét! Kolhoz lesz! Meg csoportházasság. És esküvő helyett szerződés. Annyi évre kötik, amennyire akarják. A kölyköket meg az állam neveli fel hithű bolsevistává” – gondolja Piroska, de azért elmarad a nyakas. Dühét szavakban tölti ki.

– Sanyi, te úgy beszélsz, mintha nem is a magyar lenne az anyanyelved! – vágja hozzá megvetően, s ezzel ráhibázik a lényegre, mert Zaturecki Sanyinak tényleg nem a magyar az anyanyelve. Hanem a nyárligeti tót.

– Felolvasom én helyettetek. Bugrisok!

Olvasni kezd. Rosszul hangsúlyoz, mert csak fél szemmel figyeli a szöveget, a másik szemével a kölyköket tartja sakkban. A „Noha a fiú nem imádságon kapkod” – nál kérdést intéz a tanulókhöz:

– Ki tudja megmondani, mit jelent ez: „nem imádságon kapkod”? Ki jelentkezik? Senki? Csutorás Jóska, gondolkozz csak!

– Tanárnő kérem, én nem tudom... Esetleg... talán, hogy nem forgolódik a misén.

– Ostoba! Szoták Feri. Szerinted?

– Hát..., hogy nem a Szentíráson kapja be a tízóraiját.

– Még ostobább! Azt jelenti, hogy a fiú nem pap akar lenni, hanem, mint a következő sorban kiderül, költő. Arany János magáról írta ezt. És vajon melyik magyar közmondásra gondol a költő, amikor azt írja: „Szavuk sem igen van azalatt, míg esznek / természete ez már a magyar embernek” Kruták Eszti.

– Hogy... magyar ember evés közben nem beszél?

- Nem beszél. Persze ti biztos beszéltek. Csámcsogva. És forogtok közben az asztalnál. Meg könyököltök. És az orrotokat piszkáljátok. De Arany János az igazi magyarokról írta ezt a versét. Amilyeneknek nektek is lennetek kéne. A következő versszakban ez áll: „Beszél a szabadság véres napjairul...” Miféle szabadságról, miféle forradalomról beszél a versbéli vándor? Romanek Teri.
- A Petőfi forradalomról?
- Petőfi is támogatta ezt a forradalmat. De ki volt a vezetője?
- Hm... Ferenc Jóska?
- Ostoba! Ostoba!
- És Piroska enerváltan folytatja az olvasást. Csak akkor kap erőre, mikor az utolsó előtti versszakban a versbéli lány kerül előtérbe.
- „Pirulva kérdezi tőle... a testvérbátyját.” No pulyák, ki ez a testvérbáty? Aki ment harcolni, és aki most bujdosik. És akit nagyon vár a lány.
- Mivel teljes a tanácsstalanság, Piroska adja meg ismét a jó választ:
- A vőlegénye. Azt várja annyira. Hogy megesküdjenek.
- Egybe akar kelni a tulajdon testvérbátyjával? De hát az fajtalanság! – mondja megdöbbenve Lesnyák Bandi.
- Ó, te átkozott! Állj a falhoz! – kiáltja Piroska, és megragadja a feje búbjáig érő nádpálcát. Mielőtt azonban elhelyezkedne a lesújáshoz, megdermed. Mert vihogást hall. Igen, a többiek még mindig az állítólagos fajtalanságon derülnek. – Mind a falhoz! Gyerünk.

Piroska guggolva lendíti a pálcát, a pulyáknak pedig ugraniuk kell, különben elkapja a bokájukat. Ugrálnak. De nem fogják sokáig bírni. Tudja ezt a tanítónő, és előre örül a szisszenésekből hamarosan kialakuló jajgatásnak, óbégatásnak, könyörgésnek. Másfél éve nem volt ebben része. Nem is érti, hogy bírta ki enélkül.

Négyre Piroska kitombolja magát. A sajtó lábú pulyákat hazaengedi, az iskolát bezárja. Elégedetten tart haza. Amit lát, az viszont nem szívderítő, a házak hátsó udvarában és a határban is száron van még a tengeri. Azért nem törik a gazdák, nehogy elvigyék a románok vagy az oroszok. „Csak aztán nehogy megegye az őz, a nyúl vagy a vaddisznó.”

A község háza előtt Hidas Jakab áll. Konyári kőfaragó mesterrel a felszabadulási emlékművet tervezik. A Szovjet Katonai Parancsnokság utasítására. Hidas, volt szeretőjét meglátva, odafordul hozzá:

- Na, hogy sikerült?
- Mi?
- Az újrakezdés. Az iskola.
- Semmi különös. Folytattam ott, ahol másfél éve abbahagytam.

Vados Anna

Összeomlás-bejelentő

Közgazdász akartál lenni, azt hiszem,
még a börtön előtt. Úgy kellett volna,
hogy ülünk, csak ülünk valahol, mondjuk
egy puccos kávézóban. Nyafogni a férfiak
miatt, akik nem hívnak vissza, kirakatokat
nézegetni. Sokszor elképzelem, ha most
találkoznánk, mit mondanék, visszaálmodom
magam oda, ahol még vagy.
Meglátlak az utcán vagy a metrón.
Egymásba botlunk egy kapualjban,
kilépsz valaki mögül, aki közös barátunk volt.
Az arcán aggodalom, sejti, mi következik,
és tényleg: kiabálok, mint egy rettenetes anya.
Elfogadhatatlan, hogy tehetted, meg ilyenek.
Pedig nincs mit megbocsátani.
Két gyerek úgy vigyáz egymásra, ahogy tud.
Miért ír valaki a börtönbe, ha nem
szerelmes? Miért nem megy be, ahogy kérted?
Hogy beszéljünk. Itt vagyok.
Beszélőre
azért nem mentem, mert nem akartalak látni.
Ezekben az években, amikor a szomorúság
és az önvád úgy kísért el, mint két arc nélküli tolvaj,
akikkel szövetkezni kellett, hogy meg ne fojtsanak.
A józanodásban az a szép, hogy évekig futnak
a bocsánatkérő körök. Gondolati körök is futnak.
Főleg az, hogy tehettem volna valamit.
De legalább nem haltál meg.
Ez volt az első gondolat, amit meg tudtam fogni,
amikor egy péntek esti hívásból kiderült,
és összezsugorult a lábam.
Nem volt elképzelhető a börtön,
csak egy forgatókönyv, amit el lehet játszani.
Aznap este, amikor egy darabig szótlánul
sétáltunk át a Margit-hídon, kértelek,
hogy menj rehabra, te meg énekeltél.
A Sziget csúcsáig sétáltam veled,
kiszáradtam, éjjel kettő volt.
Elmentél árulni. Taxiba ültem.
Nyolcvan tableta volt nálad.
Egy feneketlen zseb, amiben ott a varázslat.
Meg egy kis halál is.
A börtön nem volt felfogható, csak egy ötlet.
Egy félelem, rossz sejtés. Árnyék.
Valamivel játszani kellett. Nem igaz?
Mindig mások kerülnek bajba,
mások hagyják el az eszüket a metrón.

Csüngök egy fonálon

A közös barát azt mondja a telefonba,
hogy kilenc év, hozzáteszi, hogy hátha
ez még enyhül, de a sírástól csak a felét
hallom. Azóta kényszeresen próbálok
egy történetet végig mesélni, aminek
se eleje, se vége nincsen.
Kezdek a fékezhetetlen rombolási
vággyal, hogy tönkre akarom tenni, ami jó
és az enyém. Tovább egészen a találkozásig.

Hogy koktélozgatunk és nyafogunk a meleg
társkereső miatt, meg hogy nem volt
helyjegy a dohányzó kocsiba, és három órán át
hogy fogsz rágyújtani. Megveszem
tőled a kabátod, az üres kabátot, ami kidobásig
ott lóg a szekrényben. Nekem adod a könyved,
A bűn virágzása. Ahogy a két kezembe fogom
az arcod, mielőtt távolabb löklek, aztán
utánad nyúlok, de te hátra lépsz.

*

Azt mondták, nemsoká szabadulsz.
Még nem tudom,
tovább foglak-e büntetni, mint a törvény.
Mostanra
abból, ami közénk került,
ez az udvarnyi szögesdrót
a legkevesebb.

Göncz László

Tekintetek a muskátlis ablakból

Édesanyám emlékére

Átcsúszott a tél márciusba. A hideg februárt 2018-ban kemény fagyok és vastag hótakaró jellemezték. Száz esztendővel korábban, az utolsó világháborús év elején is hasonló időjárásról írtak az újságok. Akkor még gyakrabban voltak fagyos, hideg telek, mostanság azonban szokatlanul tűnik a Kárpát-medence nyugati peremén a sarkvidékre jellemző időjárás. Dermesztő januárra és februárra azért akad példa, de március második felében legtöbbször tavasziasra fordul az időjárás.

2018-ban másképpen történt, pedig az újesztendő első hetei mást sejtettek, hiszen február közepéig csak egy-két alkalommal süllyedt fagypontra alá a hőmérő higanyszála a pannon síkság nyugati tájain. A hónap utolsó harmada azonban igazi sarkvidéki telet hozott. Jégtörő Mátyás törhette volna a jeget, ha lett volna hozzá kedve, mert akadt belőle bőven. Nem azt tette, mert szüntelenül csak dagadt a jégtükör a tavakon.

Emellett olyan hófúvásokat épített a szibériai erejű szél, mint amelyeket a magas hegyormokon vagy az orosz síkságon szokott. Mi tagadás, meglepett bennünket a régi időket felidéző jelenség. A mi udvarunk szeles és huzatos; északról teljesen sík mezőség terjeszkedik előtte, ezért az északi szél rendszerint itt formázza a legnagyobb hófúvásokat a környéken. Azon a télen tömörkedő mennyiségű száraz hó rakódott le a zöldséges- kertben és a gyümölcsösben, és mivel a havazást nem követte gyors olvadás, a hóréteg felszíne kőkeményre fagyott. Kérge keletkezett a hótakarónak.

Ez volt az első tél édesapám nélkül.

Hóhányás közben édesanyám fiatalkori történetére gondoltam 1945 februárjából, amit számtalanszor elmesélt.

A harcok nagyon közel kerültek a Mura mentéhez, a nem túl messzire lévő Somogyba. A front megállíthatatlanul közeledett Zalához. Az emberek rettegettek, mert az utóbbi hónapokban csak szörnyűségekről halottak. Több 16-17 éves legényt, akiknek csupán levontképzésben volt részük, elhurcoltak, egyeseket a fronton is bevetettek. Róluk semmit nem lehetett tudni. A kétségbeesett édesanyák rémálmai állandósultak; az egész utca velük együtt sírt és reménykedett.

A szomszéd János bácsit más is aggasztotta: attól tartott, ha idáig érnek az oroszok, ezt a vidéket ismét elszakíthatják Magyarországtól, ahogy az első világháború után is történt. Igaz, akkor nem az oroszok veszélyeztették a vidéket, azaz csak közvetve. Az orosz mintára létrejött magyar tanácsállam léte befolyásolta a Mura-mente sorsát, ugyanis a kommunistáktól való teljes elzárkózás miatt a magyar küldöttséget - az osztrákokkal ellentétben - még 1919 májusában sem hívták meg a párizsi békekonferenciára. A Mura-vidék hovatartozásáról éppen akkor született meg a döntés, amelynek az előkészítésekor a magyar érdekeket senki nem képviselte. Így olyan sorsra jutott, mint azok a tájegységek - közöttük a Muraköz is -, melyek már korábban a szomszédos államok megszállása alatt voltak.

A Lendva-vidéki magyar falvak lakossága akkor még nem sejtette a bekövetkező elcsatolást. A mi szülőfalunk lakosságát is óriási meglepetés érte, pedig a település felvégi és alvégi részén kizárólag magyarok éltek.

Huszonöt esztendővel később, 1945 elején azonban más volt a helyzet. A korábbi szörnyű tapasztalat ismeretében az emberek joggal tartottak attól, hogy ismét valami hasonlóra kerül sor. Az 1919-es elcsatolást megérők vészjósló gondolatokkal küszködtek.

Közben Zalát teljesen fehérre festette a vastag hótakaró. A tomboló tél kellős közepén meghalt a dédnagyapám.

Édesanyám és a nővére, Margit néném, a másfél-két méteres hófúvások hátán vitték a halálhírt Radamosba, anyai nagyapám szülőfalujába. Édesanyám tizenöt éves múlt akkor, de nem esett neheze a több kilométernyi út, melyet a vastag hótakaró miatt nem lehetett látni. Hetés

irányában a forgalom teljesen leállt, az autóbusz se közlekedett. Toronyiránt botorkálva győzték le a két település közötti távolságot, a Fekete erdő életjelet nem mutató, didergő csontvázakra hasonlító berekfái mentén.

A legidősebbek még emlékezhetnek rá, hogy a múlt század közepén csak annyira hányták el a friss havat a falvakat összekötő mellékutakról, hogy egy ember elférjen a kivájt hó-folyosón. A gyalogos közlekedést úgy tették lehetővé, hogy minden háztól elment egy ember néhány órára havat hányni. Alsólendva irányából a Kebelei patak és a Borosznak hídjaiig kellett megtisztítani az utat, ahol találkoztak a hetésiekkel, akik az ellenkező irányból lapátoltak. Ott előkerült a pálinka, elhangozott néhány vicc vagy gúnyolódás a másik falu rovására, ami feledtette a fárszító munka és a hideg hatását.

Én egyedül hánytam a havat, amikor édesanyám felidézett történetére gondoltam.

Abban az évben, 2018-ban, még március végén sem mutatkozott tavaszt ígérő időjárás. A Mura-vidéken régóta hagyományos március 15-i ünnepségek utáni hetekben is kemény tél volt. Európa-szerte tombolt a hideg; forgalmi káoszt idézett elő; több országban fagyhalálról tudósított a média. Sokan firtatták akkor, hogy mit jelent a váratlan időjárási fordulat? Mégsem kell annyira tartani a felmelegedéstől, amire minden híradóban figyelmeztetnek? Aligha erről volt szó. Sokkal valószínűbb, hogy a természet a saját útját járja; minél több kárt okozunk benne, annál nagyobb meglepetésre számíthatunk.

A felidézett márciusi napokat édesanyám már nem tölthette családi körben. Idős kora és gyorsan romló egészségi állapota arra kényszerítettek bennünket, hogy 2018 februárjában – egyetértésével – az idősek otthonába költöztettük. Szívszorongató döntés volt ez, de arra az elhatározásra jutottunk, hogy a színvonalas ellátás és a gondozók állandó jelenléte a méltó megoldás. Kétségtelenül jobb az otthoni több órás magára hagyottságnál! (Endre öcsém élt otthon szeretteivel a családi házban, de mindannyian dolgozni jártak.)

Mikor egy hónappal a kilencvenedik születésnapja előtt elhunyt édesapám, néhány hétig a nyolcvannyal esztendő édesanyám erősnek bizonyult.

Arra számítottunk, hogy megtöri a lelkét a szeretett társ elvesztése, akivel jóban-rosszban együtt éltek bő fél évszázadon át. Ő azonban erőt merített a felismerésből, hogy mindnyájunk földi élete véges, és a mindig szorgoskodó édesapánknak is meg kellett állnia. Imáiba foglalta háláját, hogy a „papa” - ahogy az utóbbi évtizedekben édesapámat szólítottuk - nem szenvedett sokat, a végkimerültség állapotától gyorsan megszabadult. Édesanyámat az is erősíthette, hogy az édesanyja, anyai nagyanyám is néhány hónap híján kilencven esztendőt élt, ezért ő is „bele akart fordulni a kilencvenedikbe”.

A két-három hónapig tartó, reménykeltő időszak után azonban rosszabbodott az állapota. Öcsémék megtettek minden tőlük telhetőt, hogy könnyítsenek édesanyám fájdalmain, és minél hosszabban megőrizzék őt az otthoni környezetben.

Korábban, édesapámmal együtt, elége elutasítóak voltak az idősek otthonába költözést illetően. Nem rótták fel senkinek, aki oda kényszerült, de elképzelhetetlennek vélték, hogy ők oda kerüljenek. Miután édesanyám állapota rosszabbra fordult, a családtagoknak pedig állandó munkakötelezettsége volt, megemlítettük neki az alkalmi szociális ápoló igénybevételét. Nem tiltakozott ellene. A szűkebb családi környezetben két-három hozzáértő személy is akadt, akik, egymást váltva, egy ideig megbirkóztak a feladattal. Anyánk leépülése sajnos a remélnél gyorsabban zajlott. Abban állapodtunk meg az öcsémmel, hogy napközben az idősek otthonában tartózkodik édesanyánk, estére és éjszakára pedig hazaszállítjuk. Nem úgy történt. Volt rá lehetőség, hogy állandó „helyhez” jusson egy színvonalasan berendezett kétágyas szobában. Meglepetésünkre megjegyzés nélkül elfogadta, és már az első napokban arról számolt be, hogy nagyon jól érzi magát az új környezetben.

Néhány hónapig jó hangulatban fogadott bennünket, a családi otthont nagyon ritkán említette. Amikor kettesben voltam vele, régmúlt eseményekről beszélgettünk. Nem emlékezett mindenre vissza, de több élményt kristálytiszán fel tudott idézni a családról, a falu életéből, a szomszédokról és a rokonságról. Olvasmányaira is emlékezett, amiből nem volt kevés. Édesanyám a vallási újságokat és könyveket szerette leginkább, de több magyar regény és elbeszélés is kedvenc

olvasmányai közé tartozott. Szépen, a történeteket szinte képpé varázsolva olvasott, ezért velem is már kisgyermek koromban megszerettette a könyveket. Magyar nyelvű művekben lelte örömet, kivételnek csak az egyik szlovén katolikus havilap számított, melyre negyven esztendőn át előfizetett. A Vajdaságban kiadott Hitéletet annál is hosszabban járatta.

Én hét évesen már ministráltam a római katolikus templomban, és tízéves korom óta, édesanyám segítségével, mi voltunk e magyar katolikus folyóirat terjesztői a falunkban. Édesanyám buzgón hívő volt, akinek az egyházi parancsolatok és az istenfélelem voltak a törvényei. Azok alakították életmódját, viselkedését, de gyermeknevelési stílusát is. Amíg bírták egészséggel, és édesapám vállalta a gépkocsivezetést, minden vasárnap és ünnepnapon elutaztak a nyolc órákor kezdődő magyar nyelvű szentmisére az alsólendvai római katolikus templomba. E feladattal édesapám 84 éves koráig könnyedén megbirkózott. Utána nem vállalta a gépkocsivezetést, mert – ahogy többször mondta – lelassult mozgulataival senki életét nem veszélyeztetheti. Édesanyám egyetértett vele, bár ez azzal járt, hogy a vasárnapi szentmisék bizonytalanná váltak számukra. Felajánlottuk nekik a templomba szállítást, és néhányszor éltek is vele, azonban egy idő után az is elmaradt. Akkortól otthon imádkoztak.

Fiatal koromban, még az egypártrendszer idején, több módon próbáltak bevonni a kommunista pártba, én azonban mindig visszautasítottam a belépést. Ellenszenvet éreztem iránta, mert tisztában voltam vele, hogy édesanyám nem élné túl a párttagságomat. Az agitációkból a mézesmadzag sem hiányzott, de volt példa durvább próbálkozásra is. Húszéves lehettem, amikor a legnagyobb volt a csábítás, de szerencsére nem álltam kötélnek.

Édesanyám idős koráig sokat dolgozott; korábban a legnehezebb mezőgazdasági munkát is elvállalta. Fiatalon szántott a mezőn a két tehenünkkel, amikor elfoglalt ácsmester édesapámnak nem futotta az idejéből azt elvégezni.

Ahhoz a falusi háziasszonytípushoz tartozott, akinek nem volt ideje a szórakozásra. Mifelénk a falusi családoknak volt egy kicsi, a legtöbb esetben két-három holdas, parasztgazdasága. Ezt a Tito-féle rendszer engedélyezte. Emellett két-három tehenet és néhány sertést neveltek a szüleim, valamint néhány szőlőparcellát műveltek.

A háztartási teendők, a mezei munka és a gyermeknevelés kora reggeltől késő estig lefoglalták a falusi asszonyok életét. A múlt század hatvanas éveiben sok muravidéki magyar családnál úgy alakult a házastársi szerepkör, hogy a férfiak dolgoztak a városi vállalatokban - néhányan külföldön is -, a többi teendő pedig a feleségekre hárult. Könnyebb volt azoknak a helyzetete, ahol a nagyszülők jó erőnek és egészségnek örvendtek. A mi esetünkben azonban nem így alakult. A velünk élő apai nagyanyám hamar, még öcsém születése előtt elhunyt.

Édesapám munkabíró ember volt, és amikor befejezte a napi ácsmesteri teendőit, azonnal a parasztmunkához nyúlt. Édesanyám azonban addigra a legtöbb mezei munkát egyedül elvégezte! Sokszor halottam tőle, amikor a tehenek esti fejését befejezte, hogy „leszakad a két karom, annyit dolgoztam ma”.

Édesanyám túlzottan aggódó természetű volt. Mindentől óvott engem, nehogy baj érjen. A családban én voltam a „félített gyermek”. Öcsém nevelésénél, aki nyolc esztendővel fiatalabb nálam, már bátrabbak voltak a szüleim. Kisgyermek éveimnek nem kis részét Ilonka nagynénémnél, édesapám nővérénél és a férjénél, Jancsi sógornál töltöttem, mivel nekik nem volt gyermekük. Emellett a velünk egy udvarban élő szabómester szomszédnál szintén sokat időztem, mert náluk sem született utód. Nagyon szerettem mindkét családot, és otthon éreztem magamat náluk. Az ott kapott szeretet nagy ajándéka volt életemnek. Mégis minden alkalom, amikor kisgyermekként édesanyám karjaiba simulhattam, semmi máshoz nem hasonlítható élmény volt. Az anyai szeretetet olyankor minden porcikámmal éreztem. Később valamiért kölcsönösen szemérmesek lettünk, és elmaradtak a szorongató ölelések, ami azonban a szeretetet nem befolyásolta.

Kamasz koromban és később elkövetett botlásaimért édesanyám ritkán büntetett meg, inkább sajnálkozott miattam. Bántotta, hogy a „kisfia”, mert felnőttkorban is gyakran így szólított, rossz fát tett a tűzre. Édesapám határozottan, esetenként nyersen tudatta velem, hogy a tévedésemért bűnhődni kell, édesanyám azonban mindig megértően, néha túlzott puhasággal fogadta

hibáimat. Szorongásaim közepette a dédelgetése jól esett, bár később beláttam, hogy az apai határozottság nélkülözhetetlen volt a hibák jóvátételéhez. Ballépéseim után mindig lelkiismeret-furdalás gyötört, ami szükséges volt az önbecsüléshez és a talpra álláshoz, de a legnehezebb pillanatok átvészélésekor jó volt tapasztalni, hogy valaki együtt érez velem.

Emlékszem arra, amikor sorkatonai szolgálatom letöltése után - a jövőmet tervezve - édesanyám volt az, aki önbizalmat adott; a továbbtanulás első lépéseit is segítette kifürkészni. Ez azért volt sorsdöntő, mert a tétovázás, a bizonytalanság közömbösségbe taszíthatott volna (amint arra a múlt század utolsó harmadában falusi környezetben gyakran volt példa).

Édesanyám minden vágyát háttérbe szorította, és az utolsó dinárt is odaadta, csak hogy ne érezzünk az öcsémmel semmiben hiányt. Többet kaptunk tőle, mint amennyit megérdemeltünk, és amit a gyermek elvárhat a szülőtől! Ő így volt boldog. Azokhoz a huszadik századi anyákhoz tartozott, akik megtapasztalták a szegénységet, de nem volt lehetőségük felfelé kapaszkodni, hiába volt meg ehhez a rátermettségük és a kitűnő osztályzatok a bizonyítványukban. Ezért, akár csak édesapánk, a gyermekeinek szebb jövőt szánt a sajátjánál.

Többször megtörtént, hogy legényeimeiben kora reggel érkeztem haza a bálból vagy egy hosszúra nyúló éjszakából. Az utcai kapuhoz közeledve megpillantottam édesanyám gondterhelt arcát a muskátlis ablakban. Őszülő hajtincsei a szépen nyíló muskátlik között a holdfényben vagy a felkelő nap sugaraiban is észrevehetőek voltak. Ez a látvány annyira az emlékeimbe vésődött, hogy sok évtized után is pontosan látom őt, amint rám várakozik a muskátlik között. Amikor meglátott, megnyugodott, és szó nélkül, nesztelenül - nehogy édesapámat felébressze - visszádólt az ágyába. Amíg nem értem haza, nem tudott elaludni, mert - amint többször elmondta - szörnyű gondolatok gyötörték.

A férfi és a nő kapcsolatáról a családjunkban kevés szó esett, a szexuális felvilágosítás egyáltalán nem volt beszédtema. Amikor középiskolás voltam, nagyon óvatosan utaltak a szüleim arra, hogy legyen az eszem a helyén, amit utasítás és konkrét magyarázat nélkül illet megérteni. Édesanyám szerelmi érzelmeiről soha nem beszélt. Szüleim egymás iránti szeretetét a hétköznapi élet apró dolgaiból lehetett felfedezni, valamint a kölcsönös aggodásból a másik iránt; látványos megnyilvánulásai azonban nem voltak.

A szomszédokkal, rokonokkal a napi teendőkről, az időjárásról, a magyar TV műsorairól szeretett leginkább beszélgetni. A 20. század neves színészei, meteorológusai, műsorvezetői és bemondoi közül sokat ismert. A politikusokkal nem foglalkozott egészen idős koráig. Akkor azonban a politikai pártok vitáit és a parlamenti „folkloort” komolyan vette. Többször azzal fogadott, hogy mennyire neheztel erre vagy arra a pártvezérré. Főleg azokkal nem volt kibékülve, akiket a „kommunistákhoz” soroltak. Édesanyám nemzedéke az egypártrendszert a saját bőrén tapasztalta meg. Aki magyar volt, és a határsávban élt a második világháború után, a magyar-jugoszláv konfliktus idején sok megalázást tapasztalt, és az nem maradt nyom nélkül. Beszélni azonban ritkán szokott róla, feltehetően azért, nehogy ártson érvényesülésünknek.

Négyen voltak testvérek a Szabó családban. Édesanyám - akit szűkebb környezetében kislánynak óta mindenki ilusnak szólított - volt a második a sorban. Nagyanyám a Hermán családból származott (így, magyarosan írva a családi nevet), Szabó Károly nagyapám a hetési Radamosból nősült Hermánékhoz.

Margit nevű nővére két esztendővel volt idősebb édesanyámnál. Ő a családjával 1961-ben Argentínába költözött. Anyám nagyon kedvelte Karcsi unokaöccsét és Margit unokahúgát. Amikor elköltöztek, a levelezés maradt meg egyetlen kapocsnak közöttük. A telefont mifelénk csak közvetlenül a rendszerváltás előtt vezették be, ezért a szüleim életformájára, kapcsolataira alig volt hatással.

Anyánk a két fiatalabb testvérét - Laci bátyámat és Rozika nénémet - szintén nagyon szerette. A „Laci” mint egyetlen fiú, a család kedvence volt, akit a nehéz anyagi körülmények ellenére polgári iskolába járattak. Az én keresztnevem megválasztásánál alighanem meghatározó volt édesanyám szeretete iránta. Egyetlen öccse rátermett és értelmes legény volt, aki hamar felismerte a vasfüggönnyel eltorlaszolt határmenté zártságát. Emiatt 1956-ban, a magyar forradalom évében nyugatra távozott. Kivándorlása közvetlenül nem függött össze az említett nagy történelmi

eseményel, azt sokkal inkább a fejletlen határmenti vidék és a magyar kisebbség ellehetetlenítése okozta. Néhány hónapos ausztriai „lágérélet” után Kanadában kötött ki, és ott élt egészen 2002-ben bekövetkezett haláláig.

Édesanyám folyton vigasztalta a bánatos nagyanyámat, aki óriási csalódásként élte meg egyetlen fia távozását. Laci nagybátyám úgy köszönt el otthonról, hogy csak Alsólendvára megy a haverokhoz. Aztán bő tíz esztendő után tért csak haza első alkalommal látogatóba. Nem siette el a házasságot sem: negyven esztendőskorában nősült meg. Utána jó férj és családapa lett belőle.

Édesanyám Rozika húgához is nagyon kötődött. Sokat mesélt nekem róla, főképpen azokról a gyermekkori élményekről, amikor ő vigyázott rá. Később Rozika nagynéném a szlovénok lakta vidékre ment férjhez, ezért napi szinten nem találkozhattak.

Az idősök otthonában töltött első hónapok 2018 tavaszán és nyarán édesanyám esetében kellemesen teltek. Szeptember után azonban egészségi állapota rosszabbra fordult. A 89. születésnapján még mosollyal az arcán fogadott bennünket. Örült, hogy a 90. életévébe fordult. Azonban a következő hetekben szaporodtak a gondok. December elejére szembesülni kellett a szívszorogató felismeréssel, hogy nem sok van már hátra az életéből. A szenteste varázsáról még beszéltem neki, egy fenyőágot is vittünk a szobájába. Fel tudta idézni a múlt század hatvanas éveinek egyik karácsonyát, amikor angyalhaj-dísszel ékesítettük a hálószoba asztalán pompázó fenyőfát. Emlékezett rá, hogy - mivel nem akartam elmenni a karácsonyfa mellől - édesapám vastag, bárányszőrrel bélelt bundáját öltötték rám, hogy meg ne fázzak. „Csak a fejed búbja látszott ki belőle” - jegyezte meg csendesen, miközben egy könnycsepp csordult le halvány arcán. Arra is emlékezett, amikor először, még öcsém születése előtt, játék is került a karácsonyfa alá, a narancs és szárazfüge mellé.

Az óév utolsó hete bizonytalanságban telt. Enyhe mosoly néha megjelent még édesanyám arcán, a kezünket is lágyan megérintette, de többre már nem futotta erejéből. Hiába volt a küszöbön az újév, nem tudtam a jövőre gondolni. Olyasmi uralta a képzeletemet, amit nem akartam a valóságban megélni. Szilveszter este az erőltetett tévénézés közben türelmetlenül keresgéltem magam körül, hogy mellettem van-e a mobiltelefonom. Éreztem, hogy érkezni fog a szörnyű hírt közlő hívás. És megérkezett... Édesanyám nem várta meg az éjfélt, nem akart belépni a 2019. esztendőbe. A 2018. esztendő utolsó estéjén, tíz óra előtt néhány perccel örökre lehunyta a szemeit.

A muskátlis ablakra gondoltam, ahol édesanyám búcsúzó tekintetét elképzeltem. Már egy másik világból nézett felénk.

Zágorec-Csuka Judit.

Európa közepén ...

Radnóti Miklós motívumokra

Én már tudom, hogy nekem e tájék mit jelent,
szülőházát, határnélküli, de határokkal mégis szétszedett
mezsgyét, gyermekkorom magyar nyelvében megőrzött
világát. Ha itthon vagyok, velem alszik az otthonosság
világa, Munkácstól Huszt váráig terjed, és a Muravidék a bölcsője,
felnevelő szülőföldem. A térkép kitágul, és tudom, hol lakott itt
Vlaj Lajos, Szúnyogh Sándor és Márai Sándor is otthontalanul,
és tudom, hol van Žagubica és Abda, az erőltetett menet útja,
a Balkán és az anyaföld, édesapám búzaföldje, s a sírok közt anyám.
Srebrenica megnevezésű körforgásában sírnak az édesanyák, siratják
fiaikat, és Vukovárt, ahol a házfalokról csorog a fájdalom emlékezete.
Hol vannak a szelíd tanyák, és a csókok íze ízetlen-e, megvan-e a régi
szerelmek mámore, hol van a méz és az áfonya, határon innen vagy határon
túl, bűnösek vagyunk-e még, egy nép vagyunk-e, vagy sikertelen
népszavazások törmeléke, kívül és belül, mozdulatlanul lapulok
Európa közepén, meghajolhatok-e előtted virrasztó, hősokeket temető éji felleg?
Én már tudom ...

Leomlik-e a mi Babilonunk?

Mint ahogy szokott lenni a szállodák szűk folyosóján, ismeretlenül mentek el egymás mellett a vendégek. Volt, aki köszönt akár ismeretlenül is a másiknak, de akadt olyan is, aki nem. A radenci Radin szállodában is így történt, illetve nem is történt semmi különleges dolog, míg egyszer csak megjelent hirtelen egy kislány a lift előtt, és rám nézett nagy csodálattal és meghatódva.

– Beszélnek magyarul? – örömmel kérdezte tőlem.

– Igen, beszélünk – válaszoltam hirtelen neki, mert mit is mondtam volna, hiszen a férjemmel mégiscsak magyarul beszélgettünk, amikor kijöttünk a szállodai szobánkból, hogy végre elinduljunk a termálfürdő medencéje felé. A kislány, akinek gyönyörű barna szeme és fekete haja volt elhallgatott, habár vártam volna az érdeklődését. A lift pedig elindult lefelé.

– Mégis kivel beszélgetsz te magyarul? – kérdeztem tőle érdeklődve.

– Csak a babival, meg a papival, ha náluk vagyok – válaszolta izgatottan.

– Csak velük? – folytattam a beszélgetést.

– Igen, csak velük – erősítette meg a mondanivalóját.

Aztán boldogan elviharzott a szállodai vendégek közt mint, aki jól tette dolgát. Estefelé, amikor vacsorára igyekeztem újra, megpillantottam a kislányt, aki újra örült a találkozásunknak, és megtudtam tőle, hogy Eperke a neve. Könnyedén beszámolt a történetekről, találkozásunk titkát elmondta a nagyszüleinek is, akik a mellettem levő szobában voltak elszállásolva. Vacsora után velük is sikerült találkoznom a szálloda egyik belső helyiségében, ahol lehetséges volt még radenci ásványvizet is fogyasztani. A nagyszülők kitűnően beszéltek Eperkével magyarul. Érdeklődtek felőlem is, hogy ki vagyok, majd bemutatkoztam, és számukra is ismerős lehettem, hiszen ilyen kis helyen, mint a Muravidék a magyarok ismerik egymást, még ha felületesen is, de mégis. Aztán megszólalt Eperke, aki be akart kapcsolódni a beszélgetésbe a felnőttek társaságában, de számos szó már csak szlovénul jutott eszébe. Keveréknyelven, magyar-szlovén nyelven egyszerre szólalt meg, és mondta el a nap eseményeit, ami vele megtörtént. Éreztem, hogy a nagyszülőknek ez nem éppen volt kellemes élmény, legalább is a jelenlétemben. Próbáltam feloldani a problémát, megszólaltam:

– Így van ez, kevesen vagyunk a Muravidéken, kis közösség vagyunk, minden korosztállyal valami kiveszik a magyar nyelvhasználatból, hiszen egyre több szlovén szó keveredik bele.

De nemigen nyugtattam meg az asztaltársaságomat. Nem is akartam felkavarni ezt a témát, mert Eperke annyira motivált volt, hogy magyarul beszélgessen velünk. De mégis felsejlett bennem egy gondolat, hogy mi lesz velem, ha néhány év múlva én is nagymama leszek, s hasonló helyzetbe kerülök, amikor az unokám meglátogat Ljubljánából. Valószínű, megteszek mindent, hogy magyarul beszéljek vele, de ez még messze van. Ha Isten megáldja, lesznek unokáim is talán.

Az asztaltársaságunk lassan feloszlott, elindultunk a szobáink felé. Fáradt voltam a fürdéstől a termálfürdőben, meg mindentől, amire most nem is akartam emlékezni. Boldogan feküdtem le a szállodai szobám ágyára. Megelégedett voltam, hogy ma valakinek tetszettem, egy kislánynak, aki felfigyelt rám, amikor magyarul szólaltam meg. Kivételes nap volt, kivételes helyen, kivételes személyekkel. Eperke is őszinte volt hozzám, egy ismeretlennel, akiben felfedezett valamit, a muravidéki magyar nyelvet. Aznap éjjel álmaimban még visszatértem a kislányhoz, akinek

megfogtam a kezét, mintha valahova el szerettem volna vezetni, de már integettek a távolból. Úgy éreztem, hogy nincsen sok időm, hiszen el kell hagynom ezt a muravidéki földet, a szülőföldemet, s vele mindent, ami ide kötött. Aztán lemerültem, befedett a sötétség. Majd arra gondoltam, hogy Eperkének sem lesz sok lehetősége magyarul beszélgetni, és magányosan járja majd az útját a Muravidéken. Előre is sajnáltam őt és magamat is. Majd a fiaimra gondoltam, akik megígérték nekem egy érettségi bankett díszvacsoráján, amikor a családom együtt volt, hogy nem adják fel a magyar nyelvet, és megtaníjták a még meg nem született gyermekeiket is magyarul. Akkor is egy szálloda dísztermében ültünk, hasonló asztaltársaságban, egymás közt.

Hirtelen felébredtem, s kimentem a szálloda teraszára, majd felhívtam telefonon a múlt esti baráti társaságunkból Józsefet, hogy küldje le Erikát a teraszra, s igyunk meg együtt egy kávé. Közben, amíg vártam rájuk, láttam, hogy Eperke a nagyszüleivel együtt kilépett a szálloda főbejáratán, azt követően elvesztek újra a tömegben, hiszen kijelentkeztek a szállodából, mi pedig maradtunk még egy napig. Szomorú voltam. Az ég is beborult, cseperegni kezdett az eső, aznap elmaradt a fürdés. Aztán feltettem önmagamnak a nyugtalanító kérdést:

– Valójában, mi veszélyezteti a nyelvünket? A technikai változás? Az identitás megváltozása, vagy váltás? Az elfogyás? A gyerekek vonzalma az internet és az okostelefonok iránt?

Nem kaptam rá megnyugtató választ. Majd újra feltettem önmagamnak a következő kérdést:

– Mit tehetünk ebben a helyzetben? Kötődünk a hagyományainkhoz? Kérjük az Istent, mit spirituális erőt, hogy segítsen? Kellene egy újfajta magyar nyelvet átfogó nyelvújítás a Muravidéken?

Megnyugodtam, közben megittam egy kávé a szálloda halljában, és arra lettem figyelmes, hogy magamra maradtam. Már nem volt senki, akit magyarul szólíthattam volna meg, és Eperke is elment. Így megszólítottam újra önmagamat:

– Tudjad, hogy a magyar identitásból a Muravidéken multikulturalitás lett ebben a száz évben. Ez nemcsak az itt élők akarata szerint történt, hanem az együttélésből fakadt, ezt a sorsunk hozta, sodorta elénk, meg a kényszerhelyzetünk, vagy mindkettő. Az elszakadás fájdalma már elveszett, s egyébként sem lehet örökké fájdalmasan cipelni a múltat. Az életet élni kell tovább. A nyelvi erózió meghozhatja a nyelvcsere is, ezért a nyelvműveléshez, amely nemzeti folyamat, erős személyiségek szükségesek, akik átlátják és megértik ezt a folyamatot, de tenni is akarnak ellene valamit. De ezt pozitívan akarják megtenni. Hogyan? A szívükön keresztül, nemcsak az agyuk által. Féltve az értékeket és megőrizve a magyar nyelvet. Mert mi lesz itt ötven év múlva? Primitivizált magyar nyelv? Keveréknyelvűség? Vagy csendes elnémulás? Ki tudja? Nem vagyok jó. Minden népnek és nemzeti kisebbségnek megvan a maga sorsa. Egyetlen dolgunk van, hogy sorsot kovácsoljunk a megmaradt és átörökölt muravidéki magyar nyelvünkől. Rólunk van szó, a mi örökségünkről. És ehhez mégiscsak hűségnek kell lennünk!

Hirtelen elszégyelltem magamat, mert annyi mindent feladtam és elszalasztottam ezen a téren, de annyi mindent tettem is, vagy tenni akartam. Annyi minden fájdalmasan érintett. Az erős babiloni oszlop is leomlott a kezdetek kezdetén, és más világ lett. A nyelvek összekeveredtek, hogy ne értsük meg egymást. Ez volna a mi Babilonunk? Pedig én megakartam fogni a radenci szálloda liftjében Eperke kezét, csak félig sikerült, mert közben kiszálltunk, és mindenki ment a maga útján. Előtte még az élet, én pedig már az alkonyatomba léptem. Mit is mondhattam volna neki? Talán, majd egyszer megérti, hogy mit akartam akkor mondani neki? Valószínű, hogy a lift volt a hibás, amelyből olyan gyorsan ki kellett szállnunk. Pedig én ezt a világot magyarul vettem a birtokomba itt, a Muravidéken, Szlovéniában. Ebből a muravidéki liftből kell majd végképpen kiszállnom egyszer.

ÓZSVÁR PÉTER: Tojástemplom – 2009

Bence Lajos

Badoya

Szófejtési kísérlet egy új jövevényszó kapcsán

A fönti kifejezést hiába keresnénk a világ összes szótárában, mert úgysem találánk, bár a bantu négerek egyik táji jellegű, máig felgyűjtetlen szószedetében valaki utalást tett rá. Olaszos hangzása is gyanút ébreszthet a latin nyelvekben jártasok számára, de értelmét, jelentését illetőleg sem áll módunkban biztos fogódzó, amolyan egyszer valahol elhangzó, zeneileg is tökéletes összetételről lehet szó, de fönymaradását illetőleg is kétségek vannak.

Hogy honnan jött? –kérdzhetnék, ki látta-hallotta először? Ki használja feltűnését követően az elmúlt 6-8 hónapban? Elmesélem. Alida unokám nyelve alá szorult, akivel a covid vírus elől menekülve a szlovén Júlia-Alpokban nyaraltunk egészében állami pénzekre támaszkodva, a személyenként 200-200 euró és a nagytól kapott 300-zal megtámogatva. Szóval a hegyi nyaraló udvarán, ahol kecskék, juhok, tyúkok szegélyezték az erdei tisztásra épített gazdasági épületekkel is kibővített panziót, egy gyermeklátogatók számára kialakított mini játszótérre jártunk levegőzni, vagy ha a gyermek bömböléséből elégünk lett. Mert más háziállat nem volt. (A róka meg, valószínűleg megtapasztalva a kecskék patáinak keménységét, a tisztásra csak ritkán merészkedett le.)

Szóval – békésen hintáztunk unokámmal, míg végül egy „badát” láttunk közeledni, helikopteri szárnymozgással, s egyenesen felénk tartva. Ronda „badoya” mondtuk megvetően szinte egyszerre, s hogy a toldalék -ya honnan szegődött a bada- szóhoz? Talán az erdőn túli olasz területről hozta a szél, vagy máshonnan, nem tudni. A kifejezés utóéletét illetőleg azonban már biztos fogódzókkal tudunk szolgálni: mert a kifejezés, bár időközben több esetben is eltűnni látszott, de az újabb találkozásainkkor újra és újra feltűnt. Utóbb, midőn eredeti jelentését illetően is kifogások merülhettek fel, – hol van már a tavalyi nyaralás, a tavalyi hó? – vonatkozásban. De cinkos összekacsintásaink során jelentését illetőleg sem támadt fel újabb kétség. Lehetett az bármi, de hogy pozitív, ahhoz kétség nem férhet!

Valami olyan lehet, mint Ervin (Lázár) atya A hétkerekű kerek erdő egyik szereplőjének, Dömdödömnek a döm-dödöm békítő-békülő, s végül is minden konfliktus feloldására használt kifejezése, mely talán Maminti, Szörnyeteg Lajos és Aromó megfejtésével a –Szeretek benneteket! Jó veletek! Szeretek veletek együtt élni – esetleg a Goodby és a Ciao újkori köszönések helyett, az újratálalkozás örömeiről szól. Ki tudja, talán a mi közös „badoya” kifejezésünk mögött is hasonló lehet, így például jelenthet „istenhözadot, vagy istenhozottat”, kedveskedő „örülök, hogy itt vagy!” -ot is. Végeredményben a jelentésváltozás minden nyelv sajátos jellemzője, s ahogy az ölelés szavunk etimológiailag is bizonyítottan az ölelésből származóan, annak szűkülésével, hangredukciójával keletkezett egy váratlan pillanatban, a badoya is könnyen válhat köszönéssé, ha a magyarban nem, akkor egy másik nyelvben, például a latin nyelvek egyikében. A szóvándorlás és a nyelvek egymásra hatásának és kölcsönhatásainak során, egyikben bizonyára létjogosultságot szerez majd!

Dödölle

Már a neve is fölháborító, amolyan gezemicére, jobbik esetben „fonalpépre” emlékeztető, amit jóra való ember nem jegyez meg. Így nem túl sok szótárban találunk rá, a Zalában és Vasban is népszerű ragadós gánicára. Hogy jóra való ember meg nem eszi, s az étlapon is átugorja, annak több magyarázata van. Egyik, hogy igazi parasztosan primitív kinézetű étel, vadpörköltkehez és másféle pörkölt húskételekhez körítésnek kínálják fel, pirított változatával az étel „esztétikáját” orvosolják némiképp.

Hogy a modern háziasszonyok rémévé vált, azt „kétemberes” keverést és dagasztást egymásra halmozó voltával lehet magyarázni. Sokat kell dagasztani-keverni, rossz ez, a dagasztásnak ellenálló krumpli és gyorsan csomósodó, liszt-galacsnik és – a masszából kimeredő – golyómaradványok riasztó látványa miatt. A „kétasszonyos” kezelést igénylő – én keverem-dagasztom, te meg, szitáló módozatban, a lisztet adod hozzá – munkamegosztás a megoldás.

Persze az új burgonyaparak némi könnyítést kínálnak, de az igények növekedése miatt (csak a legjobb hazai dagasztható fajták íz- és lehetőleg hófehér látványvilága) miatt, ez sem járható út.

A korábbi sok „keverés és dagasztás”, a szóhangulati tényezői miatt is elvetették a mai kezdő-haladó háziasszonyok, de még mindig marad megoldás bőven. Ilyen a mixerrel történő, kenyérsütésre is alkalmas gyúróprogrammal ellátott gépi változat. De a tapasztalt, a legvérmesebb háziasszonyi igyekezetnek is ellenáll a szaggatás után, „ne legyen se túl lágy (ragadós), se túl kemény (fásult, kidagasztatlanak látszó)” a tányéron, s ez a lisztválasztástól, a „simától”, a daralisztig, sőt a búzadaráig terjed, az igényességtől függ.

S ezzel még nem ért véget a megpróbáltatás-sorozat, a zsírban pirított hagymát sötétre süsük, vagy világosra, épphogy üvegesre? Én az „aldente” mellett szoktam dönteni, pirításra pedig másnap, amennyiben sok marad, szoktam vetemedni. Mert ez is tartogat meglepetést, főleg, ha sok zsírral locsoltuk meg az istenverte ételt.

Visszatérve a főnti, jószándékra és jóakaratra, esetleg jóízlésre utaló megjegyzéshez: a dödölle megosztó lehet, az is csoda, hogy a mai hagyományos ételek eltanulását jelentő macerák mellett, a liszt és a burgonya ragasztóként működő, s az edényekre rátapadó, csak nehezen leválasztható-eltávolítható természetéből adódóan, csak hosszú áztatás útján távolítható el, mosható tisztára, tehát a megpróbáltatás részét képezi. S tekintettel arra, hogy a mosogatógépet teljesen eltömítheti, az étel kihalásra van ítélve. Esetleg, ha kétszeres „újrahasznosítás” címén, a kidozásra kárhozott krumplipüréből másnap egy kevés víz és liszt, vagy daraliszt hozzáadásával (a búzadara is kitűnő) újra nem dagasztjuk, s a főntiek szerint el nem járunk. Megjegyezzük: másnap a puha masszát nem szükséges pihentetni, hogy ropogósra sütve, pirított dödöllét nyerjünk. Tejfellet meglocsolva, önállóan is isteni kaja! Mármint annak, aki szereti.

Richie naplója

A macskánk ma töltötte be a 82-diket. Hogy honnan tudom? Hát kiszámítottam. Kisebbik lányom kapta tőlem 9. születésnapjára. Hát akkor mennyi lenne? A lányom ugyanis a rendszerváltozások előtti évben született, most pontosan, vesszősen, pünktlich 22. Akkor mennyi lehet, ha egy macskaév 14 emberévvél mérhető? De milyennel! A miénk – mert rendkívül sok van már a rovasán – akár 140 éves is lehet. Egyes semmittevő emberekhez mérten igencsak jól érzi magát.

Szóval a tisztos kort megért, Macskakirálynak is becézett, rozsdabarna perzsa nem sok vizet zavart a családban, hacsak szőrzete miatt nem, mert a vadmacskatermészet teljesen hiányzott belőle. Napestig hevert valahol, a lakás valamely védett, kuckónak kiszemelt szögletében, s ha nagyon éhes volt, szemezgetett egy kicsit a számára mindig elérhető száraz eledelből. A húsfélések közül a nyers marhát, ritkábban a szárnyast és sertést is megette. A pörköltből előkészített zsiradék és hagyma szagára nyomban a konyhában termett, s nézett azokkal a világ összes unalmát és fájalmát tükröző szemeivel. Ébredéskor még nyávogásnak sem nevezhető, kurta hangot eresztett ki a szakáll és az orr közötti keskeny résen. S azzal a napi kommunikáció a háziakkal tulajdonképpen véget is ért, ha a gazdája nem vette volna elő egy kis futtatásra a nappali és a konyha között. Ekkor azért feltámadt benne a vadászszenvedély, a szőnyegek közül – gyors startja következtében – félméteres torlaszt vont össze a másodperc töredéke alatt, csak hogy védje magát az utána loholótól.

Volt azonban egy máig ismeretlen eredetű és felfoghatatlan szokása, amit ritkán, bizonyos elszenvedett sérelmek miatt gyakorolt. Ezt a szakirodalom „időzített bosszú” névvel illeti. Ha valaki szándékosan vagy véletlenül a farkára taposott, vagy ösztönzéseképpen magasból leejtette és az felkészületlenül érte, esetleg ügyetlenül landolt, azt megbosszulta. De nem mindjárt, hanem megvárta a kellő pillanatot, és például a csupasz, éppen megmosott lábszárát körömsatuba fogta, és sértett dühvel kegyetlenül harapdálni kezdte. Hogy aztán, szobacica lévén, mi „tartotta fenn” az idős korára 8–9 kilósra súlyosodó házi kedvencet? Mondják: a hosszú élet titka a kevés evés, s a sok mozgás, de ennek némiképp ellentmondani látszik a Nobel-díjas W. Churchill saját tapasztalaton alapuló megjegyzése, ami így hangzik: – No sport!

Richie is, a mozgást kerülve, inkább az alvást részesítette előnyben, ha ebben meg nem zavarta valami, napestig szunyókált egy sarokban vagy szobaszögletben. S így is majdnem matuzsálemi kort ért meg...

Szomi-Kralj Béla

Szürke virág

Szürke virág szeretnék lenni,
nem jó, s nem is rossz,
de kit mindenki simogat,
mindenki megszagol,
olyan, mely zúzmarás füvek közt
nő, s melyért senki sem
vetekszik, mely dönthet
a megduzzadt Mura ágba való
átkúszásról, vagy marad
észrevétlen.

Hamuszürke rózsza
szeretnék lenni, kiknek
előtt a szürkeség ismeretlen,
mindenkinek, kinek szőrzete feláll,
bájos tisztelet láttán, kinek
mindegy milyen vallásnál említik,
mindenkinek, kik a didergő
füvek közt nevelkednek,
a magasságokba való repülés
vágyával szívükben.

Szürke virág szeretnék lenni,
nem harsány hangú, csak
alig remegő, kellően
szerethető, merész daru,
álmaikért hiába küzdő,
sérült lelkek támasza,
olyan, mely sem nekem,
sem önöknek nem tetszhet.

Pál Péter

A fenyőkön túlra

Messzire vágyom, a fenyőkön túlra.
Apró mellkasomba szívom az időt,
és csak ülök a famozdony orrán,
fürkészsze, hová tarthat ez a náthás,
korahajnal-messzeség, a törpelábak
alatt tátongó mozdulatlan iszony.

Mi ez a sok paralell-álmom, melyik
csipkés, bozótos ösvény rejti őt?
Csak nem akadt fenn egy ágon,
a mocsár is derekáig ér még, olyan
apró és vigyázatlan.

Sejtjük egymást, azért
zihál, hogy én érjek célba,
igen, mert ő nagyon önzetlen,
bár magam is
ilyen volnék.

Hajszolja magát a taposatlan cserjék
és indák közt, pedig nem is ismer,
és magáról sem tud
igazán.

Messzire vágyom, a fenyőkön túlra.
De a favonat nem moccan.
Akkor mi ez a sok állomás,
hol váltunk ketté,
mikor szaladtunk el más-más síneken a
csupasz, tartalmatlan semmi felé?

Valami ütőset kellene majd mondanom,
ha netán megtalálna,
de már valahogy
másféle jelekkel üzenünk
a szélbe.

Yin

Tudod, ha függetleníteni tudnám magam
tőled, elszakadva attól a sok-sok álhasonlóságtól,
amiket naponta odaképzelek magamra, magamba,
talán saját karommal küzdhetnék meg a hétfejűekkel,
nem az öklöd gondolatával, a sűrű ködben hadonászva.
Azért szeretnék egy kicsit hidegre rakni magamban,
hogy te se érezd, valaki folyton a gallérod mögött
liheg és megformálni igyekszik bőre alatt az ereid
duzzadását is. Csak az lennék neked, mint ami
a falevél, amit kedved szerint felvehetsz, eltiporhatsz,
de van hogy mintha magától szökne tovább.
Még a szél is lehetnél, csak ne tapasztaná össze
gondolatainkat folyton valami láthatatlan szösz,
amit mindenütt keresnek, de félnek is mert úgy van,
hogy még sincs, és úgy vakít, hogy még csak látni
sem lehet. Ezt a valamit.

miattad valahogy lapossá lesz az az éjszaka is,
ami olyan titokzatosnak, öblösnek indult,
mintha azt ígérte volna, saját füllel
hallhatok majd szívmuzsikát
aztán ledőlhetek, hogy
felejthetetlenül
dalolásszam
mert
én vagyok
mégiscsak én
valahol a tisztáson
a ketté robbantott híd
tótágas bolondjaként várva,
térjen vissza hirtelen a semmiből
az a biztos gondolat, hogy majd az égből
odapotyognak körém a kövek és nem kell már
ilyen véletlenszerűnek
és ilyen szakadozottnak
lennem.

Tátva a hatalmas Pacman-száj,
vajon meddig kuporoghatok még
veszteg egy kocka mögött?

Stílus.

Valahogy születni kell rá, mondják,
mert különben a csokornyakkendő
virágai nem bírják sokáig,
és félsz, mert minden sarkon
újféleképpen hordva látod
a sliccet, sálat,

és már van, aki hirtelen
fiatalabb is nálad,
pont annyival, hogy
beléd hasítson az arc,
ami nemrég a tiéd volt,
szakálltalan, elveszett,
bizakodó, küszöbön álló,
büszke és sekély.

Az mégse lehet, hogy mi annyira különböző
zugaiból jöttünk volna ennek a kibaszott
univerzumnak, hogy téged kakaózáporral
köszöntöttek a Tejút kapujában,
míg engem mikrohullámú bolygók
perzseltek, hogy mindenem égnek álljon,
és mint vak kutya a kerítéstelen
kertben, azt se tudjam, merre tovább,

mert annyifelé tévedhetnék
ezen a felháborítóan makacs,
ismeretlen fekete pázsiton,
hempereghetnék a mennybéli
kis szárnyasok között akár,
vagy csak beleolvadnék az ismerten
túli képszakadás hullámhosszaiba.

Csak arra kérlek, egy kicsit
te is rázz le engem,
mondd, hogy üljek le ide
és ne mocsanjak, amíg vissza nem jössz,
de ne tégy úgy, mintha nem tudnál
az elmédbe hegesztett mágnesről,
ami folyton polaritást vált,
de sosem pont akkor, amikor
valami haszna is lenne.

Olyan hosszan tekernélek
saját törzsed köré, hogy
jó feszesnek érezd a gondjaid,
a csípődben, a bordáid közé vájódva,
néha ezt kívánom.

Adj hát nekem egy apró kis
jelet, hogy most már nem kell olyannak lennem,
vagy legalább mutass ujjal arra, aki
vissza tudja szabni a
valódi mosolyom.

Cséby Géza

Egyszer én is

Bence Lajos új kötetéről

A pandémia hosszú hónapjai alatt nagyon nehéz a kulturális értékek közvetítése, nagyközönség elé vitele. A bezárt színházak, múzeumok, képtárak, művelődési házak – még ha megpróbálják is a továbbélést a köztudatban való megtartásukat – nehezen boldogulnak. Talán a rádió, a televízió, és minden kétséget kizáróan, a könyv jelentheti ennek az időszaknak a túlélési lehetőségét. Ezért is öröm a József Attila-díjas Bence Lajos új kötetének megjelenése.

A könyv már 2020 októberében kijött a nyomdából, ám bemutatójára csak a következő év februárjában kerülhetett sor, akkor is virtuális keretek között (Halász Albert közreműködésével). Az „Egyszer én is” címet viselő, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet gondozásában napvilágot látott kötet közel ötven rövid prózai írást tartalmaz. Bence visszanyúl gyermek-és ifjúkora élményeihez, ironikus, öniro-nikus, szókimondó és tabu-témákat is vállaló rövid opusai, a szerző lelkében, zsigereiben, egész lényében benne élő történelem néha humoros, olykor nagyon is komoly kivetítése. Nincs mit szépíteni. Nagy traumák érték a családot, ahogy a történelem átzúgott fölöt-tük, s olykor ott is maradt a faluban, a kisvárosban, hogy méginkább megkeserítse a mindennapokat. Ezért, talán nem túlzunk, ha azt tételezzük fel, hogy apró emlékműveket állított e kötetben unoka-testvérének, Mariska néninek, a családnak és nem utolsó sorban a Mura-vidéken, a Lendva-patak partján élő magyaroknak. Ám Bence kötete mégsem szomorú. Remek tollal idézi elénk ifjúsága megannyi mosolygós, olykor pikáns történetét, amelyeket, ha mélyen magunkba nézünk, annakidején mi is megtapasztalhattunk az álszent szexuális nevelésről, a katonaság éveiről, munkába lépésünk idejéről és munkahelyünk első éveiről, szórakozási szokásainkról és olyan, másokat bosszantó, kópéságainkról, amelyeket ma, már érett fővel, minden bizonnyal nem cselekednénk meg.

A kora fiatalság évei, a kamaszkor tetet-lelket pezsdítő időszaka, a gondok garmadája a mindenképpen kitörni vágyás, de legalább is a „magunkat jól akarjuk érezni” lelkülete kendőzetlenül jelenik meg az emlékező, leggyakrabban sztorizó írásokban. S amikor a kisváros és a környékének mindennapjaiba beszivárgott a politika, hasonló súllyal nehezedett magyarokra, szlovénekre egyaránt. Annakidején mi Magyarországon élők Jugoszláviára úgy tekintettünk, mint egy boldogabb, szerencsésebb szocialista államra, majdhogynem a „boldog nyugatra”. Pedig ugyanaz zajlott a tábor valamennyi országában, az éppen regnáló „nemzeti diktatúra” érdekeit kiszolgáló, a különbség csupán az volt, hogy némi egyedi szint csempészték a működésbe.

Bence Lajos rövid írásai nem beszélnek túl a témát, feszesek és lényegre törőek. Keveredik benne a valóság és a fikció, de az olvasót sohasem vezetni tévútra. Annak ellenére, hogy néhány szereplő nevé-

BENCE LAJOS

EGYSZER ÉN IS
Muravidéki rövid történetek

nek csak kezdőbetűit olvashatjuk az írásokban, egy-két személyre (főleg a Muravidékieknek) viszonylag könnyű ráismerni. Két írás keretezi a kötetet, amelyik nem tartozik a többi írás témájához. Vagy csak látszólag nem. Az első, amivel indít Zrínyi sorsa, avagy a sors „bónája”, a befejező mű „Forra a világ...” Berzsenyitől kölcsönzött címet viseli. Felmerülhet a kérdés: ez a két (inkább esszének nevezném) írás elüt a könyv többi kismovellájától, vagy inkább keretbe foglalják azokat? Kell-e életünkhöz a „jó szerencse”? – keressük a választ a kötet ezután következő novelláiban. Idézzünk a befejező opusból: *„A Berzsenyitől vett címéli idézet forrongó világot támaszt, amilyen a miénk is, benne egy nemzet kis lélekvesztőben imbolyogva, vezető hajós nélkül tart a veszélyes fővenynek, ütődik sziklás partnak. Megússzuk? – hogy életünket mentsük, úgyszincs más választás. Ússzunk a part felé, mert elveszünk.”* Prófécia ez a javából, amelyet mindenkinek határon belül és kívül meg kell szívlelnie.

Az „Egyszer én is” kötet Bence első prózai-irodalmi munkája. A manapság divatos emlékek, életrajzok kötetben való megjelenése üdvözítő, hisz történelmünk egészét éppen az emberek megélt apró mozaikkockái határozzák meg, talán a legjobban. A szerző irodalmi minőségű kisprózái tulajdonképpen ebbe a sorba illeszthetők. Emlékeiből fon koszorút s ebbe a koszorúba nagyon sokan megtalálhatják önmagukat, egykori életüket. Jó olvasásra ajánlom mindenkinek, a vidéket jól ismerők számára, de azoknak is, akik ebből a könyvből, hacsak morzsányi darabkák által, jobban megismerik Lendvát és környékét, az ott élők mindennapjait, boldogságát és keserveit, örömeit és bánatát – történetüket. A kötetet Herman László illusztrálta.

Bence Lajos költői, tudományos, irodalomszervezői és most már írói munkássága hatalmas nyereség nemcsak a Muravidék kisebbségben élő magyarjainak, de Magyarországnak is.

(Bence Lajos: Egyszer én is. Muravidéki rövid történetek. Lendva, 2020.)

Pisnjak Attila

A XVII. bronzöntő szimpózium Lendván

A Lendvai nemzetközi művésztelep közel fél évszázados fennállása alatt néhány kisebb-nagyobb változáson esett át. A legnagyobb minden bizonnyal 2005-ben történt, amikor is a művésztelep keretében első ízben szerveztek bronzöntő szimpóziumot. Ez az irányváltás olyan vízválasztó, amely a művésztelep történetét két nagyobb periódusra bontja.

Már az első korszakot vizsgálva is kijelenthetjük, hogy voltak arra utaló előjelek, miszerint a művésztelep életében bármikor bekövetkezhetnek bizonyos változások. Ezt leginkább az a kötetlenség vetítette előre, amelynek szellemében a művésztelep résztvevői éveken át teljesen szabadon alkottak, hiszen a szervezők és a művészeti vezető nem jelöltek ki semmilyen kritériumot, nem szabtak korlátot az alkotói munkának.

A 2005-ös év előtti néhány évben aztán a szobrászat került a fókuszba. Ezt az adott évben a teljes mértékű váltás követte, és megszületett a bronzöntő szimpózium, amelynek célja megegyezik a művésztelep mindenkorai rendeltetésével: egy nemzetközi jellegű kortárs szépművészeti gyűjtemény létrehozása, illetve bővítése.

A bronzöntő szimpózium a művésztelepek sorából leginkább a technika miatt válik ki. Bár a viaszveszejtéses öntés látványos és különleges, maga a technika nehéz és bonyolult. Emiatt nem szívesen alkalmazzák művésztelepeken, hiszen kellő szakmai tudást és fizikai felkészültséget igényel. Szlovéniában – a lendvai kivételével – egyáltalán nincs jelen a művésztelepeken, de Magyarországon is ritka. Talán csak a szolnoki művésztelepen megvalósuló bronzöntő szimpózium hasonlít a lendvaihoz.

Annak ellenére, hogy a lendvai bronzöntő szimpózium nemzetközi jellegű, az elmúlt 17 évben többnyire csak Magyarországról és Szlovéniából érkeztek művészek. A jövőben célszerű lenne ténylegesen nemzetközisíteni, vagy legalább közép-európaivá tenni. Ezáltal minden bizonnyal változatosabb lenne a bővülő gyűjtemény, és a művésztelep nagyobb (el)ismertségre tenne szert. A két országra való szorítkozásból adódóan némi monotonia is érezhető a gyűjteményben. Az ideai művésztelepen a magyarországi Rajcsók Attila és Lipovics János, valamint Polona Demšar, Boštjan Kavčič és Damjan Komel hazai művészek vettek részt, továbbá muravidéki magyar alkotóként Király Ferenc.

Király Ferenc és Lipovics János már a kezdetektől fontos szerepet töltenek be a szimpózium életében. Király ott volt 1973-ban a művésztelep indulásánál, sőt ő volt annak szakmai és operatív vezetője. A művésztelep 2005-ös váltását követően minden évben jelen volt, így a művésztelepen készült munkái betekintést nyújtanak az utóbbi 15 év alkotófolyamatába és fejlődésébe. Király művészetében az erotika, a női formákat idéző domborulatok visszatérő motívu-

mok. Idei alkotása, a Mitológiai lény is a női testet idézi, bár a fejforma és a krokodilhátú emlékeztető mintázat egy furcsa, fiktív lényt tár elénk. Ez a fajta kettősség nem ismeretlen Király opusában, hiszen mindig is előszere-tettel állít szembe vagy éppen párhuzamba különböző fogalmakat, és a nézőre bízta, hogy személyiséget adjon a létrehozott alaknak, ez esetben a lénynek.

Lipovics János 2007-ben csatlakozott a művésztelep csapatához, és azóta – 2017 kivételével – minden alkalommal jelen volt. Munkáiban gyakran egy tipizált görög ábrázolásmód köszön vissza, és ez az idei alkotására is igaz. Valószínűleg iparművészeti vénájának köszönhető, hogy két tálat készített, amelyeket – a már említett „görögös modorban” – figurák díszítenek. A *Meditáció* elnevezés egyszerre utal a megvilágosodásra és bizonyos nyugalmi állapot elérésére. Ez a nyugalmi állapot a harmóniát mutatja, ahogy a két ellentétes figura (szép-csúf, jó-rossz, férfi-nő) kiegészíti egymást.

Rajcsók Attila 2019-ben vett először részt a lendvai művésztelepen, és Lipovics-hoz hasonlóan nem csak művészként, hanem öntőként is hozzájárul az alkotások megszületéséhez. Idei alkotása, az *Időmag* egy csigaházra emlékeztető páncél. Az egyforma elemekből felépülő konstrukció olyan organikus forma hatását kelti, amelynek egyszerre két térhatása is van: egy belső, amelyet önmaga határol, valamint egy külső, amely a térbeli elhelyezés eredményeként jön létre. Az alkotás olyan, mint az idő: változik a térben, hiszen nincs két ugyanolyan oldala. Minden szögéből más-más formát rajzolódik ki a szemlélő előtt.

Polona Demšar először járt a művésztelepen, érdekes viszont, hogy az 1989-es lendvai művésztelepen részt vett az édesapja, a szintén szobrász Tone Demšar. Polona apja nyomdokaiba lépve lett szobrász, és hozzá hasonlóan, ő is többnyire agyaggal dolgozik. Munkái jellemzően kis gumókból épülnek fel, ami a plasztikáinak sajátos textúrát kölcsönöz. A *Lendva hölgy* című alkotása első ránézésre egy kétfülű vázára emlékeztet. A frontoldalon két mell található, ami egyértelműen személyesíti, pontosabban nőiesíti az alkotást.

Boštjan Kavčič *Korona* című munkájának már a címe is elárulja, milyen tartalmat rejt a forma. A kör szinte minden kultúrában a

tökéletesség szimbóluma. Abroncskoronaként nincs eleje vagy vége, ezért egyben az örökévalóságot is jelképezi. A külső felületét két, egymást ritmikusan keresztező vonal (spirál) díszíti, ami hasonlít a DNS-láncre. Akár az emberi öröklét koronájaként is értelmezhetjük, hiszen a DNS a genetikai információk tárhelye és örökítő anyaga.

Damjan Komel alkotása egy szintén spirálra emlékeztető plasztika, amelynek márvány talapzatából felfelé nyílik a tölcéses forma. A szobrász elmondása szerint a juharfa magja inspirálta a kialakítást, de maga az ötlet közvetve a nagymamájától származik. A nagymama hátsó kertjében, azaz az udvar gazdasági részében, amelyet a tengermelléken braida-nak neveznek, állt egy cseresznyefa. Miután a nagymama átadta a birtokot a családnak, a fát erősen meg kellett metszeni. Mivel Komel gyerekkori emlékek kötötték a fához, az egyik ágából kifaragta az alkotást, amelyet most bronzban is kiöntött.

A művésztelepen az előző évekhez hasonlóan idén is változatos, kimagasló művészi értékkel bíró kisplasztikák jöttek létre, amelyek a vár padlástgalériáját gazdagítják majd. A bevezetőben említettem, hogy a művésztelep időnként bizonyos értelemben megújítható, ami mindig friss energiákat szabadított fel. Elképzelhetőnek, sőt szinte kikerülhetetlennek tartom, hogy a közeljövőben ez ismét megtörténjen. Technikai szempontból nagy előrelépést jelentene, ha az előkészületi munkák és maga az öntés nem külön, hanem azonos helyszínen történne.

Kuratori szempontból pedig a most 30-as 40-es éveikben járó ígéretes – lehetőleg a szélesebb, közép-európai régióban alkotó – művészek idevonzását, megjelenését tartom fontosnak.

Kiss Gábor

A zalai leventék viszontagságai 1944–45-ben¹

A második világháború legutolsó szakaszában, már a Magyarország területén folyó harcok idején került sor a levente korú fiú korosztályok mozgósítására és harcba vetésére. A világháború sajnos bővelkedett kegyetlen, embertelen és – mai szemmel nézve – eszement intézkedésekben; azt kell mondanunk, hogy a magyar leventék harcbavetése is sajnos ezek közé tartozott.

Ezek a tizennégy és húsz év közötti fiatalok rengeteg szenvedésen mentek keresztül, némelyiküknek több kín jutott, mint egy edzett felnőttnek. Megtapasztalták a munkaszolgálatot, a fegyveres harcot, az egyenlőtlen küzdelmet a repülőgépekkel és harckocsikkal, a hadifogságot, az éhezést, a megaláztatást, a légerek gyötrelmes életét, a rabmunkát, sőt a száműzetést is. Hazatérve pedig további megbélyegzés, kirekesztés lett a sorsuk. Azt, hogy hogyan történhetett ez, és milyen sorsuk lett a zalai leventéknek, az alábbiakban szeretném bemutatni.

A *leventeség*, mint fogalom, az első világháborút lezárni kívánó békediktátum következményeként jelent meg Magyarországon. Kiváltó oka elsősorban az volt, hogy a békefeltételek között hangsúlyosan szerepelt a hadsereg számának és ütőképességének korlátozása; állománya nem lehetett több 35.000 főnél, és nem tarthatott korszerű fegyvernemeket sem. Az ország vezetése azonban nem nyugodott ebbe bele, és készült a revízióra is. Ezt elsősorban a fiatalok hazafias nevelése és katonai felkészítése útján gondolta megalapozni.

Az első lépést a felnövekvő generációk felkészítése érdekében már 1921-ben, az LIII. tc. megalkotásával megtették: ebben egyrészt meghatározták, hogy mindennemű iskolában mindkét nembeli tanulóifjúság számára rendszeres testnevelést kell tartani, másrészt szervezni kell az iskolát elhagyó ifjúság testnevelését is oly módon, hogy abban a 21. életévének betöltéséig a nemzet minden férfitagja kötelezően részt vegyen. A településeknek és a nagyobb üzemeknek pedig a gyakorlóteret, sportteret, fürdőhelyet, uszodát kellett biztosítani.²

A kialakuló mozgalmat az Országos Testnevelési Tanács koordinálta. Az 1924 januárjában kiadott 9000/924. VKM rendelet már egyér-

Levente sapkajelvény (MNL ZML)

¹ A „Megszállástól megszállásig. A második világháború és következményei Zala megyében, 1944–1947” című tudományos konferencián, Zalaegerszegen, 2021. június 16-án elhangzott előadás szövegének kibővített, jegyzetekkel ellátott változata.

² Idézi: Rózsás János: Leventesors. A leventeintézmény története 1921–1945. Nagykanizsa, 2005. 11–12.p. (A továbbiakban: Rózsás János 2005.)

Zalai leventék oktatójukkal az 1940-es évek elején (MNL ZML)

telmúen megfogalmazta a „testkultúra militarizálását”.³ A kibontakozó levante- oktatásba be tudták vonni a korábban a hadseregben szolgált tiszteket, altiszteket, illetve a vidéki településeken a tanítókat, sőt a jegyzőket is, és 1927-től már egyértelműen a katonai előképzés lett a fő feladatuk.

Három korcsoportban folyt az oktatás: a 12–15 évesek voltak a *leventeapródok*, a 16–18 évesek az *ifjúleventék* és a 19–21 évesek a *leventelegények*. A korcsoportokban folyamatosan emelték a katonai alapképzés mértékét, a legidősebbek már jórészt ebben részesültek. 1939-től, a háborúra való készülődés idején pedig már ez volt a kiképzés fő célja.

Meg kell jegyezni, hogy természetesen nemcsak katonai jellegű volt a levanteegyesületek képzése; számos kulturális esemény, koncert, sportverseny színesítette életüket – de a foglalkozásokon való rendszeres, kötelező részvétel, az előljáróknak való feltétlen engedelmesség, a parancsok végrehajtása minden szinten kötelező volt. A leventéből kilépő legények

– számos visszaemlékezés szerint – szinte zökkenőmentesen léptek át a katonai alakulatokba; másként nehéz is lett volna elérni, hogy 1940-re több százezer főnyi hadserege legyen országunknak.

Az 1939. évi II. tc. kimondta az általános honvédelmi kötelezettséget, amely magában foglalta a levante- kötelezettséget is, és a levanteképzést állami feladatként a honvédelmi miniszter irányítása alá helyezte. Egyúttal megtiltotta, hogy a 18. életévüket be nem töltött leventék a vallási, iskolai és sportegyesületeken kívül más egyesületek tagjai lehessenek, és büntetőjogi következményeket határoztak meg a kiképzés alól való kibújás és a mulasztások megtorlására.⁴

Ezt fontos hangsúlyozni: a későbbi vádakkal ellentétben nem önkéntes, hanem kötelező volt a részvétel, és a hazafias nevelés mellett más ideológia nem kaphatott helyet. 1941-ben Horthy Miklós kormányzó egy kézbe helyezte az ifjúság honvédelmi és testnevelési feladatainak irányítását: ezzel a feladattal Bély Alajos

³ Ugyanott.

⁴ Rózsás János 2005. 29–35.p.

vezérőrnagyot bízta meg; egyúttal kinevezte a leventék országos parancsnokává Kudriczy István vezérkari ezredest.

Még ebben az évben elrendelték a levente- évfolyamok orvosi vizsgálatát és fejlődési törzslapjának vezetését. 1942-ben a 3050/1942. M.E. rendelet kategorikusan megtiltotta a leventeköteles ifjak mindennemű politikai tevékenységben való részvételét.⁵ Ugyanakkor megkezdődött a zsidók kiszorítása: a kötelezően tanítandó honvédelmi ismereteket nem kellett tanítani az izraelita felekezet iskoláiban és minden más olyan osztályban, ahol valamennyi tanuló zsidónak kellett tekinteni.⁶

Ahogy közeledtek a hadiesemények az ország területéhez – először légitámadások formájában – a leventék is bevetésre kerültek. Kezdetben még rádióügyeletes, légoltalmi, hírvivő feladatokat láttak el.

A tanév 1944-ben már áprilisban véget ért. Azonban 1944 nyarán a magyar hadsereg a Kárpátok előterében súlyos vereséget szenvedett, és a Kárpátok vonalára vonult vissza. Augusztus végén a román hadsereg átállt a szovjetek oldalára, és megindult a Kárpátok déli hágóin át a támadás Magyarország ellen. A kétségbe ejtő helyzetben a hadvezetés mozgósítani kezdte a leventéket: az augusztus 18-án megjelent rendelet nemzetiségi legénységű – ruszin és román – levente munkásszázadok felállítását rendelte el, majd október 10-én a kiűrt területéről származó leventéket a Dunántúlon gyülekeztetve ismét munkásszázadok szervezésébe fogtak. Szeptember 25-én elrendelték a nemzetőrségek létrehozását, amelyet a honvédség részének nyilvánítottak, és ide is beosztották a leventéket. Ez még hátországi szolgálat lett volna, őrzési, közrendvédelmi, szabotázselhárító feladatokkal, de aztán nagyon gyorsan a szovjet támadás következtében felmorzsolódó haderő újonc utánpótlása lett belőlük. Az 1944. október 15-e után hatalomra kerülő, Szálasi Ferenc irányította rezsim – egyre szorosabban együttműködve, majd teljesen alárendelve a

német katonai-politikai vezetésnek – totális mozgósítást rendelt el, kimondva a 17–70 éves korosztályokig a hadkötelezettséget. A gyakorlatban ezt már a 14 éves korosztályokra is kiterjesztették.⁷

A kormányzat ígéretet tett a német hadvezetésnek újabb magyar kiegészítésű, a Waffen SS-be tagozódó hadosztályok felállítására is. A front azonban hamar ideért: december első napjaiban a szovjet hadsereg kijutott a Balaton déli partjára.

Itt, Zala megye határán, a Dunántúli-középhegységre és a Balatonra támaszkodó Margit-vonalban aztán több hónapra megállt a támadás. Kemény küzdelem folyt állóháborúval. Innentől kezdve már nagy számban bevonták a zalai leventéket is a hadi eseményekbe.

A leventék mozgósításával, főleg pedig harci alkalmazásával kapcsolatban – az egyre zűrzavarosabbá váló hadihelyzetnek köszönhetően – kevés hivatalos irat maradt fenn.

Ezért nagyon nagy a jelentősége annak, hogy – az egykori leventék életkorát figyelembe véve mondhatni az utolsó pillanatokban, a megmaradt naplók, levelek, iratok is felhasználva – számos visszaemlékezés született, melyek jellemzően csak a rendszerváltozás után láttak napvilágot. Ebben nyilvánvalóan nagy szerepet játszott, hogy a levente-intézményt és a leventéket már a Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzeti Kormány is fasiszta szervezetnek minősítette.⁸ A szovjetek is ezen az alapon bántak velük, és a későbbi hivatalos történetírás is így kezelte történetüket.

Nagy áttörés volt, amikor a nagykanizsai illetőségű Rózsás János 1986-ban, illetve '87-ben (Münchenben) kiadta a „Keserű ifjúság” és „Éltető reménység” c. könyveit, melyekben leírta leventeként történő harcbevételét, szovjet hadifogságba esését, elítélését és évtizedes lágeréletét a Szovjetunió munkatáborában. Művei magyarországi kiadása 1989-ben történt meg, s ehhez a neves orosz író - Rózsás rabtársa az egyik táborban - Alekszandr

5 Rózsás János 2005. 54–55.p.

6 Ugyanott.

7 Rózsás János 2005.78–81.p.

8 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete: 529/1945.ME. rend. (II.16.) a fasiszta politikai és katonai egyesületek feloszlásáról.

Horváth Tibor levente magyar honvéd egyenruhában 1945 tavaszán (MNL ZML)

Szoltsenyicin írt előszót.⁹ Rózsás íróként is, közéleti szereplőként is sokat tett azért, hogy a leventék sorsát a valóságnak megfelelően ismerje meg a közvélemény.

A következő évtized végétől pedig sorra jelentek meg más zalai leventék visszaemlé-

kezései is. A „Pannon Tükör” c. folyóirat 1996-tól 1998-ig, kilenc részben közölte Berentés Tamás visszaemlékezését,¹⁰ majd 2000-ben Nagy Csaba leventesorsokkal kapcsolatos összeállítását. 2001-ben, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár kiadásában jelent meg Árvai István

⁹ Rózsás János: Keserű ifjúság I. Budapest, 1989. 303 p. (A továbbiakban: Rózsás János 1989.)

¹⁰ Berentés Tamás: Nyolc év a szögesdrótok ölelésében. In: Pannon Tükör 1996. 2. sz. – 1998. 1. sz.

„Kaland vagy történelem?” című visszaemlékezése, eredeti fényképekkel, dokumentumokkal illusztrálva.

Ez a Zalaegerszegről elvitt leventék sorsába engedett bepillantást, ráadásul egy félig zsidó származású fiatal szemüvegén keresztül.¹¹

2004–2005-re, a tragikus események hatvanadik évfordulójára, több kiadvány is megjelent. Bicsák József, zalalövői illetőségű szerző „Megrabolt ifjúság” címmel írta meg visszaemlékezéseit.¹² Tantalics Béla Lentiben élő helytörténész (maga is érintett volt leventeként) számos visszaemlékezést felhasználva próbált meg átfogóbb képet adni a zalai leventék második világháborús sorsáról.¹³ A következő évben jelentette meg Rózsás János a „Leventesors” c. könyvét,¹⁴ 2006-ban pedig a gétyei származású Wöller István a korabeli naplója alapján adta ki a Pacsa környéki leventék sorsára visszaemlékező könyvét.¹⁵

Később további – egyelőre még kiadatlan, illetve feldolgozatlan – személyes emlékek is előkerültek: 2014-ben a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárába került Horváth Tibor zalakoppányi illetőségű egykori levente hagyatéka, melyben megtalálható a naplója, sok tábori levelezőlapja, több fényképe, sőt még a fogolytáborban eszkábált kése és borotvája is.¹⁶

Ezek az iratok, naplók, visszaemlékezések segítenek bennünket, hogy megrajzoljuk a háborúba hurcolt zalai leventék sorsát.

Ahogy említettük, a nyilas kormányzat közreműködésével nem a magyar haderő, hanem a német hadvezetés vette át a leventéket. Adolf Hitler semmiféle tárgyalásra nem volt hajlandó, kitartásra, végső ellenállásra adott parancsokat – ezért nyúltak az utolsó utáni tartalékokhoz, a gyerekekhez is.

Egy részüket a szovjet-jugoszláv fronton vetették be, nagyobb részüket pedig a tél folyamán kiszállították Németországba, ahol katonai, elsősorban légvédelmi vagy páncélelhárító kiképzést kaptak. Akik közben mégis jelentkeztek a maradék magyar haderőbe, például a Szent László hadosztályba, azok magyar katonák lettek, ám a többséget az SS kötelékébe osztották be, még hozzá SS *freiwillige zögling*-ként, vagyis önkéntesként. Azért az SS-be kerültek, mert a német törvények szerint a reguláris haderőben, a Wehrmachtban csak német állampolgárok szolgálhattak, így a más nemzetiségűek csak az SS-be, a náci párt által jegyzett haderőbe mehettek. Önkéntességről azonban szó sem volt, hiszen mindenkit hatósági kényszerrel vonultattak be, súlyos retorziókkal, felkoncolással is fenyegetve a kibúvót keresőket, szökevényeket. Az SS- egyenruha később nagyon veszélyessé vált, a hadifogságba kerülő leventék közül sokan kerültek életveszélybe emiatt.

Másokhoz hasonlóan Árvai István is említi visszaemlékezésében ezt; ő maga magyar kadét egyenruhát szerezve megszabadult a német mundértól, de társai csaknem ráfizettek erre.¹⁷

A háború utáni igazolási eljárások során rendre feltették nekik azt a képtelen kérdést, hogy miért nem tagadták meg a parancsot, miért nem maradtak itthon, miért nem szálltak szembe a nyilasokkal, a németekkel – pedig tudjuk, hogy sem a magyar, sem a német vezetés nem ismert irgalmat. Zalaegerszeg főterén például felakasztottak egy katonaszökevényt, Lentiben hadbírói ítélettel végezték ki több szökevényt,¹⁸ az egykori leventék közül többen is beszámoltak az általuk végignézett hasonló kivégzésekről. Olyan eset is

11 Árvai István: Kaland vagy történelem? (Menekülés a Leventébe.) Zalaegerszeg, 2001. (A továbbiakban:Árvai István 2001.)

12 Bicsák József: Megrabolt ifjúság. Zalai leventék a második világháborúban. Zalalövő, 2004. 439 p.

13 Tantalics Béla. Zalai leventék a második világháborúban 1944–45. Lenti, 2004. 469 p. (A továbbiakban:Tantalics Béla 2004.)

14 Lásd az. jegyzetet.

15 Wöller István: Tizenöt évesen Németországban. Wöller István levente naplójából. Veszprém, 2006. 265 p.

16 Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (MNL ZML) Horváth Tibor személyi iratai. Horváth Tibor levente naplója, 1945. április 3. – 1945. október 7. A hagyatékról lásd: Arany Horváth Zsuzsa: Anya és fia ikernaplója. In: Zalai Hírlap 2014. április 5. (80. sz.) 12. p.

17 Árvai István 2001. 39–41.p.

18 Tantalics Béla 2004. III. p.

előfordult, hogy a katonává lett leventék megtagadták a magyar határnál a német területen folytatandó harcot, mire a németek közülük lőttek és többen megsebesültek, meghaltak.¹⁹ Persze előfordultak hazaszökések, bujkálások a szőlőhegyen, erdőkben – de mint látni fogjuk, még az otthon sem mindig nyújtott biztonságot a leventéknek.

A szovjet frontvonalon bevetett zalai leventék sorsáról legátfogóbban Rózsás János már említett, „Keserű Ifjúság” c. könyvéből tájékozódhatunk.²⁰ A szöveg irodalmi értékű, de hiteles, ami a körülményeket illeti. A Margitvonal mentén folyó védekező harcok során, 1944 decemberében szervezték meg az ő harci csoportjukat leventékből. Arra képezték ki őket – nagyon hevenyészve, minimális felkészítéssel – hogy a szovjet csapatok hátában, régi Mauser puskákkal és páncélökölrel felszerelve hajtsanak végre diverziós támadásokat a Mecsek hegységben a szovjet páncélosok ellen, ezzel akadályozva a Jugoszlávia felőli felvonulásukat. A frontvonalon Marcali térségében átdobott fiúkkal a német tisztek azt is közölték, hogyha vissza mernek menni, akkor kivégzés vár rájuk.²¹ A szovjet és német csapatok között tévelygő alakulat egy idő után szétszakadt, és tagjai még Somogy megyében fogságba estek. (Így jártak a nagykanizsai Vécsey iskolában kiképzett, híradós Vécsey Alakulat tagjai is.)²²

Rózsás részletesen leírja, hogyan hurcolták borzalmas körülmények között egyik helyről a másikra, s közben folyamatosan vallatták; mindenáron a Szovjetunió ellen elkövetett bűnök bevallását akarták belőle kicsikarni. Ez fontos momentum, ugyanis a szovjet büntető-eljárásokban a legfontosabb bizonyíték nem a kinyomozott tény, hanem az aláírt beismerő vallomás volt. Addig gyötörték a gyanúsítottat, amíg alá nem írta a vallomását, azután pedig ez szolgált az ítélet alapjául.

A szovjet katonai-politikai vezetés az elfogott leventéket legtöbbször nem volt hajlandó katonaként kezelni, hanem kémként, diverzánsként, fasisztaként bántak velük. Ezt rögzítette a Moszkvában 1945. január 20-án kötött fegyverszüneti egyezmény 15. pontja, melyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány hivatkozott rendelete tett hivatalossá,²³ s ezáltal nagyon sokan kerültek a szovjet katonai hatóságok kezébe.

Az eljárás az 1926. évi (Dzserzsinszkij-féle) büntetőtörvénykönyv 58.§-a rendelkezései szerint zajlott, amelyet 1931-ben még szigorítottak is: 12 éves kortól bárkit halálra vagy börtönre ítéltettek. Ebben szerepelt – a teljesség igénye nélkül – hazaárulás, fegyveres felkelés, az ellenség támogatása, a Szovjetunió megtámadásának elősegítése, kémkedés, diverzió, szovjetellenes propaganda, terrorcselekmény és még számos bűncselekmény. Volt tehát muníció az ítélezők kezében, sőt még egy teljesen elképesztő lehetőség is: a 19. §, amely a *feltételezhető előkészületekről* szólt, vagyis, ha az illető nem követte el, de származása, képzettsége, beosztása alapján elkövetette volna az adott bűncselekményt, akkor azt is büntetni rendelték.

Zalából igazoltan több mint 200 levente került szovjet táborokba, nem csak a harci cselekmények során fogságba estettek, hanem az itthon letartóztatottak közül is. Többen ugyanis szerencsésen hazaszöktek vagy hazaértek, a szovjet katonai hatóságok azonban a kezükbe került levente névsorokat felhasználva, időnként a helyi besúgókra, feljelentőkre is támaszkodva a lakásukon keresték fel a volt leventéket, majd bíróság elé állították és elítélték őket. Csak Zalaegerszegről 47 ilyen leventét és felnőttkorú hurcoltak el, és bár a város vezetése egészen a kormányig elment az érdekükben, nem tudták kiszabadítani őket.²⁴

19 Kiss Jenő szíves közlése Rezi József haláláról.

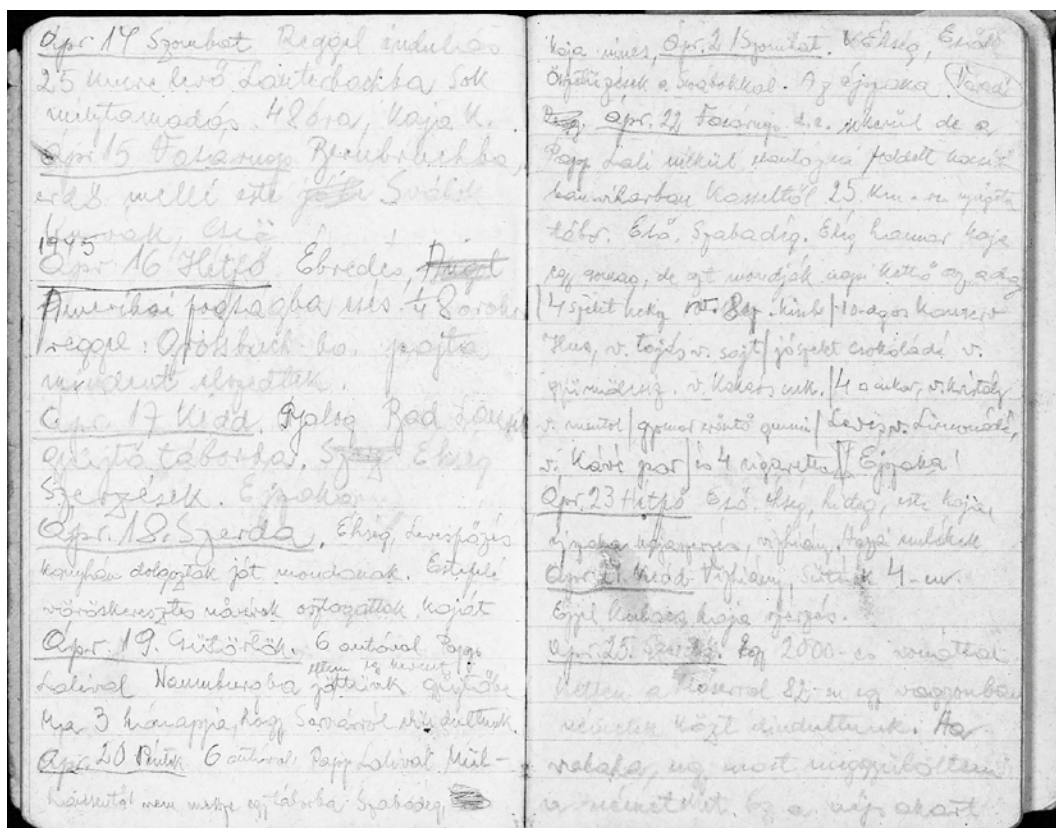
20 Lásd: Rózsás János 1989.

21 Rózsás János 1989. 14. p.

22 Tantalics Béla 2004. 375. p.

23 Lásd a8.jegyzetet.

24 Tantalics Béla 2004. 95–96.p.

Horvát Tibor levepte németországi naplója, 1945 április (MNL ZML)

Az embervadászatot elkerülendő, a nyugati szövetségesek sokszor visszatartották a hazagyekvő leventéket, illetve katonai kísérettel hozták őket haza, és adták át a magyar hatóságoknak.

A szovjet hadbíróóság által elítéltek közül többeket - például a leventeoktatókat - kivégeztek, míg a többség 5, 10, 15 sőt 20 évnyi, munkatáborban letöltendő büntetést kapott, amelyet rettenetes körülmények között éltek végig. Többen is voltak, mint például a pacsai Nagy István – őt szintén már otthonról hurcolták el, és 8 évet kapott – akiket a büntetésük letelte után örökös száműzetésre ítélték, és még éveket töltöttek a Szovjetunióban, amire végre 1955–56-ban hazaengedték őket.²⁵ Mások hazajöhettek ugyan, de mint politikai elítéltek itthon is internálásra kerültek.

Felmentésük, rehabilitálásuk hosszú évekig eltartott.

A délkeleti fronton a leventéknek volt még egy bevetési helyük. Az 1944. december 8-án mozgósított fiúkat Zalaegerszegről előbb Légrádra, majd Tormaföldre vitték kiképzésre, és a Dráva-menti Légióba osztották be, melynek a Muraközt kellett volna védeni német parancsnokság alatt. A zavaros helyzetben, a szovjet támadás megindulása után a légió felbomlott. Egy részüket a németek magukkal vitték Horvátországba, majd magukra hagyták őket. A jugoszláv partizánok fogságába estek, akik kegyetlenül bántak velük: kifosztották és gyalog Zimonyig hajtották őket, s még a bori rézbányában is dolgozniuk kellett. Ők ősszel megszabadultak és hazajöttek. A csapatnak az része, amely eredetileg hazafelé indult, a

25 Tantalics Béla 2004. 227–235.p.

bolgárok fogságába esett; őket is kifosztották, és hadifogságba vetették. Egy részüket még a nyáron hazaengedték, más részüket viszont átadták a szovjet hatóságoknak, és innen az útjuk már a bíróságra és a lágerrekbe vezetett.²⁶

Ahogy említettük, a zalai leventék túlnyomó részét 1944 decemberétől újabb és újabb szállítmányokkal Németországba vitték; még a márciusi nagy szovjet támadás idején is indítottak ilyen vonatot.

A behívottak tekintetében nehéz konkrét számokat mondani – azt mindenképpen számításba kell venni, hogy a korabeli nagy Zala megyéről van szó, melyhez a visszacsatolt részek fiatalsága is hozzászámítandó.

Az egész országból mintegy 250–300.000-re teszik a nyugatra hurcolt leventék számát, Zala megye tekintetében pedig több mint 6000 fővel számolhatunk. Az 1924–1929 között született korosztályok kerültek kiszállításra német katonai, elsősorban légvédelmi kiképzésre. Erről számosan megemlékeztek.

A háborúnak ebben a szakaszában Németország már folyamatosan ki volt téve a szövetségesek légitámadásainak. Az utak, vasutak, gyárak állandó célpontot jelentettek, de a városok terrorbombázásától sem riadtak vissza. Ezeket a Liberátor és Halifax légierődöket és a rajokban támadó vadászgépeket kellett volna megfékezniük a *Flakersatz Abteilung*-okba, légvédelmi osztagokba sorolt magyar leventéknek.²⁷ A földön álcázva, a vonatokon betongyűrűbe foglalva voltak elhelyezve a légvédelmi ágyúk, de igazából a kezelők voltak a legnagyobb életveszélyben, mert, ha tüzeltek a támadó vadászgépekre, azok kíméletlenül elpusztították a légvédelmi ágyúkat és a személyzetet. Ha viszont a kezelők menekülni akartak, azt a németek torolták meg.²⁸

A magyar leventék gyakorlatilag az egész Németországot bejárták, bekóborolták a Bodeni tótól az északi Schlesswig-Holsteinig, sőt Dániába is eljutottak. A kiszállítások jellemzően Éger, vagyis a mai csehországi Cheb

városán keresztül – ahol a nagy elosztó tábor volt – észak felé zajlottak, vagy déli irányban Friedrichshafenbe, amely a Bodeni tó partján, a svájci határon feküdt. Itt volt az egyik nagy kiképzőbázis.

A már említett Horváth Tibor zalakopányi levente feljegyzéseiben²⁹ több mint húsz jelentősebb németországi állomáshelyet jelölt meg: Éger után Jénába, Magdeburgba, majd nyugat felé egészen Wiesbadenig vittek – onnan visszafelé Würzburg, Regensburg, Passau érintésével jutott végül haza.

A leventék, a katonákhoz hasonlóan szinte kivétel nélkül hadifogságba estek valamelyik szövetséges zónában. Érdekes, hogy a szovjet zónából is voltak, akik hazavergődtek; leginkább emberséges vagy nemtörődöm katonák engedték el őket. A legrosszabb sorsa talán azoknak a francia fogságba esetteknek volt, akiket el is vittek Franciaországba. Nem csak a katonák, de a lakosság is kegyetlenkedett velük. Éheztek, a pusztta földön aludtak, volt, ahol a részeg őr belelőtt a foglyok közé, vagy a gyalogmenetben haladó foglyokra az emberek rátámadtak: kövekkel dobálták, botokkal ütötték őket.³⁰

Megjelentek az idegenlégio ügynökei is, és többen beálltak a légióba, mert így reméltek megmenekülni.

A már említett SS- egyenruha is rengeteg problémát okozott, de a legnagyobb gond az éhezés, az élelemszerzés volt, hiszen Németország legyőzve, kifosztva, romokban hevert.

Horváth Tibor 1945 áprilisi feljegyzéseiben többször is visszatér az „angolvárás, kajakoldulás” kifejezés. Fejlődésben lévő kamaszokról van szó, akik folyton éhesek voltak, és minden leleményességükre szükségük volt, hogy életben tudjanak maradni.

A fogolytáborokban – talán az amerikaiakat kivéve - eleinte nagyon rossz volt az ellátás. Voltak, akik munkát vállaltak német parasztcsaládoknál (mint például a zalalövői Bicsák

26 Tantalics Béla 2004. 41–44.p.

27 Árvai István 2001. 24.p.

28 Tantalics Béla 2004. 173. p.

29 MNL ZML Horváth Tibor személyi iratai.

30 Tantalics Béla 2004.86– 87. p.

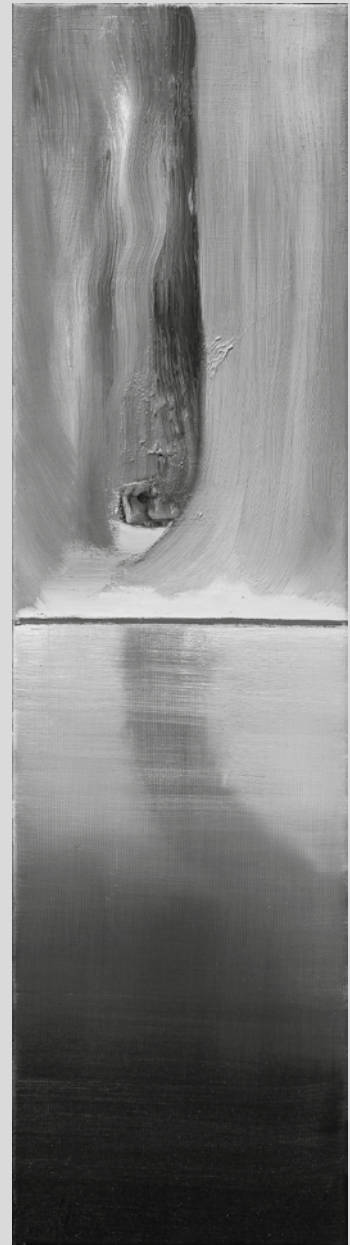
József), és rendes életet éltek, de nagyon sok levente indult el hazafelé gyalog, vonaton, alkalmi fuvarokkal.

Árvai István visszaemlékezésében is fontos szerepet kapott az élelemkoldulás. Firedrichshafenben francia fogságba estek, de alig őrizték őket, igaz ellátást is alig kaptak. Végül 11-en elindultak hazafelé, de Bludenzben, Ausztriában megálltak, nehogy a szovjet zónában fogságba essenek. Itt, mint menekültek éltek, és naponta végigkoldulták a várost, sőt a környező településeket is. Hol kenyeret, hol sajtot, hol korpalevest kaptak; üzleteltek is, amivel kihúzták októberig, amikor a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által felügyelt vonattal haza nem térhettek.³¹ Voltak, akiket többször is elindítottak haza, de végül csak 1946-ban tudtak hazaérni.

A hazatérőket, főleg a hivatalos igazolási eljáráson átesetteket, nem várta diadalkapu. Ahogy a szovjet bíróságok által elítélteket sokáig kísérte a „politikai megbízhatatlanság” bélyege, úgy a Németországból hazatérőkre is rávetült a bizalmatlanság árnyéka. Ők lettek a „nyugatosok”. Rajtuk is számon kérték, hogy miért nem tagadták meg a bevonulási parancsot, de a beszerzés, az idegen hatalmaknak való kémkedés gyanúja is ott lebegett felettük.

Ezt számos visszaemlékező megerősítette. Főleg az ötvenes években jelentett ez komoly hátrányt. A fasiszta, nacionalista megnevezés bélyegét is viselniük kellett, pedig mint láttuk, nem voltak mások, mint jobb sorsra érdemes, tehetséges magyar fiatalok: a mi apáink, nagybátyáink, nagyapáink, akiknek rengeteg szenvedésen kellett végigmenniük, s a becsületüket csak évtizedek múltán sikerült visszaszerezniük.

³¹ Lásd:Árvai István 2001.47–59. p.

GESZTELYI NAGY ZSUZSA:
Tükröződés
2021

Mihovics József

„Mi a történelem? Szög, amelyre fölakasztom regényeimet”

– *Ötven éve kapott Nobel-díjat
Ivo Andrić, a horvát és /vagy szerb író*

Németország, illetve Ausztria, Bosznia-Hercegovina és Szerbia után Zágrábban is megjelent a német szerző, Michael Martens sokak által várt könyve, amely Ivo Andrić (1892-1975) életéről, munkásságáról szól egy elfogulatlan kívülálló szemszögéből. A kötet a kiadását követően 2019-ben a lipcsei könyvvásáron a legolvasottabb publicisztikai művek sorába került a németeknél. Horvát címe *„U požaru svjetova – Ivo Andrić jedan europski život”* (A világok tüzeiben – Ivo Andrić, egy európai élet), ami szó szerinti fordítása az eredetinek: *Im Brand der Welten: Ivo Andrić. Ein europäisches Leben*. A cím gyakorlatilag parafrazisa Andrić Asszony a kövön (*Žena na kamenu*) című novellásköte- te egyik darabjának, amelynek hősnője nehezen éli meg az öregedés folyamatát. Az elbeszélés mottója „Elégni nyom nélkül, elveszni a világegyetem tüzeiben...”

A négy százánál is több oldalt kitevő monográfia írója levéltári és más dokumentumokra támaszkodva mutatja be a nagy idők, a 20. század jugoszláv és európai események tanúját. Érthető módon kiemelt figyelmet szentel annak az időszaknak, amikor „főhőse” a Jugoszláv Királyság berlini nagykövete volt, és az 1961-es esztendőnek, az irodalmi Nobel-díj odaítélése körüli kulisszáknak. Ő is felteszi a sokakat foglalkoztató kérdést: szerb, horvát avagy bosnyák alkotóról van-e szó, mely nemzet irodalmának a része? Martens szerint csatlódnuk kell azoknak, akik Andrićot nacionalistának látják, szerinte ugyanis európai rangú alkotó, munkásságával folytatja azt a vonulatot, amelynek az alapjait a német irodalom nagyjai – August Wilhelm Schlegel vagy Goethe – rakták le a világirodalomban. Egyenrangú a múlt század többi Nobel-díjasával, olyanokkal mint amilyen Thomas Mann, Ernest Hemingway, Albert Camus, Gabriel Garcia Marquez vagy a fiatalabbak közül a török Orhan Pamuk, akit 2006-ban jutalmaztak Stockholmban. Ha mégis a többiek árnyékában maradt, összefügg azzal, hogy szűk kultúrkörrel, kis nyelvterülettel van szó, ezért kevésbé ismerik a világon. Martens a horvátoknak adott egyik interjúban kifejti: Andrić függetlenül a kordivattól és mások „jótanácsaitól”, mindvégig kitartott eredeti témájánál, kezdetektől fogva az oszmán Boszniáról írt. Az sem zavarta, hogy gúnyolták ragaszkodásáért a múlthoz, miközben – mások szerint – megfélekedett a napi aktualitásokról.

Martens kényes témákra is kitér, így arra, hogy Andrić alkotó érájának jelentős hányada a sötét időkre esik, azokhoz próbált a maga módján idomulni, alkalmazkodni. Igaz, a „jugoszlavizmus” (délszlavizmus) eszméjétől nem tágitott, mellette élete végéig kitartott.

Méltányolták az író nagyszerű epikai vállalkozását, a boszniai triológiát

Tudvalevő, hogy Andrić fiatal egyetemistaként az Ifjú Bosznia nevű szervezethez csapódott. Felületesen ismerte Gavriilo Principet, aki ugyancsak íróként kezdte rövidre szabott alkotói pályáját. Szorosabb barátság fűzte viszont Andrićot volt középiskolás barátjához, a boszniai Danilo Iličhez, aki az egyik szellemi főszervezője volt a Ferenc Ferdinánd trónörökös ellen elkövetett merényletnek. Bár Andrić az „attentat” (merénylet) idején a lengyelországi Krakko egyetemén tanult, mégis elővették a történetek után. Épp hazafelé tartott Lengyelországból, amikor Splitben elfogta a titkos rendőrség, majd rövid időre a zadari (zárai) börtönbe zárták, ahonnan politikai fogolyként a mai Szlovénia területén található Mariborba szállították. Ott 1915 márciusáig tartották fogva, hogy aztán 1917 nyaráig házi őrizetben maradjon, miközben sorra írta prózaverseit. Szabadulását követően Zágrábban keresett és talált ideiglenes menedéket, hogy aztán végleg a szerb Belgrádba költözzön.

Az életrajzából ismert, hogy 1939 és 41 között a Jugoszláv Királyság nagyköveteként a náci Németországban szolgált, majd évekkel később, immár Tito országlása idején az írószövetség első elnöke lett, ebbéli minőségében Sztálin Moszkvájában a generalisszimusz társaságában, az arrafelé szokásos november 7-i nagy parádé részese volt a Vörös téren.

Martens az író jellembeli tulajdonságai közt kiemeli csodálatra méltó visszafogottságát, önkontrollját. Ennek tudható be, hogy nem szeretett rosszat mondani másokról, különösen nem az írotársakról.

Meggyőződéses délszlavizmusáról (jugoszlavén) először 1918 decemberében tesz írásos vallomást, amikor a zágrábi Novosti-ban (Új Hírek) megjelenik a *Nezvani neka šute* (A hitvatlanok hallgassanak) című cikke, amelyben a délszláv állam mellett száll síkra, védve azt a kritikusoktól. Élete végéig kitartott Jugoszlá-

via fennmaradása mellett, más politikai opció elképzelhetetlen volt számára.

Díjazott regénye, a *Híd a Drinán* az észak-boszniai Višegrad városában játszódik és négy évszázad történéseit követi végig. A mű középpontjában a Drina folyó két partját összekötő híd keletkezésének körülményei, a város életében betöltött szerepe áll. Az idők folyamán a város más-más birodalomhoz tartozott, szerbek, törökök, osztrákok, zsidók és magyarok hagyták rajta bélyegüket, az átkelő azonban öröknek bizonyult. Minden változik, csak a híd örök, és az alatta zúgó, gyors és tiszta vizű folyó, amelynek a színe hol smaragdzöld, hol azúrkék. Népek tarka kavargása ez, az ő sorsuk kapcsolódik egybe a partok mentén. Az író ennek a tarka közegnek az életét ábrázolja művészi átéléssel, megérett emberséggel, bölcs filozófiával. A művet a világ számos nyelvére átültették – magyarra Csuka Zoltán fordításában –, az eladott példányszám alapján ez a volt jugoszláv irodalom egyik legkeresettebb alkotása. A szerző két másik híres regénye – a *Travniki krónika* és az *Omér pasa* –, ahogyan számos novellája is, az oszmán hódoltság és az osztrák-magyar uralom idején játszódik s a sokszínű, ellentétektől feszített boszniai élet hű tükörképe.

Köztudott: Titónak nem tetszett, hogy Andrić lett a Nobel-díjas, nem a pártvezér földije és favoritja, Mirosalav Krleža. Martens az e körüli bonyodalmakat is föltárja. Szerinte az FNRJ (Federativna narodna republika Jugoszlavija, azaz Jugoszláv Föderatív Népköztársaság) mindenható ura azért berzenkedett Andrić díjazásától, mert a jutalmazott a Királyi Jugoszlávia nagykövete volt abban a hitleri Németországban, amely ellen a partizánvezér seregei ádáz harcot vívtak.

Mint minden alkalommal, 1961-ben is számos (egyres források szerint 93) jelölt volt a Nobelra. Az odaítélő bizottság méltányolta Andrić boszniai triológiáját, nagyszerű epikai vállalkozásnak tartva azt. Sokat nyomott latba, hogy a térség még nem szerepelt a nagy irodalmi elismerések sorában. Az ország akkoriban a nyugati világ baloldali, liberális körei figyelmének a középpontjába került. Nem mellékesen, Belgrádban azidőtájt tartották a világ el nem kötelezett országai mozgalmának alakuló ülését. A kitüntetés odaítélésének tömör indoklása: „Andrić epikai ábrázolóerővel mutatja

hazája világát, népe sorsát.” A belgrádi írónak sikerült megelőznie a szintén komoly jelöltnek számító J.R.R. Tolkien-t, aki később világsikerre tett szert a Gyűrűk ura trilógia alkotójaként.

Tito tehát prűskölt, fanyalgott, ám mégsem tehette meg, hogy ne gratuláljon az érintettnek. Tanácsadói rábeszélésére szűkszavú táviratot küldött „Kedves Andrić elvtárs” megszólítással. Ennek hatására aztán százával, ezrével érkeztek üdvözlő sürgönyök az ünnepelthez, hivatalokból, intézményekből, üzemekből, még a kragujevaci Crvena zastava (Vörös Zászló) fegyver- és autógyárból is. Ahogy lenni szokott, lapok – a helyiek és a világ számos pontjáról – interjúkat kértek tőle, ami nem volt ínyére, mert ahogy ő fejtegette: szeret olvasni másokkal készített beszélgetéseket, ám ódzkodik az újságíróktól. Ők viszont tették a dolgukat, igaz, nem mindig odaillő kérdéseket intézve hozzá. Még azt is tudni szerették volna, mi a véleménye Vietnam amerikai bombázásáról, aztán a dél-afrikai rasszizmusról, avagy éppenséggel hazája, BiH (Bosznia és Hercegovina) jövőjéről, az ottani utak állapotáról. Sok egyéb mellett a családtervezésről meg a születésszabályozásról is faggatták, más alkalommal pedig arról, milyen szerepet játszanak az életben és a művészetben virágok. A firkászokat nyilván a magánélete is érdekelte, egészsége, betegsége és felesége... És így tovább a végtelenségig.

Az egyik olasz lapnak ezt találta mondani, megismételve a zszurnaliszta kérdését: „magam is kétkedve keresem a választ, létezik-e egyáltalán író, aki tudja valójában miről ír, mi motíválja?” Az illető tollforgató alapos válaszra lehelhetett volna, ha utána néz Andrić beszédének, amelyet a stockholmi díjátadón mondott.

Az író feladata, hogy mind szebben meséljen

O priči i pričanju (Az írásról és a mesélésről). Ezt a címet adta Andrić a stockholmi ünnepi ceremónián (1961. december 10-én) elmondott beszédének. A priča (mese) szó ez esetben nem is annyira a magyarban elfogadott kitalációkat jelenti, sokkal inkább illik rá a történet, história, legenda, elbeszélés, krónika vagy monda kifejezés. A díjátadó közönségéhez intézett beszéd eredetije teljes terjedelmében elérhető a világhálón. A magas rangú emberfők grémiúmán filozófiai okfejtésbe kezdett az ünnepelt. Arról elmélkedett, hogy az ember ősidők

óta történeteket mesél, ad elő. Ez tette az őskorban a barlangjában, kunyhójában, s ezt napjainkban, amikor kiadók specializálódnak könyvek kiadására. Vég nélkül, folyton mesél az egyik ember a másiknak, sorsáról és miegyébéről, ezer nyelven, a világ legkülönbözőbb helyein. Csak a formája változik ennek. Mesél a legendás Seherezádé, akinek a történetei az *Ezeregy éjszaka meséiből* ismertek, amidőn a királyhoz folyamodik kegyelemért. A maradandóságunk illúziója érdekében szükségünk van ezekre a történetekre, amelyektől létünk meghosszabbítását reméljük, azt, hogy a hóhér elodázza az ítéletvégrehajtást, ami elől persze nincs menekvés. A mesélő, a mese végül is segít az embernek, hogy megtalálja saját magát, eligazodjon az életben.

Az író arról is szólt, mit jelent embernek lenni azok után, hogy saját akaratunkon kívül jövünk a világra, beleszületünk a létezés óceánjába, ahol nincs mese, a felszínen kell maradni. Úszni kell. Létezni. Megőrizni identitásunkat. Kibírni a mindenség atmoszférikus erejét, minden ütközetet, az olyan, előre nem láthatókat is, amelyek meghaladják erőnket. Az író feladata, hogy mind szebben, mind egyszerűbben, mind meggyőzőbben meséljen, miközben ember maradjon az embertelenségben. A Nobel-díjas író gondolatai óhatatlanul is Ady Endre *Ember az embertelenségben* című, 1916-ban keltezett versét juttatják emlékezetünkbe.

A regényíró a saját lehetőségei, feladatai után kutakodva, felteszi a számára döntő kérdést: Mi a história? Válasza: „A történelem szög, amelyre fölakasztom regényeimet.”

Martens idézi Dobrica Ćosić író, a későbbi, kilencvenes évekbeli szerb nacionalista politikust, aki szerint a marsall azért tartotta jobbnak földijét, Krležát, mert az „balosabb és osztály-öntudatos”, úgy érezte, ezt kellett volna méltányolnia a világnak

Andrićot fárasztják a felhajtások, pihenni, lassítani szeretne. Három hétre a dél-dalmát szigetre, Korčulára utazik feleségével. Némi késéssel azonban meghívó érkezik Titótól, akit környezete mégis ráveszi, hogy fogadja az ünnepeltet, mit szól ugyanis a világ, ha semmibe veszi „a legnagyobb aktuális író”. A két, hetvenedik életéhez közeledő ember (mindketten 1892-es születésűek) találkozáját ugyancsak az a Dobrica Ćosić írja le, akinek döntő szerepe volt a fogadás létrejöttében, s aki bejáratos volt

a „táborszernagyhoz”, akár később, a kilencvenes években Miloševićhez, Jugoszlávia szétverőjéhez. Tito aggályoskodott: „Miként tegyem ezt meg? Krleža megsértődik. Neki kellett volna a Nobel-díjat megkapnia... És most gratulálnom kell a másíknak...” Végül is meghívja Andrićot és feleségét a belgrádi kormányvilába, ahol felesége, Jovanka Broz is jelen volt. Kínos találkozás lehetett. Tito túl hivatalos, az ünnepelt visszafogott, diplomatikus, Jovanka vidám és kíváncsiskodó a „Miként ír, Andrić elvtárs”-féle banális kérdéseivel, Milica Babić (hivatásánál fogva egyetemi tanár és jelmeztervező) asszony, Andrić felesége távolságtartó. A végén nem marad el a vezér által adományozott jutalom, érdemérem a jugoszláv kultúráért a „nemszeretem” írónak.

Andrić a Nobelért járó teljes összeget, 250 ezer svéd koronát, a boszniai könyvtáraknak ajánlotta fel, amit könnyen megengedhetett magának, hisz könyvei szép számban keltek el és hoztak pénzt a konyhára. A *Travniki krónika* egykor a németeknél a legkelendőbb regények listáján szerepelt. A szerzőnek tehát nincsenek anyagi gondjai. A Duna menti Újvidéken szándékoztak villát vásárolni 7500 négyzetméteres kerttel, ám meggondolták magukat, s a crna gorai, montenegrói Herceg Noviban találtak pazar nyaralót maguknak, ahol aztán hónapokat töltöttek, gyakran a nagymama, illetve az anyós társaságában. A házigazda, amikor csak lehet, úszik a tengerben. Ősszel, a hűvösebb évszak beálltával mindig visszatér Belgrádba, ahol halász-barnára sült színe miatt sokan irigylük. Ő pedig azokat irigylük, akik oly szerencsések, hogy a nagy víz mellett születtek, s ott élhetnek. Esszéit is ír erről, *Leteći nad morem (Szárnyalás a tenger fölött)* címmel, és számos más írásban is megörökíti adriai élményeit. Az inspirációhoz a külsőségek is adtak, hisz a villa tornácáról festői kilátás nyílik Boka Kotorska-ra (Cattarói-öbölre), az Adriai-tenger egyik legszebb szegletére.

Miért csak az egyik közülük, miért nem mindkettő?

Andrić halálakor, 1975 március 23-án az örökös vetélytárs, Krleža rövid, ám békülékeny hangú, nekrológot közölt társáról, klasszikusnak és szimbolistának titulálva őt, aki (mégiscsak) jelentős szerepet töltött be a tekintetben, hogy „ráirányítsa a világ közvéleményének a figyelmét sokszínű irodalmunkra.”

Krešimir Nemeć horvát akadémikus, az összehasonlító irodalomtudomány elismert művelője szerint értelmetlen állandóan fölhánytorgatni a kérdést, s arról vitázni, kié Andrić, nem szerencsés a politikumot összerosni a szépirodalommal. Az akadémikus leszögezi: ha nemzetiségi hovatartozásuk szerint szortíroznák az írókat, alig maradna valaki a Parnasszus szent hegyén, aki szintiszta horvát. Épp ezért ő Andrićot horvát Nobel-díjas írónak tartja, akit sokan mégis kirekesztenének. A horvátoknak már csak ezért is érdemes számontartani őt, mert más tudományágakban sincs oly sok Nobel-díjasuk. Mindössze hárman vannak, akik a Svéd Királyi Akadémia 120 éves múltja visszatekintő, magas rangú elismerésében részesültek. Andrić előtt két kémius: Lavoslav (Leopold) Ružička 1939-ben, és Vladimir Prelog 1975-ben.

Feljegyezték Andrić mondatait azzal kapcsolatban, hogy állandóan összevetik őt Krležával: „Ízléstelen ez, s engem zavar, hogy az olvasók és irodalmárok két táborra oszlanak, miközben azon vitáznak, ki a nagyobb író... Nem vagyunk mi két futballcsapat, két szurkolótáborral. Biztos vagyok benne, hogy irodalmunknak a kárára válik ez a szurkolói magatartás... Miért csak az egyik közülünk, miért nem mindkettő? Talán mégsem hívjuk ki egymást párbajra. És milyen a világunk, csak akkor örülne, ha ez megtörténne... Igaz is, gondoljanak rólunk az emberek, amit csak akarnak, ám helyesebb lenne, ha Krleža vagy Andrić helyett Krležát és Andrićot mondanának.” E tekintetben Andrić követendő példaként hozta föl a németeket, akik mindig úgy beszélnek Goethe és Schiller megítélésében, hogy az ÉS kötőszót teszik a két név közé, nem a VAGY-ot.

Bazsányi Sándor

„Van még egy kis szalonnája”

Szereplőmozgatás Mészöly Miklós *Megbocsátás* című kisregényében^{1*}

Otthon érezheti magát az olvasó Mészöly Miklós kései prózájának világában.

Az 1983-ban megjelent *Megbocsátást* magában foglaló pannonepi-kai műcsoport szereplői körében bőven találhatunk olyanokat, akik átjárnak az egyik szövegből a másikba, vagy éppen olyan típusokat, akik változatosan ismétlődve bukkannak fel több alkotásban is. Így például a számos családtagot mozgató, négy műből álló családtörténeti ciklusról, a *Magyar novella*, *A balsejtelem lüktető pontocskaí*, a *Megbocsátás* és a *Családáradás* szövegek közötti világról értekező Szolláth Dávid „a nagyobb terjedelmű, több szereplőt és bőségesebb anekdotikus anyagot tartalmazó *Családáradást*” tekinti „a három korábbi mű szintézisének” (amelynek ősváltozata ráadásul már megjelent a nyolcvanas évek legelején). És ebben a családregeényszerű összefüggésben bizonyul például „a családfő, Árvai Jurkó Gergely, a híres ügyvéd a *Megbocsátás*-beli bírósági írnok társadalmilag »megemelt« változatának”, míg az 1995-ös regényben az írnok „édesapjából lett Emil bácsi, Iduskából Matinka néni, s »átemelődött« a két fiú is” – és így tovább, a „virágszép vagy kristályszerű” Máriával rokonítható Júlián át a szeretet erejéről bölcselkedő Csanaki plébánosra emlékeztető Csanaki lelkészekig (Szolláth Dávid, *Mészöly Miklós*, Budapest, Jelenkor, 2020). Nem elfeledkezve a *Megbocsátás* szövegvezetésebe más elbeszélésekből érkező mellékalakokról, Mariosa Jakabról (akit a *Magyar novellából* ismerhetünk) és Farda kisasszonyról (aki feltűnik a *Ló-regényben*, a *Merre a csillag jár?*-ban és a *Zsilipben*)...

Annak ellenére, hogy a szövegek dúskálnak a vándorló szereplőkben a Mészöly-próza minden szintjén működő „redukcionizmus” következetesen érvényesül a kisregény jellemábrázolásában is. Pontosabban jellem-nem-ábrázolásában. Merthogy a *Megbocsátás* nem is annyira testi-lelki, mint inkább jelértékű tulajdonságokkal felruházott szereplőit teljes joggal tekinthetjük *alakoknak*, azaz érzéki motívumokhoz kötött szöveglényeknek, akik tehát szoros rokonságban állnak a kisregény poétikai értelemben vett *alakzataival*, és lesznek ennek következtében részei a szerkezet egészét meghatározó *alakzatáradásnak*. Gondoljunk csak az első fejezet családseregszemléjére, amelynek során minden egyes családtag egy-egy sík- vagy térbeli alakzattal (képpel, testtartással, grafikonnal...) azonosul, mondhatni mértékkel dehumanizálódik és ornamentalizálódik, és kerül ezáltal a kisregény mellérendeléses szerkezetű szövegpanoptikumába. Mindazonáltal érdemes közelebbről megnézni, miként mozgatja Mészöly a jelszerű motívumokkal egyenértékű alakokká „redukált” szereplőit,

¹ * Egy hosszabb, a *Megbocsátás* körülményeivel és tulajdonságaival foglalkozó munka egyik alfejezetének részlete.

más szóval miféle lehetséges *poétikai szabadságot* biztosít nekik az eleve adott *ontológiai korlátjaikon* belül. Induljunk ki Mészöly jellegzetes ábrázolás- és elbeszéléstechnikai eljárásaiból, illetve eszközeiből.

Emlékezzünk például az első fejezet első bekezdésére. Hiszen kifejezetten jól tesz az olvasás és megértés ritmusának, hogy nem derül ki azonnal, vajon az elbeszélő külső szemszögéből látjuk-e a kisváros felett ragadt vonatfüstcsíkot, vagy a városlakó közösség általános és belső nézőpontjából, vagy éppen az egyik szereplő, egyúttal még be nem mutatott városlakó egyedi és belső nézőpontjából. Azután persze a második és a harmadik bekezdésekből fokozatosan kiviláglik, hogy az írónak látja – és teszi egyúttal számunkra is láthatóvá – a misztikus jelenést. Akit persze nem más tesz képpé a látásra, mint a játékos kedvű elbeszélő. Aki ráadásul folyamatosan játszik a közte és a szereplői között húzódó, látásmódban, tudás szintben és hanghordozásban megnyilvánuló távolságokkal. A különböző Mészöly-művek elbeszélői eljárásait alaposan körüljáró N. Tóth Anikó például afféle „áttetsző tudatok táráként” olvassa a *Megbocsátást*, amelyben „tetten érhető a nézőpontok folyamatos áthelyeződése, legyen az bár egyik-másik tulajdonnévvel kiemelt szereplő vagy a [városlakókat jelölő] kollektív tudat pozíciója, esetleg az elbeszélő rejtett nézőpontja (N. Tóth Anikó, *Szövegvándor. Közelítések Mészöly Miklós prózájához*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2006). Így válik többszólamúvá a szöveg, így sokszorozódik meg az értelmezési lehetőségek száma.” Az elbeszélő, az egyes szereplők és a városi közösség tudat- és beszédviszonyainak Bermuda-háromszögében tartózkodunk tehát akkor, amikor az „értelmezői lehetőségek” valamelyikét (vagy több valamelyikét) próbáljuk mozgósítani – annak reményében, hogy felmérjük, feltérképezzük a „többszólamú” kisregény tudat- és stíluscserekereskedelmi hálózatát.

A kiterjedt szövegjátékért pedig, végső soron, a szerző volna a felelős. Az a Mészöly tehát, akinek elbeszélői módszeréről írja a hozzá nemcsak személyes, de poétikai értelemben is legközelebb álló Nadas Péter az *Egy antirromantikus szuperszemélyes éntelen antinacionalista patrióta* című esszéjében az alábbiakat, mégpedig az idősebb író társ nyelvi „gyomlálásai”, azaz „sűrítései” és „húzásai” kapcsán (én

viszont most nem „sűríttem” és „húzó” Nadas pontos leírását):

A húzásokkal valójában hiányokat támaszt, szakadékot nyit a mondatok között. Olykor szavak között. Egyszerre több igeidővel dolgozik, többféle elbeszélői térben több elbeszélői pozíciót futtat egymás mellett, miközben feltételes módokkal alaposan elbizonytalanítja az egyes elbeszélő szálakat. Egymással relativizálja különböző tárgyait. A közöttük lévő távolság néma egzisztenciáját emeli ki így a térből, egyidejűséget teremt a különböző történeti idők között.

Nem ismeri el, teoretikusan is megtagadja az egyetlen és mindenható elbeszélő egyeduralmát. Nem engedi kitüntetett szerephez sem az egyes szereplőket, sem a különböző elbeszélői szálakat. Ha van kitüntetett szerep, akkor az a történet szünetjeit, a történelem kihagyásait, a szereplők vagy a mondatok egzisztenciális távolságát, némaságra ítélt érzelmeiket illeti. Mintha Anton Webern zenéjét hallanánk át Mészöly mondatán. A takarékosan elhelyezett hangoktól a csöndnek támad dominanciája. A figyelem felkeltésének és a figyelem irányításának néhány klasszikus retorikai fogását minimalizálja, illetve a megtagadott realista irodalom tematikus cselekménybonyolítási technikái közül azokat használja fel, amelyek megengedik, hogy a tárgyokban vagy a tárgyak közelében maradjon. Nem szerzői kommentárral, hanem grammatikával építi fel a szövegek belső szerkezetét.

Mindezt Nadas előzetesen meg is mutatja egy anekdotikusnak tűnő, ámde valójában a Mészölyre jellemző ritmus-, hangnem- és nézőpontváltásokat színre vivő mondatsorral:

Máskor napokra *elnémult a gépe, egyetlen moccanását nem lehetett áthallani. A ritkás lombok között baljós csend. Felettünk a fenyvesben darazsak dolgoztak a gyantát gyöngyöző törzseken. Konokul gyomlált. Eltávolítottam a szö-*

*vegből a fölösleget. Ha átmentem meg-
nézni, nem halt-e éhen, olyan kéziratot
láthattam az asztalán, amelyen több
volt a húzás, mint a szó. Addig húzza,
míg a papír a fölösleges szavaktól átyu-
kad. Kérte, hozzak kenyeret, van még
egy kis szalonnája.*

(kiemelések: BS)

Az anekdotikus felütés („Máskor napokra”) után következő, emberi alany nélküli mondat nominális nyugalmát („baljós csend”) követő mondat egyelőre cselekvésmentes többes szám első személyét („Felettünk”) váltja fel a rövidre fogott negyedik mondat egyes szám harmadik személye („gyomlált”), aki azután meg is szólal az ötödik mondat egyenes idézetében („Eltávolítom”), csak hogy azután a hatodik mondat alanyának egyes szám első személyű és feltételes módú önmegjelenítése („Ha átmentem [...] láthattam”) jóvoltából immár szabad függő módba kerüljön („húzza”) a hetedik mondatban, és hogy végül a hagyományos függő („Kérte, hozzak”) és a szabad függő mód („van [...] szalonnája”) elegyítésének mondatmutatványával érjen véget az elbeszélés-poétikai tanításnak szánt bekezdés.

De nézzük meg egy példán keresztül, miként műveli mindezt maga Mészöly.

Az elbeszélő stílusváltásának talán leglátványosabb esetére a hetedik, viszonylag hosszabb fejezetben akadunk, amelyet szinte teljesen kitölt az eleve álneves Mariosa Jakab által Syrasius Acrotophoriusként jegyzett, a Porszki-akta függelékében fellelhető, „*Templomáradás*” című újságcikk kivonata. Szörényi László kritikájából tudjuk, hogy az előbbi nevet a tizennyolcadik századi Patachich Ádám kalocsai érsek udvari könyvtárosa viselte, az utóbbi meg magának az érseknek volt az írói álneve. (Szörényi László, *A jelkép átírása*, Tanulmányok – Studije, A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének Kiadványa, Újvidék 18/19. füzet, 53–59.) A „szájhagyományra” és „fantazmagóriákra” támaszkodó cikk szerzője „különböző feltevésekből szerkesztette össze a maga történetét” – és iratkozott be ezáltal a Porszki-ügyet és annak történelmi-mitikus időkbe nyúló hátterét értelmező alakok (mint amilyen az írnok vagy az ügyész) sorába. A Pándzsó nevű város-

rész múltjáról szóló, a „pestismajális” és „pestisböjt” rítusát elemző, egyúttal a homályos Porszki-ügy háterszágát is bemutató szöveg ismertetése – amelyben egyébként csak egyszer hangzik el a függő módra utaló „olvassuk” közbevetés – részben tartalmi, részben formai jellegű, amennyiben az elbeszélő hol tömören összefoglal, hol terjengősen részletez. Az utóbbi esetben pedig mintha szó szerint idézne az álneves írásból, amelynek szerzője viszont mintha az ő harsány paródiája volna. Mintha az önmagát gyakorta és előszeretettel tükröző Mészöly-próza sajátos tükörképére bukkanánk az álnevet viselő Mariosa Jakab személyében, illetve zavarba ejtő szövegviselkedésben. Mintha az idioszinkratikus alakzatokban bővelkedő Mészöly-nyelv önparódiáját olvasnánk. Mintha a Mészölyre jellemző elliptikus fogalmi költészet túlzásig vitt formáival szembesülnénk. Mintha a *Családáradás*ról értekező Nádas által „Mészöly idegen anyanyelvének” mondott, sűrű *nyelváradásként* megnyilvánuló epikai örvény legmélyebb köreibe hullanánk. Ráadásul utóbb, a tizedik fejezetben az immár halott Porszki távoli nőrokona nyomán „terjedelmes újságcikket” közlő újságíró, aki tehát maga is a Porszki-történet egyik értelmezőjeként beszél, „nevetségesnek tartotta, amit Syrasius Acrotophorius annak idején a megyei lapban özszemesélt” – bár azt tegyük hozzá, hogy a „*Templomáradás*” című cikket lesajnáló írás a bombasztikus „*Mitológiai dráma – posztumusz tanúval*” címalakzatot viseli. De nézzünk egy nem kevésbé bombasztikus tárgyú és hangzású részletet a korábban keletkezett újságcikkből (a „majálisbizottság” működéséről és a kultikus „Szörny” szerepéről) – annak egyszerre tartalmi és formai idézése révén:

A bizottság mindent számon tartott és számba vett, szájhagyományt, pletykát, a családi levelesládák anyagát, az utódok atavisztikus beidegzéseit, elszólásait, álmait, szokásait, szófordulatait, váratlan és visszatérő déjá vuít. Évről évre így állt össze ugyanaz a kép valamennyi áldozatról, noha mégis másképp. Azért ugyanis, mert akik a majálisra magukra öltötték a maszkokat, és részt vettek a „rekonstrukciós tanfolyamokon”, személyükben évenként változtak. Ezzel egy időben

készítették el a Szörnyet. Ebben a munkában bárki részt vehetett, a városba sereglő idegenek éppúgy, mint a város állandó lakói. Minden ötlet, egyéni kezdeményezés jogos, megengedett, kívánatos, kötelező volt, miután a Szörny is mindenkié volt, kiszámíthatatlan és mindig megújuló meglepetés, nyilvános rémület, látomás, közös gyónás, röhögés, exhibíció, elmélyült romlottság, pornográfia, szabadtéri mise. A Szörnyet a város főterén állították fel egy hétszer hét méteres szálfa talapzatra, két oldalán fatörzsekől fűrészelt, vasalt kerekkel ellátva, s csak a majális hajnalán vonultak ki vele a Pándzsóba. Amíg a Szörny készült, kötelező volt a nemi önmegtartóztatás, de legkevésbé sem az, hogy foglalkozzanak a nemiséggel. Ilyenkor szaporodtak el az utcákon és síkátorokban az ömlengések, a minden előzmény nélküli kibuggyanások, a minden tartózkodást nélkülöző vonaglások, az éjszakát felverő felelgetős sikolyok, a tapogatózó puhaság, a ködös szemű bemélyedés, a rebbenékenységek, az éber ájulások, az üveges pillantások, az omlatag szavak, a verejtékes némaság, a megmerevedett lihegés, a fröccsenő halálugrás, a kómozdulatlan csend... (kiemelések: BS)

A „meglepetéstől” az „elmélyült romlottságon” át a „szabadtéri miséig” vezető felsorolás eklektikus és elliptikus nyelvadására minden biztonnyal felkapják a fejüket a kisregény olvasói (nem beszélve az „ömlengésektől” az „éber ájuláson” át a „kómozdulatlan csendig” ívelő szólánról) – közöttük Bagi Zsolt is, aki ekképpen magyarázza az ellentmondásokat felvonultató, ámde összefüggéseket nem kínáló nyelvi sort: „Olyan ez, mintha egy törzs egyetlen szertartásából kellene annak teljes kulturális életére következtetnie egy amnéziában szenvedő antropológusnak, akinek minden egy kissé ismerős, de az egész együtt mindig kicsúszik a kezéből.” (Bagi Zsolt, *A Megbocsátás anomologikus szimbolikája* in *Megbocsátás*, szerkesztette Müllner András, Odorics Ferenc, Budapest–Szeged, 2001.) Ami „kissé ismerős” lehet, az leginkább a „katolikus kontextus”, amelynek azonban éppen az „áthágása” történik, mégpedig ironikus, sőt parodisztikus hangfekvésben – ráadásul egy olyan alkotásban, amely történetesen a „katolikus kontextusban” használatos *Megbocsátás* címet viseli.

Ám ha a felsorolásban szereplő fordulatokat nem pusztán mellérendelés viszonyt jelölő vesszők, hanem logikai kapcsolatot sejtető kötőszavak fűzik egybe, akkor sincs jobb helyzetben az olvasó – így Bagi sem, aki nem érti, hogy az alábbi eklektikus enumerációt követő magyarázat voltaképpen mi alapján és mit magyaráz meg a harangok „jeladásszerű” zúgásának „arisztokratikus ironiájából”, az „ironia in saeculo saeculorum-ból”:

Szokás volt összeseregleni, amíg a harangok zúgtak. Öregek, toprongyosok, kamaszok, nyavalyatörősek, a hajuk varkocsba kötve, mások a sebforradásoktól kopaszok, idegenek, más nyelven beszélők (legtöbbször a Balkánról, akiket a török sodort idáig), más szokások rabjai, míg a túrés és szeretet ki nem kezdte és össze nem terelte őket, azaz a magányosság, pontosabban a félelem, pontosabban a mindenre kapható elvetemültség (ha muszáj) [...].

Merthogy: „miképpen magyarázza a túrést és szeretetet a félelem, majd a magányosság, végül az elvetemültség? Egy olyan logika működteti ezt az eseményt, amely kulturális kontextusa híján számunkra idegen marad, még akkor is, ha valahogy mégiscsak ismerős.” (Bagi) Az „ismerős” elemekből összeálló „idegenség” volna a veleje – Nadas idézett fordulatával – „Mészöly idegen anyanyelvének”, amely bővelkedik a fentiekhez hasonló elliptikus nyelvi alakzatokban, és amely az egyes kifejezéseken kívül még a kifejezéseket összekötő viszonyszavakat sem úgy alkalmazza, ahogyan azokat egyébként szoktuk alkalmazni, ahogyan azokkal többnyire szoktunk találkozni – akár az olajozottan működő (működni látszó) hétköznapiakban, akár a hagyományosabban felépülő epikai művek világában.

A „*Templomáradás*” című „terjedelmes újságcikk” szerzőjének fogalmazási „idegenségektől” hemzsegtető nyelvadásához hasonlóan a többi szereplő és az elbeszélő nem kevésbé „idegen” nyelváradásai is becsatornázódnak a kisregény rendhagyóan epikus nyelvadásába, amely tehát nem végigkövethető történeteket és lebilincselő jellegű motívumokat, hanem motivikus természetű epikapótlékokat, ahogyan maga Mészöly mondja 1969-es Warhol-esszéjében: a „radikális mellérendelés” jegyében szerveződő alakzatokat sodor az olvasó elé.

KISS TIBOR NOÉ
BELÁTHATATLAN TÁJ

m

Márjánovics Diána

Hol ér véget az egyik, és hol kezdődik a másik

Alaposan végiggondolt vállalkozás, megbízható regény, kiérlelt munka – szólnak a kritikák Kiss Tibor Noé harmadik prózakötetéről. A *Beláthatatlan táj* (a regényt túlnyomórész üdvözlő) recepciója eddig nem szükkölködött a méltató fordulatokban, a kiadvány ugyanis több szempontból megfelel a korábbi munkák alapján támasztott elvárásoknak. A transzmeműséggel járó identitáskrizist elbeszélő *Inkognitó* (2010) és a rendszerváltás után magára hagyott állami gazdaság területén élők beszűkült világáról szóló *Aludnod kellene* (2014) tematikus irányváltásai alapján már érezhető volt az az önismétlést elkerülő, újabb poétikai megoldások iránt fogékony szerzői attitűd, mely a *Beláthatatlan táj* esetében tapasztalható. A narrációs eljárásokat, a kompozicionális megoldásokat, a történetvezetést, a karakterformálást (tehát az írói technét) tekintve valóban elmondható, hogy az első kötetek után újra egy jól megmunkált harmadik született.

A *Beláthatatlan táj* fejezeteiben négy narrátori szólam váltakozik. A regény egy autóbalesetet szenvedett fiatal nő (Dorka), a karambolt okozó 21 éves fiú, Dorka apja és a fiú nővére (Zsófi) szemszögéből láttatja az eseményeket. A szerző kihagyásos elbeszéléstechnikával dolgozik; megválaszolatlan kérdéseken, késleltetett információn alapuló narráció folyamán fokozatosan bomlik ki a történet. A regényszöveg a központi szereplők életteréről, szociális helyzetéről plasztikus képet rajzol. A baleset következtében kómába esett Dorkához kötődő fejezetrészek különleges fokalizálót alkalmaznak – a külvilág történéseit korlátozottan érzékelő, emlékképeket, szenzuális tapasztalatokat feldolgozó tudat működésének leírását irányozzák. A szabadversként is értelmezhető (a lineáris szövegtől elkülönülő, ismétlődő elemeket felvillantó, töredékes) részek sajátos módon láttatják a tudatáramlást, betekintést engednek a 28 éves nő múltjának történéseibe:

„A kórház szürke és szomorú mint egy öregember arca.
A vaságy nyikorog ha megmozdulok rajta.
A vaságy rácsairól lepattogzott a festék.
Egy seb vagyok egy lüktetés.
Dolgozik a szivattyú vért pumpál a gép.
Szirénázik a sziréna.
Szeretem a zenét.
Szeretem a hangokat.
Valaki simogatja a hajamat.
Fel fogsz épülni kedvesem.
A szavak összemosódnak.
Hol ér véget az egyik és hol kezdődik a másik.
Galambok kocogtatják a bádognarkányt.
Műanyag lovak kergetőznek a parkban.
Az ablakon túl világít a hold.
Kétezer hold befagy álmodom.
Azt álmodom hogy felébredek.
Beszélek anyához de anya keze a kilincsen.
Anya még nem nyitotta ki az ajtót de már kiment rajta.”
(98–99.)

A részlet jól mutatja a szerzői eljárást, mely az érzéki ingerek hangsúlyozásával, a távoli tudattartalmak összekapcsolásával igyekszik létrehozni egy racionalitáson túli nyelvet. A kómában fekvő nő szólama nemcsak a múlt eseményeiről, Dorka érzelmeiről tudósít, a nyelv állapota az elbeszélő fizikai változásait is jelzi: a befogadó a tipográfiai eltérések, a grammatikus elemek alapján tud következtetni az intenzív osztályon ápolt szereplő sorsának fordulataira. A szöveg például a gépekre kötött test állapotjavulására, az önálló légzés megindulására a következőképpen utal: „A kisujjamat te fested ki / Nem mozdulok nehogy elrontsd / A hegygerinccel folytatom / Ahol kitágul a tüdőm / És áramlik az oxigén / És sercegnek a vörösvérsejtek / Ahol zörög a lovas kocsi / Paták dobognak” (182.). A kritikus állapotot pedig összemosódó/széteső szavak jelzik: „Eső kopog a tetőn / Egy deka lomb motor ház fedél” (224.), „Valakinek meg kellene olajoznia ezt a körhintát / Mindennyikog / Apa kezében jobban áll a könyv, mitafején a biciklissisak” (206.). A korporalitás és a tipográfia összekapcsolása – az olvasói érdeklődés fenntartása szempontjából is – jól sikerült megoldás, a szereplőhöz kötődő fejezet emlékezetes, megejtő oldalakkal zárul.

A regény felütése Dorka szabadversszerű szólamával nyit – a szerző a kötet műfaját, témáját, az elbeszélő személyét illetően tehát egyből elbizonytalanítja az olvasót. A *Beláthatatlan táj* később is a befogadói reflexek kijátszására alapoz, teszi ezt például a hagyományos olvasási módot megakasztó, lap alján jegyzett sorokkal, melyek a szerzői nyilatkozat szerint ötödik szólamként értelmezhetők. (Kiss Tibor Noé, Modor Bálint és Nagy Gabriella, „Ezt a könyvet mániákusan írtam”, *Litera*, hozzáférés: 2021. 09. 02., <https://litera.hu/magazin/interju/kiss-tibor-noe-a-honap-szerzoje-interju.html>.)

Időt és fokozott figyelmet igényel a négy elbeszélő egymáshoz fűződő viszonyának tisztázása, az újabb fejezetekben megszólalók személyének beazonosítása, a kötet harmadától azonban a feladványjelleg oldódni látszik. Társadalmi státuszukat tekintve egymástól távol álló szereplőket mozgat a mű: Dorka apja egy ötvenes éveiben járó, középosztálybeli történelemtanár, aki túl van egy váláson, és instabil párkapcsolata mellett viszonyt folytat a nála

jóval fiatalabb Zsófi-val. A főváros melletti kistélepeken lakó, apa nélkül felnőtt Zsófi, aki 19 évesen édesanyját is elvesztette, s utána gyámként volt kénytelen nevelni öt évvel fiatalabb öccsét, a regény folyamán kinyomozza, hogy testvéreinek lényegi köze van az autóbalesethez. Zsófi öccse a helyi galéri tagja, aki kontrollt veszítve sodródik, kisebb kihágásokat és súlyos bűncselekményeket hajt végre, miközben a tudatmódosítók világában merül alá. A *Beláthatatlan táj* fontos tényezője a regényhelyszín. A testvérek lakhelyét számos kritikus megpróbálta azonosítani: Radnóti Sándor Gyálra tippel, Deczki Sarolta Szigetszentmiklósról, Dunaharasztra vagy Budakalászra. (Lásd: Radnóti Sándor, „Visszafelé olvasva”, *Jelenkor*, 1. sz. (2021): 97–99., Deczki Sarolta, Károlyi Csaba, Szolláth Dávid és Visy Beatrix, „ÉS-kvartett – Kiss Tibor Noé *Beláthatatlan táj* című regényéről”, *Élet és Irodalom*, 2021. március 5., hozzáférés: 2021. 09. 05., <https://www.es.hu/cikk/2021-03-05/es-kvartett-kiss-tibor-noe-belathatatlan-taj-cimu-regenyrol.html>). A pontos földrajzi koordinátáknál azonban lényegibb, hogy a topografikus környezet példázatos elemként működik. A szereplők visszatérően reflektálnak a zárványszerű térre („kihegyezett kerítésrácsok, acsarkodó kutyák, matt fényezésű terepjárók, elviselhetetlen agresszió árad a levegőből” [220.], „Ha valahol bementem a lakcímemet, rögtön pofákat vágnak.” [154.]), ahol a társadalmi mobilitás, a kitörés lehetősége nem létezik, csak korlátozó családi minták érvényesülnek.

A rövidre húzott bekezdésekből felépülő regényfejezetek narrátorainak nyelve egyénített; a négy elbeszélő egymástól radikálisan eltérő regiszterekben szólal meg. Az idiolektus és a látásmód különbségeinek érzékeltetésére, a megszólalók társadalmi státuszára utaló nyelv hitelességére nagy gondot fordított a szerző. A Zsófihoz köthető, gyakran szándékolatlan hibás központozással idézett szövegrészek („Én is éreztem néhány közös pillanatot, egyáltalán nem hülyeség amit írsz, ne mond [sic] ezt. Csak nem tudom mi ez.” [72.]) bővelkednek a giccsbe hajló, közhelyes sorokban („a kávé keserű, mint az élet” [75.]). Ezzel szemben a férfi érzelmességtől áthatott mondatait következetesen reflektálja: „nézem az embereket az utcán, mindenkiben téged látok. [...] Már attól boldog vagyok, hogy a világon vagy, hogy

létezel. Ez egy három héttel ezelőtti bejegyzés. Én írtam. [...] Olvasom az újabb és újabb szakaszokat, a giccses, szirupos mondatokat, az érzéseknek ezt a zavaros, közhelyes áradását” (196.).

A kómában fekvő nőhöz kötődő fejezetrészek mellett a névvel nem egyénített, így óhatatlanul típusként exponált öcs szólama rendelkezik rögtön felismerhető jegyekkel. A redukált szókészletből gazdálkodó, gyakran a tudatmódosító szerek hatását tükröző szöveg az argó, szleng elemeiben bővelkedik: „Hugyozni akarok, de miért van ilyen magasan a csésze? Az nem lehet, hogy összementem. Dörzsölgetem a tenyeremet, tök száraz. Ez megint valami szar cucc, ki fogjuk nyírni Higanyt, esküszöm. Erre jutottunk. Markolom a dákómat, de nem jön semmi, totál kész vagyok.” (50.). A szerző komoly vállalása a különböző társadalmi rétegekhez tartozó szereplők egyéni nyelvének kidolgozása, mely számos csapdával jár. A kötet épphogy ki tudja kerülni, hogy az öcs megszólalása mesterkéltnek hasson, ugyanakkor a (névvel szintén nem megkülönböztetett) tör-

ténelemtanár és Zsófi szólamában rendkívüli érzékenységgel megalkotott mondatok utalnak a haldokló lányáért aggódó férfi és az édesanyját öt éve gyászoló lány világerzékelésének különbségeire.

A testvérpár kommunikációhiányos, terhelt viszonyára, a tanár és a fiatal nő vigasztaló kapcsolatára és a haldoklótól búcsúzó szülő fájdalmára fókuszáló történet a közhelyeket elkerülve tud szólni az elszigetelt egyén magányosságáról, a társadalmi osztályok közötti szakadékról, kétségbeesett szerelemről és a sötét gyászról. Kiss Tibor Noé regénye tehát sokrétegű munka, amely intenzív befogadói figyelmet, többszöri olvasást érdemel.

Kiss Tibor Noé: *Beláthatatlan táj*, Magvető Kiadó, 2020.

Somoskői Beáta

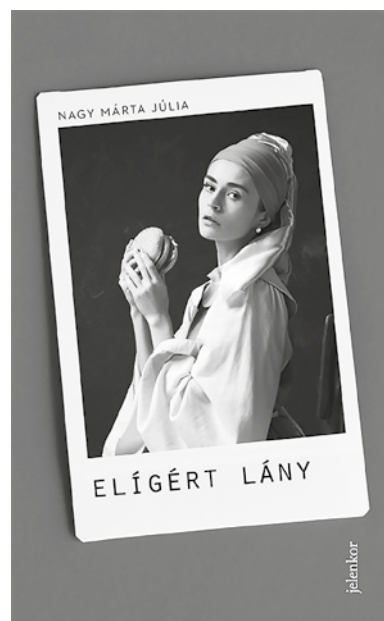
Fák, szavak, falak

Perszephoné története az általam egyik leginkább kedvelt mítosz, a mára már szinte eltűnő évszakok magyarázata okán is. Számos olyan elem megtalálható benne, amely a nőiséggel, illetve a hozzá társított felfogásokkal – szerepekkel – foglalkozik, Nagy Márta Júlia második verseskötete pedig ezt a kérdést is beemeli a ligetek és utcák, erdők és templomokelhaló és újjáéledő szövetébe.

Mindig kérdés volt számomra, hogy Perszephoné vajon mennyire vágyott arra, hogy magával vigye, pontosabban elragadja Hádész, vagy boldog volt-e, hogy az anyja képtelen elengedni. Akarta-e bármelyiket egyáltalán. A *Perszephoné a Nyírpalota úton* betekintést enged annak a lánynak a gondolataiba, aki kénytelen kizökkenni az ablakokkal tarkított tízeleteres házfalak nyújtotta menedékből, a biztosból elköltözni valahová a másba, ha úgy tetszik: útrakelni és alakulni valamivé, amivé nem is akart. „Azt mondják ott, ahol most lakom, hogy én legalább / Valakié vagyok, aki tényleg akart, mindegy, hogyan.” (37.) A másvilág nem kecsegtető, nem is vadromantikus, inkább monoton jelleggel bír a versben, amiben a „*Gránátalma-szívem*” szóalkotás egyrészt utal az eredeti mítoszra, másrészt megmutatja a lány fájdalmát, amely felaprózza és üressé teszi. A gyümölcs húsa tulajdonképpen a magjai sokasága, így a csalódottság újrateremti önmagát, ő pedig benne reked a magányban és abban az újban, ami se nem rosszabb, se nem jobb, csak más. A hétköznapi és a mitikus, más művek esetében a profán és a szent összekapcsolódása határozza meg az egész kötet világát.

Fellelhetők a kötetben a mitológiai apparátus más alakjai is, mint ahogy sok mesei elemmel, társítással is találkozhatunk (pl. *Az őrült lányok menhelye*, *Hamupipőke a Fogarasi úton*, *Csipkerózsika levele az árnyékokhoz esős időben*). A *Moira* című versben a természetes és mesterséges tér átfolyik egymásba, miközben csupán egy festett – freskó – kép segítségével láthatjuk az eget, amely így önmagában teremti meg a kétféle hely egységét, s leképezésévé is válik egyik a másiknak. A *Kronosz-ábrázolás egy Mexikói úti házfalon* már címében összefoglalja a kötet – sok más között – két meghatározó tényezőjét: a görög mitológiát és a várost. A műhöz tartozó lábjegyzetben írtak formálják a vers értelmezését, hiszen a két különböző isten, Kronosz és Ámor – akinek alakja az ihletül szolgáló valós szobrot díszíti –, megjelenítése teljesen más preconcepciókat alakít ki. Kronosz maga az idő, a kezdet, a napok haladása, a reggel szó ismétlésemind utalnak rá, ahogy a szemközti ház ablakaiban álló gyermekek is, akiknek feszültséget és szorongást is kelt a látványa, ez az alapérzelem pedig a költemény egészére jellemző. „Szabadság nincs, de minden más van – / gubbasztok reggel azbesztruhában, / tűzkarima gyúlt a virágok körül – / az ujjam köré csavarom a világ pusztulását...” (43.)

A *Gaia* a könyv egy újabb fontos vonulatát mutatja be: a bántalmazott nő alakját. A föld istennője, aki voltaképpen maga az élet, a nőiség egyik elsőszámú megjelenítője, itt a homokkal azonosul, ami porhanyósabb és sérülékenyebb, mint az anyagként megjelenő föld.

(A homok leomlása, mint visszavonhatatlan történést a *Mintha hibátlan* című versben is megjelenik). Az anyag természeti erői általi könnyed alakíthatósága valójában simulékony, a dagály és apály jelensége pedig az érzelmek hullámzását jelzi, ahol a félelem és a sírás szakaszosan érkezik, mivel a földnek, a nőnek, az anyának tartani kell magát teremtő és alapvető, megrendíthetetlenmivoltához – legalábbis látszólag. Ez a téma a kötet számos versében feltűnik, például a *Soha nem te kellesz, Betlehem Alsórákoson, A melankólia természete*.

A női szerepek sokfélesége átszővi a szöveget, *A kékharsnyaság természete* pedig az egyik legszemléletesebb ebben a témában, ami már címével is előrevetíti az értelmezést, minde mellett ironikus hangot is sejtet. Az idősíkokkal és a térbeliséggel játszó vers egy találkozó egyszerre elképzelt és megtörtént szituációján keresztül festi le egy férfi előítéleteit és az ezzel párhuzamosan futónői megszólaló gondolatait. „És valójában még nem ismerem őt, / ő se engem, ez csak egy fantazma, / amelyben én a jelenben elképzelem / a múltat, amiben felbukkant a jövő...” (105.) Vannak még olyan nők felé irányuló társadalmi elvárások, amelyek a változó időkben is képesek tartani magukat. A lehetséges, de el nem hangzó mondatok, a gyanítható jövő végigjátszása, a kudarcok és a működésképtelen helyzetek mind megjelennek a szövegbe ágyazottan. A biológiai nemiségből eredő test meghatározott termékenysége, a konvenciók, a közösségi emlékezet, a szavak eredetének kutatása kivétel az identitás kutatására. „Tegyük fel, hogy dél lenne, az a rekkenő fajta, / legalábbis így hívják; hogy miért rekken, / azt nem tudom, nem ismerem a szavak eredetét.” (104.) A keresés és meg nem találás, a hiány érzete átszővik a sorokat, miközben a háttérben a városba rejtett apróvadon, a park is felsejlik, mint átmenet, ezt pedig erősíti az alkony eljövetele, amely pedig a nappalból vezet át az éjszakába.

Az idősíkokkal való játék és az én meghatározása *Az elígért lány* című költeményben – az előbb felhozott erőteljes témát tekintve – is kiemelt szerepet kap. A kötet címre való rájátszás szembeötlő, a határozott névelő hiánya – megléte többletjelentéssel bír: míg az előbbi sokkal tágabb értelmezést enged, ha úgy tetszik, távolságtartóbb, addig a névelővel bíró verscím konkrét rámutató erővel bír, a befejezett melléknévi

igenév jelzői szerepben véglegesíti az ígét, ezzel lezártnak tekinti a cselekvést. „Azokban az években” felütés és még kétszer ismétlődő strófakezdése múlt meghatározó voltátfeltételezné, a versben mégis a jelen tapasztalása dominál. Az „Ígéret és jövendölés” szópár látszólag a jövőre utal, ám a következő szavak („ugyanúgy / cseng a fülemben vissza”) ismét a jelenbe vezetnek vissza az olvasót, hiszen minden jövőre utaló szó az ahhoz viszonyított múltban történt. A kezdő sorok erős képiséggel jelenítik meg az épített és a természeti tér kettősségét, s Pilinszky hatását is érezhetjük, ami elmondható Nagy második kötetének több verséről, pl. az öt nagy művéség előtt álló, kötetkezdő *Bevakolnálakról* is. Az, hogy az elhanyagolt lakónegyed, az elburjánzó kert, az épített tér, ami már nem dominál, de még mindig kiemelkedik a növények közül, egyfajta végelethetetlen küzdelmet jelenít meg: „úgy emelkedik ki / az elhanyagolt lakónegyed / az elburjánzott kertségből, / mintha foltokban csapna le / az apokalipszis...” (62.) A verscímeire jellemző az egymással való párhuzam, rájátszás. Könnyű meglátni a kapcsolatot *Az elígért lány* és *Az eladott lány* művek címei között is, utóbbi utazást emeli központi szerepbe, a téli táj jellemzőinek leírása mellett. A vonatúttal mintegy beleérünk az évszakba, ezzel a megoldással a vers egy folyamat lezárását jeleníti meg: „térden álló birkák és borjak / viskócsontok előtt zúzmarával hímzett / smaragd földben – hullabál a tél...” (101.) *Az elígért* és *az eladott* jelzők is sejtetik, hogy a korábban megállapodás tárgyává tett női alak nem menekülhetett meg sorsa elől, emellett folyamatot jelez az is, hogy míg *Az elígért lány*ban a növények fölülkekednek, a kert burjánzik, mégis láthatjuk már a ködöt („Mindig van egy rés, amin bekúszik a köd...” 63.), amely visszavonhatatlanul az ősz érkezését jelzi. A második versben egyértelműen megérkező tél betetőzi, pontosabban eltemeti a korábbi életet, emlékeket és tájat. A címadással kapcsolatban fontos kiemelni pl. a *Soha nem te kellesz, Sohasem ez kell, Soha nem ők kellene* verscímeit is, amelyekben a magyar nyelvre jellemző kettős tagadás erőteljes elutasító és feszültségkeltő jelleget ad. Emellett a bibliai Újszövetségből ismert testvérek, Márta, Mária és Lázár hármasa is vissza-visszatér az egyes kötetegységekben (pl. *Márta, Mária, Lázár; Rákospalotán keresztül az út, Mária éneke Mártának*).

A korábban már többször említett város és természet kettőssége, egymásra hatása és dinamikus egymás fölé kerekedésének a vágya erőteljesen átszővi az *Elígért lány* alkotásait. Az *Élővilág átveszi a hatalmat* sokatmondó versszakokkal indít: „A szeptember színe a beton / Meg a kőriscsonkok egy beszakadt plafonon.” (19.) A beton nem csupán a szürkét jelenti, hanem önálló színné válik, amely árnyalja az ősz első hónapjának értelmezését. Az általában színes levelek hullásával jellemzett időszak itt keménységet és mozdulatlanságot áraszt, tehát a vers első szavai látszólag szembemennek a címmel. Azonban a beszakadt plafonon keresztül előbújó fa ágai bevezetnek abba a romba, ahol az egykor szögegyenes falakat először az ornamentális graffiti kanyarulatai, majd a betörő növények folyondárjai tettek magukévá. A beton a második versegységben még elvontabb szintre kerül: „Az elfelejtett történetek színe a beton. / A graffiti kacskaringójában mi sűgünk össze.” (19.) Az épület már a múlt, s rommá válása hosszú folyamat eredménye. A graffiti rikító színekkel (ciklámen, citromsárga) írja felül a beton árnyalatát, a betörő növények levelet hullatnak, ezt a rombolást megjelenítő képet pedig teljessé teszi a cserepek zuhanása, amely mintegy véglegessé teszi a térhódítást.

Szent és profán egymásra játszó és egymástól eltávolodó ellentétpárja az *Elígért lány* számos művében megtalálható. Az *Elhagyatott, össze-graffitizett neobarokk kápolna a Zempléni-hegységben* már címében kijelöli a szakrális és a nagyon is hétköznapi tér összekapcsolódását, sőt egymásra épülését. „Kettőtört glória a nap, átsüt a bőrön, / Feketélsz alatta, mint szentek árnyéka a falon.” (16.) A fény és az árnyék vers és kötet szervezőereje Caravaggiohoz, a barokk itáliai festészet egyik meghatározó alakjához kötődik, akinek inspiráló erejét Nagy Márta Júlia a *Köszönetnyilvánításban* is kiemeli. Az *Elígért lány* alapélménye a fényviszonyokkal való játék, illetve az egyéb ellentétek megjelenítése (pl. színek és szürkeség). Caravaggio több alkotása bibliai témát jelenít meg, művészetének pedig ismertetőjelévé vált a fény és az árnyék egymást erősítő kontrasztja. A vizualitás elemei (pl. színek), illetve a (mű)alkotásokból épülő motiváció alapvető tapasztalata a kötetnek, olykor direkt rámutatva az ihletet adó konkrét alkotásra (pl. *Lázár feltámadása*,

Lángoló június), olykor elrejtett képekre utalva (*Tizenkét kép egy múzeum padlásáról*), esetleg kulturális hivatkozási alappá váló mitikus alakokról beszélve (pl. *Pygmalion a lakótelepen*, *Kronosz-ábrázolás egy Mexikói úti ház falán*).

Ennek a kapcsolódási pontnak egy másik típusverse a *Mintha hibátlan*, amely már kezdő soraiban, szóhalmazában számtalan módon emeli fel és taszítja le érzelmileg az olvasót: „Vezényszavakba oltott trágárságokkal / öszszipingált deszkakerítés előtt / ismertem fel arca tündéri szabálytalanságában / az őt uraló káoszt.” (30.) Az isteni hibátlanság és az emberi esendőség keveredik össze a gondolatsodrásban, amely a te-én, illetve én-én viszonyt és a külső, erőszakos alakító erőnek magát megadó hegyet egymásból kiindulva, egymásba helyezve festi le. A „*beomló homokbánya*” képe tragikus lezárt: a geológiailag mindig is meglévő hegyet kiaknázzák és tárnává alakítják, amely egy idő után önmagába roskad, mindez pedig elkerülhetetlen.

Nagy Márta Júlia számos kultúrtörténeti rétegzettséggel bíró versei erős intellektuális odafigyelést igényelnek, ahol a szó- és mondataalkotások bonyolult hálózatot teremtenek, és számtalan interpretáció lehetőségét nyitják meg a befogadó előtt. A *Lázár feltámadása* továbbviszi a három, Jézussal kapcsolatba kerülő, neki szállást adó, bibliai testvér történetéhez társított eszmefuttatást. A vers összefűzi az újjászületéshez, megújuláshoz kapcsolódó aspektusokat, kötődjenek azok akár a keresztény hithez, akár a pogány mitológiához kötött zodiákus jegyekhez („már itt vagyunk a Vízöntő havában”), esetleg tágabb értelemben a tavaszhoz. „A szentély egy liget. Türkizkék fákkal benőtt hegy / Jégmadarakkal, angyali hangon koppanó szárnyakkal, / A vastól és acéltól szikrázó földön.” (91.) Az idézet elején olvasható metaforában kulminál a kötetbe foglalt filozófia, ahol a szakrális tér mint kiemelt hely szerepel, s ahol lehetőség van a természetesen és a mesterségesen kialakult világok találkozására. (Nem véletlenül szerepel a vers a kötet utolsó nagy egységét bevezető műként.) A *Lázár feltámadása* más esetben is egymás mellé emeli a kétféle világhépphez köthető figurákat, pl. angyal – boszorkány. Mindemellett szövegének kialakítása a drámákra is emlékeztet, hiszen a részletgazdag, nagyívű és számos jelentést magába foglaló lírai nyelv közben oly-

kor mintha szerzői instrukciókat is olvasnánk, amelyek tipográfiailag (zárójel, illetve kurzív betűtípus használta) is jól elkülöníthetők egymástól. Lázár egyik nővére, Márta, akinek alakja több műben kiemelt helyen szerepel, itt is felbukkan, s hozzá kapcsolódva a test és a táplálkozás említése, amely voltaképpen a fizikai halandóságot hangsúlyozza. Ennek ismét egy – az előzőt félig megismétlő – metafora adja legképszerűbb mutatóját: „A szentély egy medencecsont, immár bőr és hús nélkül, / De úgy hajoltam rá, mint a süttekkel megrakott tála...” (91.) Nem mellékes szempont, hogy a három testvér és Jézus harmadik, egyben utolsó találkozási helye húsvét előtt van.

A *Lázár feltámadása* és a kötet következő verse, a *Rákospalotán keresztül az út* szoros kapcsolatban állnak egymással, nem csupán a bennük felbukkanó szereplők miatt, hanem a tér és a táj leírásának módja miatt is. A *Rákospalotán keresztül az út* című versben a költözés élethelyzete teremti meg a jelen történéseiben felbukkanó emlékeket. Távolodás az ismertől, az eddigi lakótértől, a benne élő emberek életközösségétől, ismét felsejlik a természetes és mesterséges tér egymáshoz való viszonya, ám úgy tűnik, itt a beton kerekedett felül a növényeken – az előző bekezdésben említett vers megalapozta ezt, hisz ott a föld „vastól és acéltól” szikrázott. Ebben a versben pedig még tovább árnyalódik a föld, a talaj beépítettségének megjelenítése: „Hiába fut egy patak a hátrában, errefelé kő van, / beton, sóder és kavics, barackszínre mázolt tömbök / és fonnyatag cserjék, hallgatag parkok / özönvíz előtti játszótérrel.” (94.) Egyfajta folytatásaként is tekinthetjük az előző, *Lázár feltámadása* című költeménynek, hiszen ebben a versben ismét megjelenik a három testvér – Márta, Mária és Lázár – alakja, akik átszövik az *Elígért lány* szövegtestét, s ismét Márta válik központi jellemé, aki mementóként tekint a parkra, piacra, bérházakra. A cselekedetek, még a különlegek is, profánná válnak, vagy mindig is azok voltak. „Lázár annyira feltámadt, de annyira, hogy / feleslegessé váltak neki a hűgai.” (95.) A „*de annyira*” megerősítő ismétlés mindemellett egy gyermek megszólalására emlékeztet. Az idő megmerevedik, a kötődés objektuma, a városrész, amely a versbéli beszélő távozása után is élni fog, emlékké és így változatlanul válik.

A természet mint szakrális tér *A fenyők védaszszonya* című versben is szerveselem. A feltámadás ősi jelképe, a pillangó verskezdő pozícióba emelkedik, így szintén kapcsolódik a *Lázár feltámadásához*. Itt azonban egy durva képpel, a pillangó szárnyának szétmorzsolásával a szöveg voltaképpen meg is kérdőjelezi, vagy inkább tagadja az új élet, a túlélés lehetőségét, mindamelllett mégis eufemizmussal írja körül a halált. „Csodálkoztunk, hogy mennyire könnyen / morzsolódik össze, alig valamiből lesz semmi, / semmi se...” (74.) A szárnyak tönkretétele jelzi a lehetőségtől való megfosztottságot is. Az egyedi szóalkotás monumentális képet alkot, amelyben a magasra törő fa és a tornyaival szintén felfelé emelkedő dóm azonossá válik: „és egy hús ösvényt kerestünk hazafelé, / fenyőkatedrális, mókusok gubbasztanak / vízköpőpózban, és csonthéjas termés / zuhog a koponyánkra, a fény betör / a túleveleken át...” (74.)

Az *Elígért lány* versei számos módon kapcsolódnak egymáshoz, a témák, kulturális utalások átszövik a kötet szövegtestét. A számtalan utalás, összefüggés szinte végeláthatatlan, labirintusra emlékeztető hálót sző az olvasó köré, aki így egy pók hálójában érezheti magát. Az utolsó vers a kötetben a *Pókország*, amely összefűzi az öt nagy versegységet, utal a visszatekintés cselekedetére, és arra, hogy aki emlékezik önmagára, az kénytelen szembenézni azzal, hogy már nem ugyanolyannak látja önmagát.

Nagy Márta Júlia: *Elígért lány*, Jelenkor Kiadó, 2021.

Pánczél Petra

GébArt 30 – A sokszínűség magányossága

Története, sőt kronológiailag meghatározható korszakai vannak, de legalább ennyire fontos az eszmei, esztétika értéke, és Zalaegerszeg kortárs kultúrájában betöltött szerepe. Harminc éves a GébArt Zalaegerszegi Nemzetközi Művésztelep, és az ehhez hasonló évfordulók kapcsán mindig felmerülnek olyan kérdések, hogy „Mit ér egy művésztelep? Mennyit tett művészeti életünk mérlegének serpenyőjébe (...), segítette-e a helyi közízlés, művészeti nevelés előbbrehaladását?”¹

Az idézet csalóka, hiszen nem a születésnap tiszteletére rendezett dupla jubileumi kiállítás valamelyikén hangzott el (pedig manapság is beszélgetünk efféle dolgokról), hanem 1977-ben íródott. Mégpedig a GébArt-i alkotótábor közvetett elődjének tekinthető, Egervári Művésztelep tizedik évfordulóját köszöntő kiadványba. Akár erőltetett is lehetne az 1992-től működő GébArt-i, és az 1968-ban induló Egervári Művésztelep ilyesfajta összekapcsolása, csak hogy a szeptember elején nyílt „GébArt 30” jubileumi tárlat is ezt teszi. Persze

¹ Török András: Egy művésztelep tíz felvonása In.: 10 éves a Zalaegerszegi Művésztelep (1977)

Kiállítási enteriőr a Gönczi Galériában

Fotó: Mészáros T. László

Kiállítási enteriőr
a Gönczi
Galériában

nem a fenti idézettel, mégis; a korabeli kérdések nyugodtan tekinthetők időntúlinak, sőt aktuálisnak. Kiegészítve esetleg olyasmikkel, hogy vajon teljesítette-e a művésztelep a küldetését, minden megvalósult-e az évtizedekkel ezelőtt kitűzött célok közül? Nos, részben igen, viszont újabb – és egyelőre megválaszolhatatlannak tűnő – kérdések is felvetődnek.

A Városi Hangverseny- és Kiállítóterem emeletén egyrészt az 1968-76 közötti egervári „előzmények” anyagából látható egy válogatás (jórészt a hetvenes évek közepére koncentrálva), a terem másik részében, valamint a Keresztury VMK Gönczi Galériájában pedig

az elmúlt harminc év essenciája került. Átfedések és áthidalások nyilván vannak: a Dús László festőművész által alapított egervári telep ugyanis 1976-1980 között beköltözött a városba, és Zalaegerszegi Művésztelepként működött tovább. A név akár valamiféle GébArt-i „jogelődnek” is tekinthető, ráadásul ezekben az időkben egyre több külföldi képzőművészt fogadott nyaranta a tábor. Igaz, a „nemzetköziség” ekkor még a szocialista régió országaira korlátozódott. Ugyanakkor magának az alkotótábornak a működése (az ország más művésztelepeirehasonlóan) már egyfajta nyitottabb szemléletet és kultúrpolitikát tükrözött a hetvenes-nyolcvanas években. Az alkotótáborok közötti legszorosabb kapcsolatán Szabolcs Péter szobrászművész, aki mind az 1968-as „előzményeknek”, Dús László USA-ba költözése után pedig a folytatásnak is aktív részese lett. Az első években a grafika és a festészet dominált Egerváron – köszönhetően annak, hogy Dús László Bernáth Aurél-tanítványokat hívott a telepre. Később aztán egyre inkább a fa- és kőszobrászat, majd a köztérre kerülő különféle térelemek kaptak hangsúlyt. Ebből a korszakból a hangversenyterem kiállításán főleg a hetvenes évek grafikáival, festményeivel találkozhatunk, hiszen ezek kerültek a Göcseji Múzeum gyűjteményébe, s a szervezők ebből válogattak.

Témánk szempontjából fontosabb a „GébArt 30” anyag, vagyis az 1992-től napjainkig terjedő időszak alkotásai. A nyolcvanas évek hosszú csendjét a rendszerváltozás után Skrabut Éva, a Kézművesek Házának akkori vezetője törte meg: szervezőmunkájával ő adott új lendületet a művészeti tábornak, ami 1992-től a Gébárti-tó partján lelt otthonra. Három- és ötévente más-más szakmai vezető irányítása alatt működött és működik ma is a tábor. Megfordult itt vezetőként Szemadám György, Budahelyi Tibor, Colin Foster, Varga Géza Ferenc, Krawczun Halina, Kopasz Tamás, Budaházi Tibor és Horváth M. Zoltán. Utóbbi már több alkalommal is, sőt jelenleg is ő koordinálja a munkát. A kilencvenes évek első felében szobrászati, fémszobrászati műhelymunka zajlott (ekkor épült fel a gébárti szoborpark),

majd felváltva hol a grafika- és festészet, hol a kispasztika, hol pedig a kerámiaművészet került fókuszba. Nemcsoda, ha az idei születésnap kiállításra készülő stábnak (többek között Prokné Tirner Gyöngyi művészeti titkárnak, dr. Kostyál László művészettörténésznek és Horváth M. Zoltán festőművésznek, a Gönczi Galériában látható tárlat rendezőjének) nehéz dolga akadt az anyagválogatást illetően. Az elmúlt három évtizedben 22 ország 160 művésze, több mint 500 alkotást hagyott itt. Amiket lehetetlen egyszerre felsorakoztatni. A GébArt-i kollekció nagyon vegyes, több korosztály, több nemzet, rengeteg stílusirányzat (művészeti törekvés, forma- és színvilág) képviselteti magát. Nincs (mert a művésztelepeken sem volt

soha) egységes koncepció, sem műfaji, sem tematikai értelemben², igaz minden tábornak volt egyfajta mottója, ami némileg irányt adott az alkotási folyamatnak. Ám mint azt a művésztelep-vezetők némelyike elárulta: a jelmondatokkal túlzott korlátokat sem szerettek volna állítani. Mert nem az volt a cél, hogy a művészek eltérjenek önmaguktól, önnön világuktól. A mottónál ezért talán meghatározóbb volt a Gébárti-tó és környezete; egyrészt, mint összekötő kapocs, másrészt pedig mint inspirációs helyszín. Az idilli zöld és kék környezet sokszor valóban meg is ihlette a művészeket (elég, ha csak az indiai Vidhyasagar Upadhyay festőművész „Gébárti impressziók” című sorozatára gondolunk). Mindez a kiállításon is

Kiállítási enteriőr
a Gönczi
Galériában

² Hogy mi a koncepció hiányának, és a stílusbeli sokféleségnek az oka, valamint előnye és hátránya, arról Simonffy Szilvia művészettörténész értekezik bővebben abban a katalógusban, mely a GébArt-i Művésztelep 10. évfordulójára jelent meg 2001-ben.

Kiállítási enteriőr
a Városi Hangverseny-
és Kiállítóteremben

nyomon követhető, és a Gönczi Galéria fő falain látható „kékség” is ebbe az irányba tereli a látogató gondolatait.

Harminc év után elmondható, hogy az 1992-es indulásnál megfogalmazott cél, hogy a tó és környezete váljon egy évenkénti találkozóhellyé a hazai és külföldi képzőművészek számára, egyértelműen megvalósult. Ráadásul a „külföld” fokozatosan bővült, ahogy évről évre könnyebbé vált az utazás az egyes országok, sőt kontinensek között. Egyre távolabbi régiókból érkező képzőművészek csempészek saját kultúrájukból (nemzetükre jellemző motívumokból, színekből, hangulatokból) is

egy-egy darabkát a gyarapodó GébArt-i kollekcióba. Jó példa erre a mexikói, brazil, indiai, vagy a dél-koreai művészek munkássága. De a hazai kortárs vonal is megjelent, legyen szó absztrakt és figurális festészetről, szobrászatról, vagy modern kerámiaművészetről. Az alkotótáboroknak mindig voltak zalaegerszegi résztvevői is, akik a vendéglátó szerepében egy kicsit népszerűsíthették a megye kulturális- és természeti értékeit, másrészt pedig ők maguk is részeseivé váltak ennek a nemzetközi áramlásnak, tapasztalatcserének, művészeti diskurzusnak. A lokalitás és globalitás szerencsés metszéspontja tehát a tóparti alkotótábor, ami

a kortárs képzőművészetre jellemző nyitottság és frissesség erejével képes elmosni a tér és az idő határait.

Éppen ezért kicsit furcsa, hogy a jubileumi kiállítás kiragadta a művésztelepeken eddig részt vevő zalaegerszegi alkotókat ebből a színes kavalkádból, és a Városi Hangverseny- és Kiállítóterem egyik szárnyába terelte őket. Valahol persze érthető a rendezői szándék, hogy mutassuk be kik azok a helyi, vagy városhoz kötődő művészek, akik az elmúlt harminc évben megfordultak a művésztelepen. Öröm látni Bayer Csaba képeit (hiszen az alkotó már jó ideje nincs köztünk), Drabik István jellegzetes szobrait, Gazdag Ágnes reneszánsz gallérba öltöztetett, antropomorf „Spanyol lajhárnő-jét” (mert a két művész már ritkán mutatkozik meg Zalaegerszegen). Mégis, ebben a jubileumi GébArt-i kontextusban kicsit öncélúnak

tűnik most a lokálpatrióta szemlélet efféle erősítése. Jobb lett volna, ha a helyiek is az egész része(se)ivé válnak, és bekerülnek a nagy GébArt-i sodrásba, egy térbe rendeződve a többi képzőművésszel. A határtalanság, nemzetközi eszmeiségét kifejezve.

Annál is inkább, mert, ahogy a művésztelep esetében, úgy a helyi alkotóknál sem beszélhetünk egységes koncepcióról, művészeti törekvésről, pláne nem „zalaegerszegi iskoláról” (és természetesen gébártiról sem). A kép legalább annyira vegyes és sokszínű, mint maga a harminc éves anyag. Ráadásul a helyi alkotóművészek évek óta rendszeresen bemutatkozhatnak más fórumokon: ezt szolgálja például a Zalaegerszegi Szalon csoportos kiállítás is. A hangversenyterem galériájába, így talán szerencsésebb lett volna valami másfajta tematika köré csoportosítani a művésztelep anyagát. Mond-

Kiállítási enteriőr a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben

jük folytatni az „előzmények” rész grafikai – és kissé sötétebb tónusú – vonalát, vagy itt adni nagyobb hangsúlyt a figuratív alkotásoknak. Hiszen a Gönczi Galéria tárlata ezzel szemben inkább absztrakt, ahol a színek, különleges formai megoldások játékosága adja meg az alaphangulatot.

Három évtized elteltével arról is érdemes beszélni, hogy mi az, ami nem valósult meg a kezdeti célokból. A válasz teljesen egyértelmű: bár a városnak lett kortárs képzőművészeti gyűjteménye, de képtára nem! Pedig az önálló galéria gondolata már a hatvanas-hetvenes években is felmerült, és azóta is szinte folyamatosan napirenden van. Rengeteg egyeztetés, megbeszélés, sőt vita zajlott a képtáralapítással kapcsolatban, mégsem született egységes szakmai koncepció. Ráadásul hol az alkalmas helyszín (épület), hol a politikai szándék, hol meg a forrás hiányzott (vagy így együtt az egész) a megvalósításhoz. Sajnálatos módon képtár híján a gazdag és értékes gyűjtemény számára nincs megfelelő raktározási hely, sem az anyag nyilvánosságát biztosító állandó kiállítótér (ami ez esetben azt jelentené, hogy állandó jelleggel időszaki kiállításokat lehetne rendezni a kollekciónak, különféle témák mentén). Sokszor az az érzése az embernek, hogy a gyűjtemény hibridsége félelmeket szül mind a döntéshozókban, mind szakmai berkekben, pedig a sokszínűségben rengeteg ötlet rejlik, amit hosszú távon kamatoztatni lehetne a város kulturális, művészeti életére (és jövőjére) nézve is.

Hasonló dolgokat fejtegetett Lehota M. János esztéta is a Gönczi Galéria tárlatnyitóján, mikor úgy fogalmazott, hogy a GébArt-i művésztelep anyagának sokműfajúsága pont a jelenlegi világot képezi le számunkra, s ennél fogva nem lehet és nem is érdekes történeti, művészettörténeti szempontok szerint elemezni, értékelni azt. Fontosabb ennél maga az esztétikum. Szerinte egy állandó galéria pont azért lenne jó, mert a meglévő 500 alkotást folyamatosan „forgatni” lehetne, aktuális témák, diskurzusok mentén, különféle kísérőprogramokat csatolva egy-egy kiállításhoz. Valóban, az „állandó lakhely” és a rendszeres bemutatkozási lehetőség hiányában kissé magányosnak tűnik a GébArt-i kollekciónak.

Végül közelítsünk a téma felé egy picit az észlelés, befogadás oldaláról is. Vajon formálta-e a közízlést az, hogy évtizedek óta művésztelep működik a vá-

rosban? A képzőművészet iránti figyelmet minden bizonnyal évről évre fenntartja, és egyfajta kulturális találkozóhelyül is szolgál mind a művészek, mind a műkedvelők számára. Hiányosságok azért bőven akadnak. Főleg a nonfiguratív ábrázolások értelmezését tekintve. A Gönczi Galéria kiállításán járva erről meg is bizonyosodhattunk egy átlagos hétköznap délután, amikor a betérők többek között a következő mondatokkal kommentálták a látottakat: „Nem az én műfajom.” „Azt szeretem, amire ráismerek.” De árulkodó az egyiptomi Khaled Sirag képzőművész „Tőgyek” című kerámiai előtt lezajlott párbeszéd is:

– Ez vajon mi lehet?

– Tőgy a címe.

– Ja, a tehéné? De akkor miért van megfordítva?

Elképzelhető, hogy semmi nem változott 1974 óta, amikor az egervári művésztelep faszobrait az Ifjúsági Parkban (ma Vizslapark) tették közszemlére, és az anyag – a korabeli tudósítások szerint – meglehetősen vegyes fogadtatásban részesült? Az expresszív látásmód szellemében készült, és jórészt nonfiguratív alkotásokról hetekig beszéltek a városlakók. „A közönség nagy része addig nem látott együtt ennyi nonfiguratív szobrot, s a hagyományos — rendszerint emlékmű-jellegű — köztéri művekhez szokott ízlése valósággal fellázadt az egyik napról a másikra keletkezett, miniszoborpark láttán”³ – olvasható a már említett ’77-es katalógusban.

Mit rontottunk el az elmúlt évtizedekben, hogy még mindig ennyire félünk az absztrakt művektől, hogy ennyire nehezen hagyjuk el a vizuális komfortzónánkat? – merülhet fel a kérdés. Pláne, hogy egyre inkább vizuális korban élünk! Mégis nehezen értelmezzük a stilizálást, az érzelmek színeiben, illetve különféle nonfiguratív síkbéli ábrázolásokban, vagy térbeli elemekben történő kifejeződését. A következő időszak egyik feladata pont az lehetne, hogy egy-egy kiállításhoz kapcsolódva beszéljünk ezekről az értelmezési lehetőségekről. Nem „középkorosság fokán”, nem is elitista módon, hanem interaktív formában, érdekes és figyelemfelkeltő tárlatvezetések, workshopok vagy más közönségnek szóló programok keretében. A GébArt-i anyag a maga összetettségével, sokszínűségével rengeteg variációt rejt magában e téren. Főleg, ha állandó otthonra is lelhetne egy képtárban.

3 Török András I.m.

Turbuly Lilla

Zuhanó életek

*A Budaörsi Latinovits Színház
Rekviem egy álomért című előadásáról*

A budaörsi színház sajátos helyzetben van: félig budapesti, félig vidéki. Alig van túl a főváros határán, könnyen megközelíthető, mégis kívül esik a Nagykörút határolta színházi övezeten. Kicsi, de önálló társulata van. Egyszerre jellemzi a kísérletezés, a fiatal alkotók helyzetbe hozása, és a törekvés, hogy a helyi, idősebb közönségnek is kínáljon néznievalót. Az utóbbi néhány év fejlődését a járvány állította meg: a tavaly novemberi leállás óta most szeptemberben tudták megtartani az első bemutatót.

Ez pedig mindjárt egy magyarországi ősbemutató volt. Alapja a Hubert Selby regényéből 2000-ben készült, mára kultikussá vált film, Darren Aronofsky rendezésében. Sokkoló, kegyetlen film a kábítószer-függőségről, arról, hogy morzsol le álmokat és életeket.

A budaörsi színpadi változatot Németh Nikolett készítette. Ami filmen sokkol, az színpadon bemutathatatlan és elviselhetetlen. A színpadi változatnak szükségszerűen vissza kell vennie valamennyit

Fotó: Borovi Dániel

a film naturalizmusából, de úgy, hogy a történet ereje és igazsága megmaradjon. Az előadás megugorja ezt a magasságot. Persze, itt sokat számít az egyéni komfortzóna – kinek mennyi fér bele a színpadi meztelenségből, trágár nyelvhasználatból, a szexualitás megjelenítéséből. A saját komfortzónámból azt gondolom, ez az előadás egyáltalán nem akarja pukkasztani az érzékenyebb budaörsi polgárokat, annyira naturális, amennyire feltétlenül szükséges.

Négy szereplő életét kísérik három évszakra át, nyártól télig. A tavasz hiánya beszédes: négy hanyatlástörténetet látunk, nem is a címben jelzett egy, hanem négy álom elvetését. Sara (Takács Katalin) nyugdíjas asszony, aki megözvegyülése óta egyedül él, legfőbb szórakozása a tévénézés, és legnagyobb vágya, hogy bekerüljön egy tévéműsorba. Fia, Harry (Fröhlich Kristóf) ritkán látogatja, főleg akkor, ha pénz kell neki kábítószerre, ilyenkor rendszeresen zaciba csapja az anyja tévéjét. Harry barátnője, Marion (Nagy Katica) festőművészi álmokat dédelget, Harry barátja, Tyrone (Böröndi Bence) pedig szeretne meggazdagodni. A filmben Marion butikot szeretne nyitni, Harry az ehhez szükséges pénzt dílerkedéssel szerezne meg. De hát színházban vagyunk:

itt a fiatalok álma egy művészkávézó, ahol kiállításokat és esténként színházi előadásokat rendeznének.

A díszlet (Sokorai Attila) tulajdonképpen egy koszlott utcakép csatornafedéllel, graffitikkal. Néhány jellegzetes bútordarab jelzi csak, hogy belső terekben járunk: mindenekelőtt az ominózus tévé, előtte egy fotel, az anya fogyókúrájának örök kísértése, a hűtőszekrény, és a fiatalok lakrészében egy matrac.

Berzsenyi Bellaagh Ádám rendező gyakori vágásokkal, klipszerűen viszi előre a történetet: amíg a színpad egyik felén az anyát látjuk-halljuk, a másik oldalon félig sötétben, állóképbe merevedve állnak a többiek. Ez a technika az első felvonás második felére kiszámíthatóvá és kissé mechanikussá válik, a második felvonásban azonban, amikor a zuhanás megkezdődik, új életre kel. Ahogy az anya a tévészereplés reményében mániásan fogyni akar, és az amfetamin tabletták hatására a realitásérzéke megbillen, a tempó gyorsulni kezd, az addig jól elkülönülő terek és szereplők egyre inkább egybemosódnak. Utóbbi az segíti, hogy az addig több különböző szerepben feltűnő Ilyés Róbert szerepei is megkeverednek, már nem is tudni, hogy pontosan ki van jelen Sara észlelésében. Jó

megoldás az is, hogy ezzel párhuzamosan a belső tereket jelző bútorokat, berendezési tárgyakat is kiviszik, marad a póre utcakép, az otthonától, biztonságától megfosztott ember.

Az eredeti történet az 1970-es években játszódik, New Yorkban, de erre legfeljebb a tévé típusából vagy a vonalas telefonból következtethetünk. A retro stílusú ruhák korszakában Kolonics Kitti jelmezei akár maiak is lehetnének.

Sara szerepében Takács Katalin kivételes és megrázó. Az első felvonásban még tévé- és fogyókúra-mániájával megmosolyogtató asszony magányát, életének értelmetlenségét egy olyan monológban mutatja meg, amely biztosan a néző emlékezetébe maródik. A személyiség szétesését a felpörgéstől a tehetetlen bábbá válásig apró, jellemző gesztusokkal, hitelesen viszi végig. Nagy ívű alakítás egy semmivé foszló életről és az értelmetlen pusztulásról.

Fröhlich Kristóf frissen végzett színészként most szerződött a színházhoz, és Harry szerepében bizonyítja, hogy jó döntés volt a szerződtetése. Drogost játszani és ebben mértéket tartani legalább olyan nehéz, mint részegyet. A Tyrone-t alakító Böröndi Bencével meg tudják mutatni a karakterek elborult és fájdalmasan józan pillanatait is, a nélkül, hogy engednének a túlzásoknak.

Ilyés Róbert több kisebb szerepben, néhány határozott ecsetvonással, nagyon pontosan rajzolja meg az adott karaktert.

Nagy Katicán az elején érződik némi kitett magabiztossággal kompenzált bizonytalanság, aztán, ahogy Marion egyre kiszolgáltatottabbá válik, a színésznő rátalál a karakterre, és a poklokba jutott Mariont meggyőzően adja.

A színháznak van színházi nevelési programja is. Ezt az előadást nem oda szánták, de akkor, amikor a középiskolás korosztály jelentős része találkozik drogokkal, nagyon is helye lehet egy ráhangoló és feldolgozó foglalkozással kiegészített színházlátogatásnak. Az előadás azonban azzal is szembesít, hogy függéseink messze túlmutatnak a zacsokban vagy tablettában beszerezhető drogok világán.

Hubert Selby – Németh Nikolett: Rekviem egy álomért / Budaörsi Latinovits Színház

Játsszák: Takács Katalin, Fröhlich Kristóf, Nagy Katica, Böröndi Bence, Ilyés Róbert.

Fordító: Greskovits Endre. Dramaturg: Németh Nikolett. Látvány: Sokorai Attila.

Jelmez: Kolonics Kitti. Zeneszerző: Keleti András. A rendező munkatársa: Juhász Gabriella. Súlyó: Szekeres Vanda. Rendező: Berzsenyi Bellaagh Ádám.

CSEH TAMÁS ÉS CSENGEY DÉNES
SOHA NEM HALLOTT DALAI

· M Á S N A P ·

BECK ZOLTÁN ÉS SZŰCS KRISZTIÁN
1986/2021

ÖRÖKZÖRŐ PRODUKCIÓ

És mi most itt vagyunk – In memoriam Csengey Dénes, zenés színházi előadás.
Szerzők: Cseh Tamás és Csengey Dénes,
előadók: Beck Zoltán és Szűcs Krisztián,
szerkesztő: Csengey Balázs,
rendező: Bérczes László

Gazda Albert

Nyithatatlan liftben vesztegel az Isten

1988 vége van, vagy 1989 legeleje, éppen tél, szokásos évszak, ülünk a szobában, albérlet Ungváron, a Kocjubinszkij utcában, szuterén, állandóan az ablak alá vizelnek a macskák. Jó meleg van, mint mindig, és a *Mélyrepülés* forog a Vega-109-es lemezjátszón sztereóban, Cseh Tamás új lemeze, Debrecenben vettük, átjárható immár a határ. Ennek nem Bereményi Géza írta a szövegét, hanem Csengey Dénes, egy harminc-egynéhány éves magyar költő, szégyen, nem szégyen, nem olvastunk tőle még semmit. De ha Cseh Tamással készít lemezt, akkor rossz költő és rossz ember sem lehet. És valóban, nagyszerű ez a *Mélyrepülés*, egyben az egész éppúgy, ahogy a részletek is, ha útba ejtjük, Európát is szemügyre veszem, hogy élnek ott nélkülünk a jó magyarok, most rájuk koccintsunk, de mind, hahó, szívemhez nőtt ez a náció, meg az, hogy úgy hírlett, fogják az Isten torkát többen, kapaszkodónak nem volt ez éppen silány, és az is, hogy ha most elvétem, nem kár értem. És a szabadságot is milyen csodálatosan érzékeltetik, már úgy értem, hogy zeneileg. Bátor és okos lemez ez, állapítjuk meg Ungváron, a Kocjubinszkij utcai albérletben, 1989 legelején, vagy 1988 végén, télen, és arra jutunk: mégsem muszáj annyira búslakodni azért, mert Bereményi Géza és Cseh Tamás nem működnek már együtt, megleszünk mi Csengey Dénessel is ezután.

Bizonyára így is lett volna. Csakhogy Csengey Dénes nem írt több lemezt Cseh Tamásnak. Elment inkább egyenest a rendszerváltó politika kellős közepébe. 100 ezer ember előtt beszélt a Szabadság téren, parlamenti képviselő lett, azt mondta, hogy Európába, de mindannyian, harcolt magas hőfokon, aztán meghalt mindössze 38 évesen.

A *Mélyrepülést* azóta is szeretem, és rendszeresen hallgatom. Minden szóba jöhető hanghordozón megvan. Ott pihen a polcon az a régi fekete lemez, egy másikon az egy-két évtizede beszerzett cédé, és Spotifyon is elindíthatom bármikor, ha mélyrepülésezhetnékem támad.

Azt viszont nem is tudtam, azaz most tudtam meg csak, hogy Cseh Tamás és Csengey Dénes a *Mélyrepülés* után még dolgoztak egy új műsoron. Készültek szövegek, dalok, dalfoszlányok, és bár kerek egész nem lett belőlük a rendszerváltó évek rendszerváltó mivolta okán, a kezdemények és töredékek megmaradtak, a Cseh Tamás Archívumban megtalálhatók. S ha így megtalálhatók, hát össze is szedte őket Csengey Balázs – a költő fia –,

gondolat gondolatot követett, ötlet ötletet, megkereste Beck Zoltánt és Szűcs Krisztiánt, valamint a csehtamásilag köztudomásúan erősen érintett Bérczes László színházi embert, azzal, hogy mi lenne, ha lenne ezekből valami. Lett, méghozzá műsor, előbb az Ördögkatlan fesztiválon, majd Budapesten is, a B32 Galéria és Kultúrtérben. Ezen voltam ott.

Kitérőt kell tennem. Ha csak úgy látom magamtól, hogy ez így van, nem biztos, hogy azonnal ugrok. Egyrészt, mert az említett zenészek munkásságát – 30Y és HS7 elsősorban – becsülöm ugyan, ám igazán mélyrehatóan nem ismerem. Másrészt, mert nem szeretem, ha nem Cseh Tamás éneklje Cseh Tamást. Van egy ilyen defektusom. Becsípődésem. Holott nem mondhatnám, hogy általános feldolgozásellenesség jellemezze engem. Viszont mondták, hogy ez a műsor jó, olyanok, akiknek hiszek. Úgyhogy osztottam, szoroztam, és arra jutottam: ez más lehet.

Mivel nem valamiből lett át- és újracsinálva, hanem előről van voltaképpen.

Tehát elmentem, megnéztem, meghallgattam. A koncertet. Vagy az előadást. Vagy a műsoros estét. Vagy mit. Másfél tucatnyi dal, idézetek, szilánkok, fekete-fehér felvételek, Cseh Tamás és Csengey Dénes hangja, ahogy dolgoznak, némi szöveg, ami összefűz. Továbbá a zenészek zenélnék és énekelnek.

Ez nem a Mélyrepülés 2, nem az a műsor, amit a páros harminc-egynéhány évvel ezelőtt csinált volna, ha nem veti bele magát egyikük mindenestül az országjobbító igazságok direkt kimondásába. Ezt a műsort Beck Zoltán és Szűcs Krisztián készítette a hagyatékból, Bérczes László rendezésében, Csengey Balázs közreműködésével. Most készítették.

Nem reprodukálnak, hanem értelmeznek, kereteznek, építenek, és ezt pont annyira csinálják jól, hogy ne pusztán megidézve legyenek a történet hősei, belecsúsztatva holmi szép-szomorú nosztalgizálásba, hanem ábrázolva legyenek ők. A dalok mellett és azon túl. Messze nem ugyanaz. Más nem is szabadott volna tenni, egy ilyennek legalább annyira kell szólnia az alkotóról, amennyire úgy maradt alkotásaik egészé formálásáról és életre keltéséről.

Amikor az elején megszólal a rádióból az Ausztrália, az az előadás első katartikus pillanata. Akkor máris megjelenik a legendás énekes harmadikként a színpadon. Ott is marad mindvégig. Maradhatna árnyékként is, ennek azonban nem örülhetne senki. Egy Cseh Tamás ne kísérsen. Nem tagadom, az első dalok közben még eszembe jutott egyszer-kétszer, hogy milyen jó lenne, ha mégis Cseh Tamás énekelne itt. Az ő hangját hallottam előszüremelni az egyéb hangok alól, sőt fel-felbukkant Bereményi Géza is. Mintha Cseh Tamás énekelte volna, hogy nincs egy végigvarrt nadrágszegély, és mintha Bereményi írta volna, hogy a hatvannyolcas évre váltott a következő, s a reformfolyamatban elúszott mellőlem ő. Ám menet közben kitisztult a kép, és egyre világosabbá vált, hogy mindenki saját jogon van itt jelen. Azt, hogy nyithatatlan liftben vesztegel az Isten, csakis Csengey írhatta. Azt, hogy most már engedjünk hazudni más, és hagyjunk itt lehiggadt undorral még egy utolsó, utolsó, utolsó arcrándulást, Becknek és Szűcsnek kellett énekelnie.

A publikum, szokás szerint húsztól nyolcvanig – lehet, hogy a nyolcvannal túlzok, és azért írom, hogy még most is középen lehessen nagyjából –, nem hiába várta az újabb érzelmi-értelmileg erős pillanatokat. Jöttek egymás után, onnan, hogy most lenne időben, de nincsen idő rá, most lenne időben, ha volna erő rá, most lenne időben, de végleg elévül, most lenne időben az Úr szava végül, egészen odáig, hogy járásomat végzem juharfa hegyéből, toronyablakából, szeretőm szeméből, szeretőm szemében arany árnyék vagyok, eltűnőben onnan is vagyok.

Aztán vége lett – és már a vastaps közben eszembe jutott, hogy akkor ezt megnézem még egyszer. Ha lehet. Amikor írom ezt a szöveget, akkor még nem néztem, de amikor olvassa az olvasó, akkor már igen, a jegyeket megvettem. Ezenkívül szeretnék lemezt is. Hogy bármikor hallgathassam a dalokat. A Csengey–Cseh–Beck–Szűcs-dalokat. Csengey Dénes nincs, Cseh Tamás nincs, szuterén, macskapisiszag, Vega–109-es lemezjátszó sincs – 2021 van –, ám Beck Zoltán és Szűcs Krisztián napjaink korszerű platformjain és eszközein is szépen meg szabadon szólna szerintem.

Juhász Kristóf

A göcseji gyertyás szarvas

Szarvasbógés idején, az ősz lassan kibomló sötétjében, mikor a dús zalai vizek dideregnek a vén Hold alatt, mikor a békák a kövek alá bújnak, mikor a lombok a változó égbolt újrendeződő csillagai felé nyújtóznak, akkor nyilvánítják ki hatalmuk a magyar erdők koronás királyai. Nincs az a vándor, kinek szíve ne reszketne meg erdeink agancsos uralkodóinak gyomorsímogató basszusát hallva. Naiv lelkek ilyenkor találgatnak: most gyűjtik össze háremük a szarvasbikák? Vagy épp területük jelölik ki? Vagy most kezdődik a verekedés? Netán a párzás gyönyörét élvezik fennhangon? Aki cserkelt már szarvas nyomában, titkos vizeket kutatva a buján terpeszkedő erdőket uraló, lágydombú Göcsejben, mint Bacsszegy Kálmán, a nevezetes vándortócsa-kutató, vagy faggatta már elhullajtott agancsok rejtjeleit, mint halhatatlan költőnk és mesélőnk, Szabadpániky Kettős Dömötör, az pontosan tudja, mily dőreség ilyenformán föltenni a kérdést. Hisz tudható, hogy bógéskor a hárem már rég megvan, a párzás gyönyöre folyamatos, a terület és a verekedés pedig a bógés minőségétől függ. Legalábbis a közönséges szarvasoknál – már ha egy ilyen, anatómiailag is nyilvánvalóan transzcendenciára predestinált állatot, mint a szarvas, bármilyen értelemben közönségesnek nevezhetünk.

A göcseji gyertyás szarvasról, erről a világnak még eme kies fertáján is ritka tüneményről krónikáink és hagyományaink honfoglalásaink, illetve pre-honfoglalásaink idejétől származtathatók, és végigkísérik egész történelmünk. Néhány rövid szemelvény a múlt mélységes kútjából:

„Benyargalták az gyepeket az vigyázók, és Zala úr sátrába térve mondák: ama hírneves Csudaszarvas látását adta meg nekik az Öregisten. Zala úr kedég maga es látá az csuda jószágot, s monda: az hófehér, gyertyás agancsú szarvasbikát senki ne bántsa és ne háborgassa, mert birtokaink megtartója, Öregisten vigyázó küldötte ő. Eme erdőt járja, s eme erdő megnyílik előtte. Ég alatt hál, s egek nyílnak látására. Fa tövén pihen, s az gyökerek országa megnyílik látására. Szarván ezer gyertya: mutatja lelkeink tűnő képét az földi pályánkon. Életfa tövén pihen, s úgy jár-kele alsó s fölső világ közt, ahogy néki tetszik.” *(Szélsőséges, avagy Rézpitykés Geszták, Kr.u. 810-1010)*

Pálos jegyzőkönyvekből ismert, hogy eleink vérre menő vitákat folytattak ama kérdésről, miszerint a kizárólag Zalában honos göcseji gyertyás szarvas azonos-e a Hunort és Magort vezérlő csodaszarvassal. A kései Árpád-korra megszilárdult az álláspont, hogy legföljebb kései, és oldalági leszármazottja, viszont hasonló, csak lokálisan kötöttebb éteri és asztrális minőséget hordoz. A tisztelet és áhítat kifejezése mellett az együttműködésre is hamar igény mutatkozott:

„Mondom néked, Fiam, épp úgy, ahogy gondot viselsz az kutak, az források, és az tsermelyek titkos lényekre, épp úgy legyen gondod az

göcseji gyertyás szarvasra, mert utat mutató, ösvényt teremtő, áldást hívó jószág az. Hisz látánk mind hatalmas agancsát soha el nem hamvadó, szent tűzben égni. S látánk előtte megnyílni az göcseji erdőt, látánk, hogy hajlanak meg látására az vénséges fák, hogy húzódnak széjjel az bokrok, s még az ég is megreszket, s legszebb csillagait bocsájtja alá, ha elbődül az gyertyás szarvas, látható és láthatatlan világok ez nemes utazója, ez legkedvesebb segítőnk. Híven szolgáljuk ez teremtményt, s híven szolgál minket ő es. Ösvényeit ne tapodjuk, csak ha agancsán veresen égő lánggal hív. Ha agancsán kék láng díszlik, ülünk egy kedves fa alá töprengeni, mert így jelzi a tűnődés idejét! Ha kedég sárga lángot táplál agancsa, tapodtat se mozduljunk helyünkből, hanem boruljunk az földre, s szólítsuk Öregistent és Boldogasszonyt tiszta, figyelmes hálával kebelünkben, mert nagyidőt jósol az szent vad nekünk!” (Szent István Elveszett Intelmei Szent Imre herceghez, Kr.u. 1027)

A Göcsejben járó, vagy ott hatalmat és befolyást gyakorló előljárók, írástudók, és látók mind sajátos viszonyt alakítottak ki a gyertyás szarvassal, ami olykor nem volt zökkenőmentes. A török korban elpusztított, Gyertyásszeg nevű településen a krónikák szerint a lény elhullajtott agancsaiból épített oltár állt, mely soha ki nem alvó lánggal lobogott. Más falvak táltosai és papjai kérelemmel fordultak Szent László lovagkirályunkhoz: hadd osszák föl az oltár erejét több település között. Az engedélyt erre meg is kapták, de több, hamis szívú előljáró visszaélt az agancsok szakrális ragyogásával, és nem szentélybe vitte fényleni azokat, hanem saját lovagtermébe, fürdőházába, vagy ágyasházába. Ez a vármegyén belül gyakorlatilag polgárháborús állapothoz vezetett, több, a szent agancsokért vívott ostromra és csatára is sor került, mire az akkor épp Horvátországban hódító Szent László hazatérhetett rendet tenni. Az agancsokkal való visszaéléseket súlyosan megtorolták – kit a hatalom büntetett meg, kit az Egek Ura. Sajnos sokszor az egyes településeken belül is két pártra szakadtak az emberek a szakrális és profán agancshasználat kérdésében, így maguk a települések is kettéváltak. Így lehetséges, hogy Zala mai térképén is látunk például egy Szentkozmadombja és egy Kozmadombja nevű falut: utóbbi helység alapítói is ebben az 1091 és 1092 között zajló belháborúban váltak le anyatelepülésükről, és folytatták életüket a vármegye egy, még megszenylen pontján (mára persze ez épp úgy feledésbe merült, mint a göcseji gyertyás szarvassal való, állami törvénybe iktatott, társadalmi együttműködés, vagyis Kozmadombja sem számít már pusztán profán, vagy – Uram, bocsá – deszakralizált helynek). És ha már a fegyveres konfliktusoknál tartunk:

„A Szarvas előttünk járt a harcban, dombról le, dombra föl, s gyertyái különb-különbféle fényekkel égtek. Mi pedig megtartottuk így jelzett parancsolatait, s győzedelmeskedtünk. Mihelyst azonban átléptük Zala vármegye határát, a Szarvas elbúcsúzott tőlünk, büszke agancsa néma lángolásával. Oh, győzelmi láng volt az! Az lobogott szívünkben, míg a zászlóalj nehéz málhával, váltott bakancsokkal menetelt! Az lobogott szívünkben, mikor Budavár alatt tábor vertünk! S az lobogott szívünkben, mikor a vár ormára elsőként tűztük dicső Magyar lobogónk!” (br Reschmeky-Csygás Tihamér, a 47. zalai honvédszázalaj titkos paptáltosa jelentése Kossuth Lajosnak, 1848)

Koronként fölmerült a kérdés, hogy a – mai szavakkal fogalmazva – már-már egy mobil életfa hordozójának tekinthető lény kifejthet-e bármilyen harci tevékenységet (a fajtársaival folytatott küzdelmeken kívül), vagy buzdíthat-e harcra. és És minden korban az lett a válasz, hogy ez kizárólag nemzetmentő, nemzethaláltól óvó honvédő háború, szabadságharc esetén lehetséges – aki hódításhoz, vagyonszerzéshez hívja e földöntúli erőt, arra épp úgy lesúlyt végzete, mint az elhullajtott agancssal való visszaélőkre a korábbi történetben.

A legtöbb vitát kiváltó irat a göcseji gyertyás szarvasról kortársunk, a Göcsejbe szakadva magyarizálódott amerikai szerző, John Paul George Mythvys tollából való. Mythvys, ez az amerikai írói karrierjétől idejekorán megcsömörödött úr gróf ifj. Bélberek Bélber Ödön meghívására érkezett e kies tájra pihenni, s a táj varázsa annyira rabul ejtette, hogy hamarosan a Göcseji Szarvasember néven elhíresült Pusztai Mózes, egykori agronómus tanítványául szegődött. Miután évekig cserkelt és agancsozott erdőn, mezőn, réten, igyekezett elmagyarosodott amerikai íróhoz méltón, a nép Kr. u. 2000-es éveket követő nyelvén megfogalmazni megfigyeléseit a göcseji gyertyás szarvasok társas- és magánéletéről:

„Szeptember közepe volt már, mikor elkezdtek bőgni a dimenziók között. Konkrétan láttam gyertyáik között az ötödiket, meg a hatodikat, a hetedikről pedig úgy beszartam, hogy hirtelen lehunytam látható és láthatatlan szemeim. Mégis akkor derült ki számomra, hogy, bármennyire is szeretnék hinni, ezeknek a csodálatraméltó, mesebeli lényeknek a világa sem egységes, sőt, számos magánéleti konfliktustól szabdalt. Itt van például Kuréj, az egyik legöregebb szarvas, akinek ifjai már szintén bőgnek. Kuréj, amilyen öreg, olyan tüzes: más bika meg nem állhat előtte. Mégse gögös, hisz túl van már pár váláson, és persze temetett már el tüzes agancsával jó néhány volt asszonyt és gyöngye gyermeket. Sok-sok ondót hullajtott hiába szarvastehenek méhébe, meg az áldott, göcseji földbe (tudnivaló, hogy a göcseji gyertyás szarvasok a közönséges szarvasokkal ellentétben nem háremet tartanak, hanem egy életre választanak párt – vagy legalábbis megpróbálják. Ha nem sikerül, újra próbálkoznak. A szarvastehenek pedig szintén. Ez az egyetlen tulajdonságuk, amiben mi, halandó emberek, utolérjük őket, bár ez nem válik épp dicsőségünkre). Ez a Jukér, mikor már négyszer elvált, hatszor megözvegyült, és öregségére úgy hitte, a világtáson és a dimenzió-átlépéseken kívül több dolga nem lesz, váratlanul újra szerelembe esett egy hozzá méltó lénnyel. Ő volt Ágva, a hasonló nagy múltú szarvastehén. Ágva is megszült már számtalan borjút, látott már számtalan bikát, s a legbölcsebb, leggyöngédebb, és legfényesebb agancsú volt minden szarvastehenek közt.

Ágva és Kuréj a göcseji erdőség két legtávolabbi szegletéből nézegették egymás életét egy ideje, és látták, hogyan lép át a dimenziókon a másik. Mire harmadszor léptek át egymáshoz, és akadt össze agancsuk a gondviselés kifürkészhetetlen akaratából, elhatározták, hogy egymáséi lesznek. Addigra már öregek voltak ugyan, egymástól mégis megfiatalodtak. Igen ám, de Kuréj gyermekeit is el kellett viselnie Ágvának, meg Ágva gyermekeit is Kuréjnak, hisz hiába volt szinte fölött agancsos mindkettejük fészekalja, azért bühürni, tetutellőzni, puterkálni, meg fityipirkázni hazajárt mind. Kuréj legtöbb gyermekének anyja Tarapí volt, a folyton álmodó ünő, akinek ugyan nem volt jó híre, mégsem zavart sok vizet. Ám Ágva legtöbb gidájának apja Csepics volt, a konfliktuskereső bak, akinek ugyan nem volt mire föl, mégis ágaskodott.

Kuréj szerint Csepics egy istentelen pszichopata volt, aki azt hitte, neki van a legnagyobb gyertyája az erdőben, pedig csak alig pislákkolt, és különben is, az ilyennek inkább föl kéne akasztania magát az agancsára, hogy ne mérgezze maga körül a levegőt. Ágva szerint Kuréj túl felszínesen és hirtelen alkotott véleményt más szarvasokról, pedig Csepics egyáltalán nem menthetetlen, hisz kellő szeretettel, türelemmel, és törődéssel megzabolázható, meg hát mégis ő a gidák apja, a mindenit már neki! Tarapí látásból ismerte Ágvát és Csepicset, és az egész nem érdekelte, csak az volt fontos számára, hogy Kuréj agancsa viszonylag tompán ragyogjon, amikor véletlenül együtt legeltetik gidáik, mert érzékeny volt a szeme neki. Tarapí általában nem szeretett senkivel beszélgetni, csak magányosan baktatott az erdőben, mert elfelejtette, hogy a baktat másszóval hímtomport jelent.

Kuréj legidősebb gidája, Arnád pedig azon igyekezett, hogy mindenki csak vele foglalkozzon, és Ágva legidősebb gidája, Abu, szintén hasonlóval próbálkozott, csak neki még nem fénylett eléggé az agancsa hozzá. Mindenesetre Ágva és Csepics egyetértett abban, hogy de igenis, épp eléggé fénylik az, Kuréj meg teljesen fölöslegesen jártatja ezzel kapcsolatban a pofáját. De mikor a szélborzolta göcseji erdőben találkoztak, rendszerint megjelentek Ágva korábbi bikái is: Cseres, Csapos, Csügve, Csatár, és Csepeg. Ezek aztán irtózatot hangzavart csaptak, és Ágvának csöppet sem volt kellemes, mikor Kuréj mindenkit túlordított, hiába volt neki igaza alapvetően, mert azért a gidákat illetően talán körülbelül mégse. Amellett, hogy Kuréjnak is megvolt a maga múltja, csak épp ő már megtanult mindenkit elrúgni magától (bár ez nem különös erényéről tanúskodik, pusztán arról, hogy kevesebb türelemmel bírt, mint Ágva), és ettől azt hitte, fehérebb a szőre. Pedig Ágvának épp oly fehér volt, mint neki, csak ő nem tette annyira a kirakatba, az udvarlóit pedig agancsa fényeivel egész hasznosan terelgette, legalábbis, mikor már biztos volt abban, hogy Kuréj mellette akar maradni. Az meg akart, hát hogy ne akart volna a szerencsétlen, hisz tudta, hogy más útja neki már sem erdőben, sem dimenziók közt, sem életfa ágán, gyökerén, vagy lombján nincsen, mint hogy Ágvát szeresse, legyen az bármily állapotban. Hisz

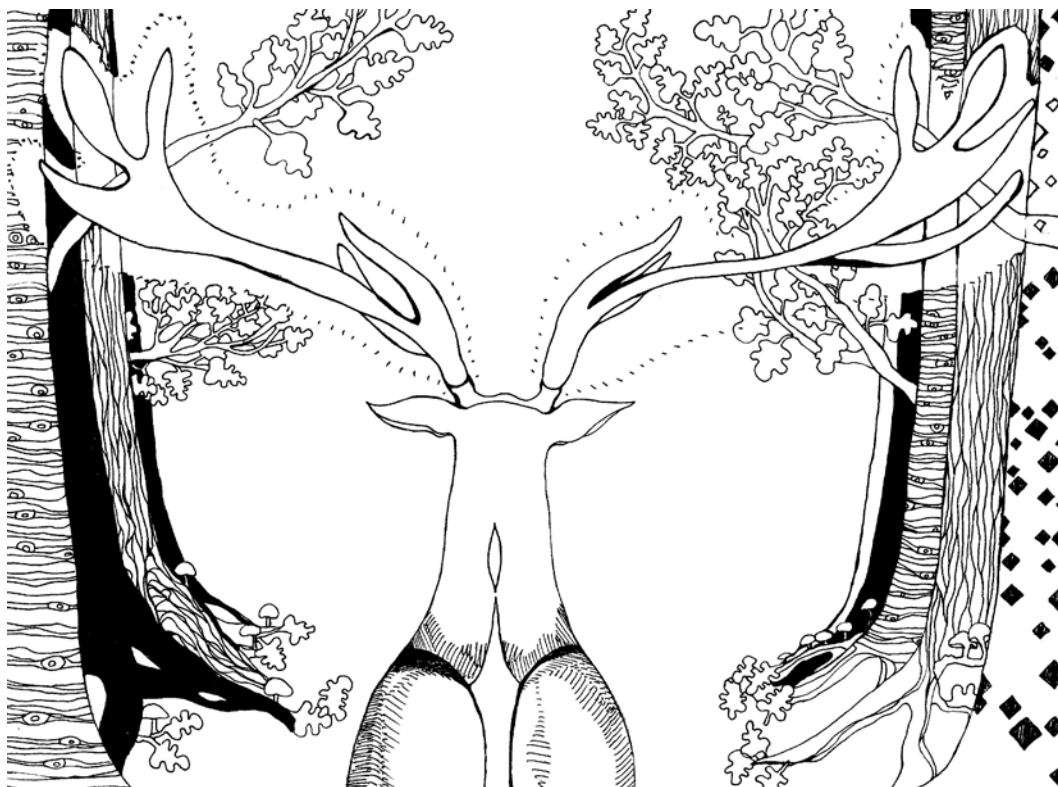
mikor ők ketten összeakasztották agancsaik, vagy együtt bőgtek, vagy együtt hullajtottak agancsot, olyankor ösvény perdült, út fordult, és világ mozdult.”

Állítólag John Paul George Mythvys-t ez intim iromány közlése után többen is kérdőre vonták: milyen alapon teregeti ki a göcseji gyertyás szarvasok magánéletét? Ki adott neki erre fölhatalmazást? Hiteles mendemondáink szerint jó Mytvysünk az efféle vádakra csak a vállát vonogatta, mondván: kérdezzétek Őket!

Bárhol legyen az igazság, egyben biztosak lehetünk: a göcseji gyertyás agancsú szarvasok a mai, vészterhes időkben is meggyűjtják gyertyájuk, ha már nagy a szükség. És mindig őszintén fogják változtatni gyertyáik színét, attól függően, hogy épp miben szenvedünk segítséget.

Tiszteljük hát lángját, és ha segítségre szorulunk, kérésünkben ne legyünk restek, ha pedig megsegít, ne fukarkodjunk a hálával.

VARGA VIRÁG: A göcseji gyertyás szarvas

Negyedik lapszámunk bemutatója

Zalaegerszegen, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban mutattuk be idei negyedik lapszámunkat. A házigazda nevében Kiss Gábor igazgató, a kiadó Pannon Írók Társasága nevében dr. Gyimesi Endre elnök mondott köszöntőt, majd Bubits Tünde főszerkesztő és Juhász Tibor, a versrovat új szerkesztője mutatta be a számot. Az új rovatvezetőt eddigi szakmai életútjáról és a lappal kapcsolatos terveiről is kérdezte a főszerkesztő. Az est második felében Nagygéci Kovács József Fésülködj, ne hadarj, húzd ki magad! című kritikakötetéről Bubits Tünde beszélgetett a szerzővel.

„Nem Zala szülötte, de Zala temette” – Nyolcvan éve született Utassy József

Bubits Tünde, lapunk főszerkesztője és dr. Gyimesi Endre, a Pannon Írók Társasága elnöke megkoszorúzták Utassy József (1941–2010) Kossuth-díjas költő zalaegerszegi emléktábláját, mely a megyei kórház egyik pózvai épületén található. A halálának évfordulóján, augusztus 27-én tartott megemlékezésen méltatták a nyolcvan éve született költőt, aki a Kilencek nemzedékének tagja, az Elérhetetlen föld antológia egyik szerzője volt és aki, amíg tehetett, aktív részese volt a zalai irodalmi életnek.

Hegedűs Gitta új kötete a Pannon Tükör Könyvek sorozatában

A lapunkat is kiadó egyesület gondozásában megjelent Hegedűs Gitta Osztogatók, Csipkerózsa álma és más írások című kötete. Bemutatóját Mezőberényben október 7-én, Zalaegerszegen október 14-én tartottuk. A sorozat harmadik könyvében két, saját korában is nagysikerű regény szerepel. A mezőberényi bemutatón a szerkesztővel, Henger Péter történész, Zalaegerszegen Bubits Tünde főszerkesztő beszélgetett. A regényekből részleteket hallhattunk Szeglet Lajosné Dömötör Annamária előadásában.

GAZDAG ÁGNES: Spanyol lajhárnő - 2013

PANNON TÜKÖR

POKORNY ATTILA: Cím nélkül – 2015

SZERZŐINK:

- Ábrahám Erika (1967; Budapest) író
Bazsányi Sándor (1969; Miskolc) irodalomtörténész, kritikus
Bence Lajos (1956; Lendva) költő, szerkesztő
Debreczeny György (1958; Budapest) költő, könyvtáros
Csabai László (1969; Nyíregyháza) író
Cséby Géza (1947; Keszthely) költő, műfordító
Egressy Zoltán (1967; Budapest) író, költő, drámaíró
Farkas Arnold Levente (1979; Pócsmegyer) költő, író
Gazda Albert (1966; Budapest) író, újságíró
G. István László (1972; Budapest) költő, esszéíró, tanár
Gáspár Ferenc (1957; Budapest) író
Göncz László (1960; Lendva) író, történész
Izsó Zita (1986; Budapest) költő, műfordító
Juhász Kristóf (1982; Szentkozmadombja) író, újságíró
Kiss Gábor (1957; Zalaegerszeg) történész, könyvtáros
Kiss Marcell (1978; Budapest) műfordító
Kósa Eszter (2001; Budapest) költő
Kovács Újszászy Péter (1996; Kolozsvár) költő,
irodalomkritikus, tanár
Lapis József (1981; Sárospatak) költő, kritikus, szerkesztő
Márjánovics Diána (1988; Győr) irodalomtörténész, kritikus
Mihovics József (1949; Zalaegerszeg) újságíró, szerkesztő
Moon Jung-hee (1947; Szöul) koreai költő
Moon Tae-jun (1970) koreai költő
Nagy Betti (1963; Zalaegerszeg) költő
Nagygéci Kovács József (1977; Erdőkertes) kritikus
Nagy Kriszta (1971; Budapest) író
Pál Péter (1998; Lendva) költő, színész
Pánczél Petra (1977; Zalaegerszeg) kulturális újságíró, blogger
Papp Gréta (1997; Debrecen) költő, szerkesztő
Pásztor Andrea (1990; Budapest) író
Pisnjak Attila (1989; Lendva) művészettörténész
Yi Yon-ju (1953-1992) koreai költő
Sánta Miriám (1993; Kolozsvár) költő, író, műfordító
Sarnyai Benedek Máté (1998; Szeged) író
Solymosi Bálint (1959; Budapest) író, költő
Somoskői Beáta (1986; Salgótarján) kritikus
Sopotnik Zoltán (1974; Tatabánya) író, költő, szerkesztő, kritikus
Szabados Attila (1999; Kisvárd, Budapest) költő
Szabó Dárió (1996; Pécs) költő
Szomi-Kralj Béla (1960; Lendva) költő, zeneszerző
Turbuly Lilla (1965; Budapest, Náprádfa) író, kritikus
Vados Anna (1993; Budapest) író
Zágorec-Csuka Judit (1967; Lendva) költő, író